

**T.C.
AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HELLENİSTİK DEVİR
ANADOLU SİKKELERİ ÜZERİNDE GEMİ BETİMLERİ**

Adem GÜNDÜZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**KIRŞEHİR
TEMMUZ 2012**

**T.C.
AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**HELLENİSTİK DEVİR
ANADOLU SİKKELERİ ÜZERİNDE GEMİ BETİMLERİ**

**SHIP DESCRIPTIONS ON HELLENISTIC PERIOD
ANATOLIAN COINS**

Adem GÜNDÜZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Neşe ATİK**

**KIRŞEHİR
TEMMUZ 2012**

KABUL VE ONAY BELGESİ

...../...../2012

Adem GÜNDÜZ isimli ve *101167006* no'lu öğrencinin *Hellenistik Devir Anadolulı Sikkeleri Üzerinde Gemi Betimleri* başlıklı Lisansüstü tez çalışması, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun tarih ve sayılı kararı ile oluşturulan jüri tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı Arkeoloji Programında YÜKSEK LİSANS / DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

Tezin Savunulduğu Tarih

29.08...../...../2012

Danışman (Unvanı, Adı Soyadı) / (Üniversite) :

Prof. Dr. Neşe Ahi (UKEÖ)

Üye (Unvanı, Adı Soyadı) / (Üniversite)

Yrd. Doç. Dr. İzzet ADAK - ADIBELER

Üye (Unvanı, Adı Soyadı) / (Üniversite)

Yrd. Doç. Dr. A. Cem Erkmen

Üye (Unvanı, Adı Soyadı) / (Üniversite) :

.....

Üye (Unvanı, Adı Soyadı) / (Üniversite) :

.....

Üye (Unvanı, Adı Soyadı) / (Üniversite) :

.....

Üye (Unvanı, Adı Soyadı) / (Üniversite) :

.....

Not: Yüksek Lisans/Doktora için savunma sınavına giren Üye sayısı kadar satır açılacaktır.

...../...../2012

ÖZGEÇMİŞ

Adem GÜNDÜZ

Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans : 2008, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Klasik Arkeoloji.

Lise : 2003, İstanbul Gaziosmanpaşa Merkez Lisesi, Sosyal Bölümü.

Kişisel

Doğum Yeri : Çorum/Kargı

Doğum Tarihi : 20.01.1984

ÖZET

Antikçağda gemiler; farklı birçok arkeolojik öge üzerinde resmedilmiştir. Çalışmaya, sikkeler üzerindeki gemi betimleri alınmıştır. Çalışmanın kapsamına giren sikkelerde, gemilerin yalnız pruva ve pupaları görülmektedir.

Betimlenen gemilerin tümü mahmuzlu savaş gemilerine aittir. Tüm çağlar boyunca Doğu Akdeniz’de yoğun ticari faaliyetler söz konusudur. Ancak ticari gemilerin sikkeler üzerine yansımadığı görülmektedir. Bu bakımdan çalışma içinde geçen savaş gemileri hakkındaki bilgilendirmeler, ticari gemilere oranla daha fazladır.

Tezde, önce gemiler daha sonra gemi betimli sikke basan kentin tarihi ve tarihi coğrafyası ana hatlarıyla anlatılıp, kataloğu verilen malzemenin değerlendirilmesi yapılmıştır. Hellenistik Devir boyunca Anadolu’da yedi kent gemi betimli sikke darp etmiştir. Sikke kataloğunda konuya ait 108 sikke yer almaktadır. Bütün sikkeler, yayınlandığı kataloglardaki gerçek boyutlarıyla verilmiştir.

ABSTRACT

In ancient eras, ships were driven on a lot of different archeological objects. In this study, the description of the ships which are on the coins, are taken into consideration. On the coins which are in the scope of this study, only prows and sterns of the ships are seen.

All the ships described, are rammed battleships. Throughout the eras, there have been intensely commercial activities under consideration to Eastern Mediterranean. But it is seen that commercial ships have not been reflected on the coins. In this respect, the details about the battleships are more than that of commercial ships in this study.

In the thesis, ships are expressed firstly and later on, the history and the historical geography of the city by which ships represented coins have been imprinted, are expressed generally, and finally, the evaluation of material for which catalogue is given is performed. Throughout the Hellenistic Period, seven cities in Anatolia have produced ship represented coins. In the coin catalogue, there are 108 coins related to the subject. All of the coins are given in real dimensions as published in the catalogue.

ÖNSÖZ

Hellenistik Devirde Anadolu’da basılan sikkeler üzerindeki gemi betimleriyle ilgili Sylloge Nummorum Graecorum, British Museum, Christine Heipp-Tamer Katalogları ve makaleler dışında konuyla ilgili bir monografi yapılmamıştır. Christine Heipp-Tamer Katalogları yalnız Phaselis sikkelerini temel almıştır. Lebedos sikkeleri ise bugüne kadar hiç araştırılmamıştır.

Konuya dahil olan bütün sikkeler kazı buluntuları olup kataloglarda, süreli ve süresiz yayınlarda, konferanslarda, Araştırma ve Kazı Sonuçları Toplantısı’ndaki bildirilerde yayınlanmıştır.

Sikkeler üzerindeki antikçağ gemilerinin hangi tipte olduğunun ve gelişiminin tam olarak algılanabilmesi için resimsel anlatımda geminin bütün detaylarının görülebilmesi gerekmektedir. Ancak sikke betimlemelerinde savaş gemilerinin biçimsel gelişimini izlemek olanaksızdır. Sikke üzerindeki resim alanının darlığı detayları işleyebilme olanağı vermemiş, sadece pruva ve pupa kısımları betimlenmiştir. Ayrıca, sikke üzerine işlenen gemilerin dönemin revaçta olan gemi tipleri olması, bu yüzden de o dönemde detayları olmadan da kolayca algılanabilmiş olması muhtemeldir. Sikkelerde betimlenen gemi tipleri, aynı döneme tarihlenen stel, çanak-çömlek ve duvar resimleri gibi arkeolojik malzemelerden referans alınarak belirlenebilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında, beni her aşamada destekleyen, yapıcı eleştirileriyle kontrollü bir şekilde yönlendiren, danışmanım Prof. Dr. Neşe ATİK hocama sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca gerekli kaynaklara ulaşmamda yardımını esirgemeyen, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Mihriban Oya YAĞIZ hocama tüm kalbimle minnettarlarım.

Adem GÜNDÜZ

Kırşehir 2012

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY BELGESİ	i
ÖZGEÇMİŞ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
LEVHALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
1. GEMİLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ	2
2. HELLENİSTİK DEVİR GEMİLERİ	6
2.1. Genel Özellikleri	6
2.1.1. Yapım Teknikleri	6
2.1.2. Kullanılan Malzemeler	10
2.1.3. Gemi Donanımları	13
2.1.3.1. Kürek	13
2.1.3.2. Yelken	15
2.1.3.3. Mahmuz	16
2.1.3.4. Çapa	18
2.2. Tipleri	19
2.2.1. Ticari	19
2.2.2. Askeri	20
2.2.2.1. Triakonter	20
2.2.2.2. Pentekonter	20
2.2.2.3. Biremis	22
2.2.2.4. Trireme	22
2.2.2.5. Tetreres	24
2.2.2.6. Penteres	25

3. GEMİ BETİMLİ SİKKE BASAN ANADOLU KENTLERİ	27
3.1. Knidos	27
3.2. Kyzikos	28
3.3. Lebedos	31
3.4. Phaselis	32
3.5. Side	34
3.6. Sinope	36
3.7. Tarsos	39
4. HELLENİSTİK DEVİR'DE GEMİ BETİMLİ SİKKE DARBININ NEDENLERİ	41
5. KATALOG	45
SONUÇ	63
SÖZLÜK	65
KAYNAKÇA	67
LEVHALAR	

LEVHALAR LİSTESİ

Levha 1

- Resim 1:** Amratian Kasesi üzerinde tekne betimi.
Resim 2: Hamamat Vadisi kaya resmi üzerinde tekne betimi.
Resim 3: Kral Sahure piramidindeki gemi kabartmaları çizimi.
Resim 4: Kral Sahure piramidindeki gemi kabartmaları çizimi.

Levha 2

- Resim 5:** Atina'dan fibula üzerinde mahmuzlu gemi çizimi.
Resim 6: Punt seferine giden filo kabartmasının çizimi.

Levha 3

- Resim 7:** Punt seferine giden filo kabartması çizimi ve renklendirme.
Resim 8: Kenamun Mezarından Kenan gemisi çizimleri.

Levha 4

- Resim 9:** Kenamun Mezarından Kenan gemisi çizimi.
Resim 10: Pylos'daki Tragana mezar kabartması çizimi.

Levha 5

- Resim 11:** Fenike savaş ve kargo gemilerinin çizimi.

Levha 6

- Resim 12:** Fenike kargo gemilerinin detay çizimi.
Resim 13: Sennaherib sarayındaki Fenike savaş gemisi biremisin detayı.

Levha 7

- Resim 14:** Triakonter betimi.
Resim 15: Fransuva Vazosu üzerinde triakonter.

Levha 8

- Resim 16:** Yığma Tekniği.
Resim 17: Geminin omurga ve kaburga kısmı.
Resim 18: Omurga ve kaburgaya gövdenin giydirilmesi.

Levha 9

- Resim 19:** Armoz Kaplama Tekniği.
Resim 20: Yığma Tekniği'yle birleştirme yöntemi.

Resim 21: Yığma Tekniği'nde birleştirme yöntemi.

Levha 10

Resim 22: Madrague de Giens batığının omurgası.

Resim 23: Çift dümen kürekli gemi betimi.

Levha 11

Resim 24: Çok katlı gemilerde kürekçi sıraları.

Resim 25: M.Ö. 5. ve 4. yy.'larda gemilerin kürek düzenleri.

Resim 26: Antikçağ gemilerinin kürekçi.

Levha 12

Resim 27: Antikçağ gemilerinin kürekçi.

Resim 28: Kap üzerinde tek yelkenli gemi.

Levha 13

Resim 29: Etrüsk mezarından çift yelkenli gemi betimi.

Resim 30: M.Ö. 2.yy.'a tarihlenen Athlit Mahmuzu.

Levha 14

Resim 31: Bizans dönemine ait Homerik çapa.

Resim 32 Çıkartılabilir çipolu demir çapa.

Levha 15

Resim 33: Pentekonter çizimi.

Resim 34: Pentekonter planı.

Levha 16

Resim 35: Biremisin planı.

Resim 36: Triremenin kürek şeması.

Levha 17

Resim 37: Triremenin profilden plan görünümü.

Resim 38: Triremenin üstten plan görünümü.

Levha 18

Resim 39: Piraeus gemi hangarının rekonstrüksiyonu.

Resim 40: Penteresin kesit çizimi.

Levha 19

Resim 41: Kürekçi düzenlemeleri.

Resim 42: On ikili ve on altılı.

Levha 20

Resim 43: M.S. 16. yy. üçlü grup halinde düzenlenmiş gemi.

Resim 44: M.S. 18. yy. beşli kürekçisi olan bir gemi.

Katalog 1-2

Resim 1-29: Knidos sikkeleri.

Katalog 2

Resim 30-32: Kyzikos Sikkeleri.

Katalog 2-3

Resim 33-41: Lebedos Sikkeleri.

Katalog 3-6

Resim 42-91: Phaselis Sikkeleri.

Katalog 6

Resim 92: Side Sikkesi.

Katalog 6-7

Resim 93-106: Sinope Sikkeleri.

Katalog 7

Resim 107-108: Taros Sikkeleri.

GİRİŞ

Savaş ve ticaret gemilerinin üretimleri Hellenistik Devir sonuna kadar Arkaik Devir yapım geleneklerine bağlı olarak devam etmiştir. Hellenistik Devir’de ticaretin gelişmesi ve askeri deniz gücünün öneminin artması gibi sebepler liman mimarisinin ve gemi yapımının gelişmesine de neden olmuştur. Pire’deki gemi hangarı gibi Hellenistik Devir’de limanların ağır tonajlı ve çok sayıda gemiyi barındırabilecek düzeye gelmesi sağlanmıştır¹.

Anadolu Sikke darplarında sadece savaş gemisi betimli sikkelerin, sikkelere konu olduğu, ticari gemilerin sikkeler üzerinde darp edilmediği görülmektedir. Knidos gibi önemli ticaret şehirlerinin bile sikkelerine ticari gemiler yansımamıştır.

Deniz ticareti kavramının ilk ortaya çıktığı ve geliştiği yer Akdeniz kıyılarıdır². Hellenistik Devir boyunca Anadolu’da kıyıda yer alan yedi kent gemi betimli sikke darp ettiği görülmektedir. Bu betimlerde en yaygın olarak saptanan tireme tipli gemilerdir. Oldukça sınırlı sayıda darp edildiği anlaşılan gemi betimli sikkelerin, basıldıkları şehirlerin katıldığı savaşlarla doğrudan bağlantısının kurulması mümkün değildir. Amaç, Hellenistik Devir’de kentlerin denizlerde kazandıkları başarıları ve ticari üstünlüğünü mümkün olduğu kadar çok kişiye sikkeler vasıtasıyla duyurmaktır. Bu nedenle Hellenistik Devir gemi betimli sikkeler darp edildikleri şehirlerin genel anlamda askeri deniz gücünü simgelemektedir.

Gemilerin tarihsel gelişimi, Hellenistik Devir gemilerinin yapım teknikleri ve tipleri, gemi betimli sikke darp eden kentler ve sikke darpları, gemi betimli sikke darbının nedenleri, incelendiğinde Anadolu’da kıyıda yer alan yedi kent Arkaik Devir’den gelen gelenek doğrultusunda, Hellenistik Devir’in tipik savaş gemilerini, kentlerin deniz gücünü vurgulamak amacıyla darp ettiği anlaşılmaktadır.

¹ Casson 2002, s. 67.

² Turanlı 1999, s.13.

1. GEMİLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Gemi; kürek ya da yelkenle hareket ettirilen, su üstünde dengede durabilen, manevra kabiliyeti bulunan ve güvertesi olan ulaşım aracıdır. Kayık; su üstünde gezmek veya çok az miktarda yük taşımak için kullanılan, güvertesi olmayan küçük teknedir. Tekne ise geminin su yüzeyine oturan kaburga, omurga ve kaplamadan oluşan temel kısmıdır.

İnsanlar gemicilikle ilgili Neolitik Devirden itibaren bazı metotlar geliştirmişlerdir. Peloponnesos'daki Franchthi mağarasında M.Ö. 8. bin yıla tarihlenen ve insanların denizle uğraştıklarını gösteren sal ve bot türü betimlerin yer aldığı duvar resimleri bulunmuştur³. Sal ve bot gibi deniz araçlarından ilk tekne ve gemilere geçiş ise M.Ö. 4. binde Yukarı Mısır'da gerçekleşmiştir⁴. Gemilerin ya da kayıkların da prototiplerini oluşturan bu tekneler, M.Ö. 3. ve 2. binin ortalarına tarihlenen Amratian Kasesi üzerinde ve Hamamat Vadisinde yer alan kaya resimlerinde görülmektedir⁵ (Lev. 1, Res. 1, 2). Betimlere göre dönemdeki gemi ya da kayıklar, uzun sazlardan örülmüş yaklaşık 43 m x 6 m boyutlarında, omurgasız, düz karinalı tekne ile burun kısmında yer alan bir direğe asılmış yelkenden oluşmaktadır.

Mısır'da M.Ö. 2. binin ortalarında, 5. Sülale zamanında açık denizlere dayanıklı daha güçlü gemiler inşa edilmiştir⁶. Sülalenin krallarından Sahure'nin piramidinde Byblos'tan dönen gemicileri betimleyen açık deniz gemi kabartmaları bulunmaktadır (Lev. 1, Res. 3, 4).

M.Ö. 2. binin ortalarından sonra Ege'deki gemiler Mısır ve diğer bölgelerdeki gemilere oranla daha uzun ve dar yapılmıştır⁷. Ege gemilerinin en karakteristik özellikleri, gemilerin pruva ve pupa kısımlarının yastık şeklinde ve tamamının kürekli olmasıdır⁸. Daha sonraki dönemlerde baş kısmı sivriltilmiş, metalle kaplanmış ve mahmuz icat edilmiştir⁹. Mahmuzlu savaş gemisi betimi en erken

³ Bass 1972, s. 12.

⁴ Casson 2002, s. 9.

⁵ Bass 1972, s. 13.

⁶ Bass 1972, s. 16.

⁷ Morrison 1980, s. 9.

⁸ Casson 1971, s. 33.

⁹ Casson 2002, s. 52.

olarak, Atina'da bulunan ve M.Ö. 8. yy.'a tarihlenen bronz bir fibula parçası üzerinde görülmektedir¹⁰ (Lev. 2, Res. 5).

M.Ö. 1. binin ortalarında gemilerin pruva ve pupa kısımlarının uzantıları daha da yüksek yapılmıştır¹¹. Bu dönemin gemileri Kraliçe Hatçepsut'un Deir el Bahri'deki tapınak mezarının kabartmalarında Punt seferine giden filo betimlenmiştir¹² (Lev. 2, Res. 6)–(Lev. 3, Res. 7). Kabartmalarda betimlenen gemiler, daha sonra antikçağlar boyunca sürekli kullanılan, iskele ve sancak kısımlarında kürekçileri olan ve bu nedenle yükünü güvertede taşınan ticaret gemilerinin ilk örneklerini oluşturmaktadır¹³.

M.Ö. 1. binin ortalarından sonra yapılan bütün ticaret ve savaş gemilerinde yelken kullanılmıştır¹⁴. Pruva ve pupa kısımları simetrik olan dönemin ticaret gemileri, şişkin gövdeli ve dik profilli yapılmıştır. Bu gemi tipi Yunanistan, Ege ve Mısır'da yaygın olarak kullanılmıştır. Dönemin gemilerine en iyi korunan örnek olan Thebes'de M.Ö. 1. binin ortalarına tarihlenen Kenamun mezarındaki Kenan gemi betimlemeleri gösterilmektedir¹⁵ (Lev. 3, Res. 8)–(Lev. 4, Res. 9).

Messenia'da Pylos-Tragana mezarında bulunan ve M.Ö. 1. binin sonlarına tarihlenen bir kap üzerinde dönemin gemi betimi görülmektedir¹⁶. Tek yelken direkli olan geminin pruva ve pupa kısmında dümen kürekçisinin oturması için birer seki bulunmaktadır (Lev. 4, Res. 10). Aynı tip gemi betimleri M.Ö. 1. binin sonlarına tarihlenen ve 3. Ramses tarafından yaptırılan Medinet Habu'daki bir anıt kabartmasında da görülmektedir¹⁷. Kabartmada Miken ve Hititlerin çöküşü, Suriye, Filistin üzerinden Nil'e gelen istilacı kavim ile Mısırlıların savaşları betimlenmiştir.

Hellen gemiciliği karanlık bir çağdan sonra ilk önemli gelişmelerini M.Ö. 9. yy.'dan sonra göstermeye başlamıştır¹⁸. Bu döneme kadar, ufak farklılıklar olsa da ticarete ve savaşlarda aynı tipteki gemiler kullanılmıştır. Ancak bu dönemden sonra savaş gemilerinin ticaret gemilerine göre daha sağlam yapılmıştır¹⁹.

¹⁰ Morrison-Williams 1968, s. 78.

¹¹ Bass 1972, s. 33.

¹² Starr 2000, s. 7.

¹³ Morrison-Williams 1968, s.53.

¹⁴ Bass 1972, s. 56.

¹⁵ Bass 1972, s. 22.

¹⁶ Bass 1972, s. 22.

¹⁷ Starr 2000, s. 11.

¹⁸ Morrison-Williams 1968, s. 14.

¹⁹ Morrison-Williams 1968, s. 14.

M.Ö. 8. yy. Fenike gemilerinin Hellen ve Anadolu gemilerine benzediği görülmektedir²⁰. Ancak Fenike'nin hem ticaret hem de savaş gemileri Hellen ve Anadolu gemilerinden daha kısa ve daha geniştir. M.Ö. 8. yy.'a tarihlenen Sennaherib'in sarayındaki kireçtaşı duvar üzerine Fenike'nin çift katlı savaş gemisi biremis ile ticaret gemileri betimlenmiştir (Lev. 5, Res. 11). McGrail'e göre her iki gemi modelinde de altta ve üstte olmak üzere iki katta da kürekçiler vardır²¹. Geminin daha yüksek olan bir seviyesinde ise yolcular ve silahlı figürler betimlenmiştir. Betimlerdeki ticaret gemilerinde insanlar sıra halinde oturmaktadır. Savaş gemilerinde ise güvertede ayakta durmaktadır. Hem ticaret hem de savaş gemilerinde pupaya doğru iki tarafta da dümen kürekleri olduğu görülmektedir. Ticaret gemilerinin yuvarlak gövdeleri vardır. Pruva ve pupa kısımları ise dik gelmektedir. Bu dik bölümlerin uzunluğu pruva ve pupada eşit gibi görünse de, pruva biraz daha uzun betimlenmiştir (Lev. 6, Res. 12). Savaş gemileri ise daha düz bir omurgaya sahiptir. Fakat ticaret gemisine oranla pupa kısmı daha yuvarlaktır ve bir kıvrımla son bulmaktadır. Pruva kısmında ise mahmuz sivri bir şekilde betimlenmiştir. Ticaret gemilerinden farklı olarak bir yelken direği ve seren bulunmaktadır (Lev. 6, Res. 13). Çok katlı yapılan savaş ve ticaret gemilerinin bir tarafında sekiz kürek bulunmaktadır. Bu özelliğiyle Hellen 20 kürekli gemilerine benzemektedir.

M.Ö. 8. yy.'ın ortalarından sonra Yunanistan ve Anadolu'da yapılan tek ya da çok katlı savaş gemilerinin tümü uzun ve dar olup mahmuzludur²². Dönemin savaş gemileri kürek sayılarına ve kullanım amaçlarına göre farklı büyüklükte yapılmış ve farklı isimlerle adlandırılmıştır. Bu döneme ait en küçük gemiler; her iki tarafında 10'ar olmak üzere toplam 20 küreklidir. Daha sonra tek kenarında 15 kürekçisi bulunan toplam 30 kürekli triakonterler ortaya çıkmıştır²³ (Lev. 7, Res. 14, 15). Betimdeki triakonter, 13'erden toplam 26 kürekli gösterilmiştir. Casson'a göre Geometrik döneme tarihlenen resimlerde, gemiler bire bir kopya edilmemiştir. Casson'un Geometrik dönem resim sanatı hakkındaki bu yorumu, antik dönemde birçok eser üzerinde betimlenen resimlerde görülmektedir. Bu gibi durumlarda, bir

²⁰ Casson 1971, s. 56.

²¹ McGrail 2001, s. 132.

²² Casson 1971, s. 44.

²³ Casson 1971, s. 44.

yanında sekiz küreği olan gemiler 20 kürekli olanları; 19 kürekli gemiler de 50 kürekli olanları temsil etmektedir²⁴.

Triakonter gemi tipinin, arkeolojik kalıntıların üzerindeki betimlerden M.Ö. 6. yy.'dan sonra Yunanistan ve Anadolu'da yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir²⁵.

Arkaik Devrin sonlarına doğru kürek sayısı değişiklik gösteren iki katlı biremis ve üç katlı triremeler ortaya çıkmıştır²⁶. Triremeler 120 ile 170 arasında değişen kürekli savaş gemileridir. Casson; Boiotialıların 120 kürekli triremelerini biremis olarak isimlendirmektedir²⁷. Dönemde bu tip gemiyi Boiotialılar kullanmıştır. Ancak Morrison'a göre iki katlı savaş gemileri İonialıların icadıdır²⁸.

Arkaik Devrin sonlarında ortaya çıkan triremeler Klasik Devir boyunca Yunanistan ve Anadolu'da yaygın olarak kullanılmıştır²⁹. Mahmuzlu, ince ve dar yapısından dolayı özellikle Pers ve Peloponnesos savaşlarında en çok kullanılan gemi olmuştur³⁰.

Klasik Devir'de triremeler, kalite ve işlevlerine göre farklı şekillerde yapılmış ve isimlendirilmiştir³¹. Bu dönemde Fenike donanmasındaki triremeler, Atina ve Anadolu triremelerinden genişlik, kürekçi ve mahmuz sayısı bakımından farklılık göstermektedir. Fenike triremeleri daha geniş olduğu için içeriye üçüncü kürekçi sırasını yerleştirebilmişlerdir. Atina ve Anadolu triremelerinin mahmuzları tunç kaplı olup üç parçalı ve portatiftir. Fenike triremelerinin mahmuzları ise tek parçalı ve sabittir³².

M.Ö. 5. yy.'da kullanılan diğer gemi tipleri dört katlı tetreres ve beş katlı penterestir³³. Penteresten sonraki sıralama, 40 bölmeye kadar devam etmektedir. Araştırmacılara göre penteresten sonraki isimlendirme kat sayısı ile değil, geminin büyüklüğüyle alakalıdır³⁴.

²⁴ Casson 2002, s. 55.

²⁵ Casson 2002, s. 60.

²⁶ Morrison 1980, s. 19.

²⁷ Casson 1971, s. 59.

²⁸ Morrison 1980, s. 18.

²⁹ Morrison-Williams 1968, s. 314.

³⁰ Hanson 2006, s. 257.

³¹ Hanson 2006, s. 242.

³² Casson 1971, s. 83.

³³ Casson 2002, s. 64.

³⁴ Casson 1971, s. 97.

Hellenistik Devirde Hellen ve Anadolu gemiciğinde yeni terimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Hellenistik Devirde özellikle ticari gemiler için belli bir sisteme oturmuş terimler kullanılmaya başlanmıştır³⁵. Triremelerden daha hafif, yuvarlak gövdeli ve kürekli ticaret gemileri için ploion, başka gemiler tarafından çekilen küreksiz gemiler için holkas, büyük gemiler tarafından taşınan kayıklar için epaktrokeles isimleri kullanılmıştır³⁶. Çok katlı korsan ve ticaret gemilerine hemiolia³⁷, 3000 testi şarap taşıma kapasiteli gemilere de erkosoros adı verilmiştir³⁸.

2. HELLENİSTİK DEVİR GEMİLERİ

2.1. Genel Özellikleri

2.1.1. Yapım Teknikleri

Antikçağda ahşap tekne yapımında “Yığma Tekniği³⁹” “Armuz Kaplama Tekniği⁴⁰” ve “Karma Teknik⁴¹” olmak üzere üç temel yapım tekniği kullanılmıştır.

Bunlardan ilki günümüzde de kullanılan “Yığma Tekniğidir”⁴² (Lev. 8, Res. 16). Bu teknikte öncelikle omurga inşa edilir. Sonraki aşamada omurgaya sokra adı verilen geçmelerle pruva ve pupa postaları takılmaktadır. Postaların üzerine geminin iskeletini desteklemesi için bir iç omurga daha eklenmektedir. Pruva kısmına bir iç bodoslama, pupaya ise akrep praçolu adı verilen parça, pupa bodoslamasının üzerine gelecek şekilde yerleştirilmektedir. İskeleti oluşturulan geminin postalarına, kaplama tahtaları, metal çivi veya kavelalarla çakılmaktadır. Geminin formu, bu iskeletle oluşturulup, sonraki aşamalar için simetrisinin bozulmaması sağlanmaktadır (Lev. 8, Res. 17, 18).

Yaygın olarak kullanılan diğer teknik ise “Armuz Kaplama” (Önce Kabuk) Tekniğidir⁴³ (Lev. 9, Res. 19). Armuz Kaplama Tekniği’nde kaburga sistemi olmadığı için geminin sağlamlığı kaplamanın gücüne bağlı kalmıştır⁴⁴. Bu teknikte bütün latalar birbirlerine tutturularak bir kabuk elde edilmektedir. Kabuğun iç

³⁵ Morrison-Williams 1968, s. 14.

³⁶ Morrison-Williams 1968, s. 244.

³⁷ Casson 1971, s. 128.

³⁸ Morrison-Williams 1968, s. 245.

³⁹ Gülerüz 2003, s. 111.

⁴⁰ Pulak 2011, s. 326 Ayrıca bk. Casson 2002, s. 26

⁴¹ Pomey 2010, s. 16

⁴² Gülerüz 2003, s. 111.

⁴³ Pulak 2011, s. 326 Ayrıca bk. Casson 2002, s. 26

⁴⁴ Bass 1989, s. 25.

kısmına postalar yerleştirilerek sağlamlaştırmaktadır. Latalar birbirlerine üç yolla birleştirilmektedir. İlk olarak birbirine eklenecek olan kaplama tahtalarının birleştirilecekleri taraflarına aynı hizaya denk gelecek şekilde belli aralıklarla zıvanalar açılmaktadır. Daha sonra sert tahtadan yapılmış kamalar, yuvaların içlerine yerleştirilerek iki kaplama tahtası birbirine tutturulmaktadır. Son olarak her iki kaplama tahtasında zıvananın üzerine gelecek şekilde birer delik açılır ve bu deliklere çakılan kavelalarla kaplama tahtaları birbirlerine kenetlenmektedir.

Lataları birleştirmek, uygun konumda tutmak ve doğru kavisi vermek amacıyla, yapım aşamasında omurganın dış kısmına, gövdenin çevresine druokhoi adı verilen kereste kelepçeleri yerleştirilmektedir⁴⁵. Bu yöntemle yapılmış bir gövdeyi güçlendirmek için antikçağda “hypoamata” (alt kayışları) adındaki aletler kullanılmıştır. Hypoamata tehlike anında palangalar yardımıyla gerilebilen, pruvadan pupaya kadar gövdenin dış kısmı boyunca uzanan ağır halatlardan oluşmaktadır⁴⁶. Hypoamata yöntemi özellikle dar ve uzun savaş gemilerin omurga kısmının kamburlaşmasını önlemek için de kullanılmıştır. Hypoamata'da gerilim, bugatalarla sağlanmıştır. Gemi hizmette olmadığı zaman, bunlar gevşetilmiş, suya indirilmeden önce tekrar gerilmiştir⁴⁷. Bu uygulama günümüz denizciliğinde “sıkı bağlama” terimiyle kullanılmaktadır.

Antikçağda savaş gemilerinde kullanılan bağlantı elemanlarının boyutları ticaret gemilerine oranla daha büyüktür⁴⁸. Savaş gemilerin gövde kaplamalarında kullanılan kavelaların çapları 1,1 cm; zıvanalar ise 7,7 cm genişliğinde ve 12 cm uzunluğundadır. Bu boyutlar Hellenistik Devre tarihlenen ve standart bir yük gemisi olan Kyrenia gemisinde kullanılan bağlantıların iki katı kadardır⁴⁹. Bağlantılar, uca doğru incelen ve çapı yaklaşık 1,5 cm olan meşe kavelalarla sağlanmıştır. Savaş gemilerinde bronz çiviler, kavelaların merkezlerine çakılarak kaplamalar ve yumrular mahmuza bağlanmıştır⁵⁰.

Batıklar üzerine yapılan çalışmalar, Armut Kaplama Tekniğinin antikçağda çok sık kullanıldığını göstermektedir⁵¹. En erken örneği Uluburun Batığı'nda görülen

⁴⁵ Landels 1998, s. 150.

⁴⁶ Landels 1998, s. 150.

⁴⁷ Casson 2002, s. 69.

⁴⁸ Steffy 1994, s. 59.

⁴⁹ Steffy 1994, s. 59.

⁵⁰ Steffy 1994, s. 59.

⁵¹ Casson 2002, s. 33.

bu teknik M.S. 7. yy.'a kadar kullanılmıştır⁵². M.Ö. 14. yy.'da batan Uluburun Gemisi; bodoslama, karina ve dış kabuktan oluşan Armuz Kaplama Tekniğiyle yapılmıştır⁵³. Gemide, birbirlerine ve omurgaya, kavelalı zıvanalar ile tutturulan kaplama tahtalarıyla bir kabuk gövde oluşturulmuştur. Daha sonra, kaplamayı desteklemek amacıyla kabuk gövdenin içine, omurgayı dik kesen kaburgalar yerleştirilmiştir. Teknik, özellikle Yunan ve Roma gemilerinde yoğun olarak kullanılmıştır⁵⁴.

M.Ö. 4. yy. ile M.S. 1. yy. arası yaygın olarak kullanılan Armuz Kaplama Tekniği, sürtünmeyi azalttığı için genellikle savaş gemilerinde tercih edilmiştir⁵⁵. Ayrıca zıvana yuvaları arasındaki mesafe bu dönem içerisinde 5 cm'ye kadar indirilmiştir. Böylece kalafatlama için yer kalmamıştır.

M.Ö. 4. yy.'a tarihlenen, Kıbrıs'taki Kyrenia Batığında da Armuz Kaplama Tekniği kullanılmıştır⁵⁶. Kyrenia Batığı Hellenistik Devir gemi yapımının karakteristik özelliklerini göstermektedir. Batıdaki postalar birbirlerinden farklı ölçülerde olup kaplamaların içine yerleştirilmiş ve bronz çivilerle gövdenin dışından içine doğru çakılmıştır. Bunların yanı sıra, omurganın üzerinden geçen bir parçanın uzatması küpeşteye, bir sonraki ise omurganın hemen yakınından sintinenin dönüş yaptığı yere kadar uzanmaktadır. Bu postalar üzerinde yükün taşındığı ahşap farşlar bulunmaktadır. Postaların üzerlerinde, hangi parçanın nereye gelmesi gerektiğini belirten Grekçe harfler kazınmıştır. Gövdenin dışı siyahtan açık maviye, kahverengiye, mora ve yeşile kadar değişik tonlarda zift, balmumu, boya ya da bunların hepsinin karışımı maddeler ile kaplanmıştır⁵⁷.

M.Ö. 5. yy.'a tarihlenen İtalya'daki Porticello ile M.Ö. 3.yy. ortalarına tarihlenen Sicilya'daki Punic (Marsala) batıklarında da Kyrenia (Kıbrıs) Batığında olduğu gibi Armuz Kaplama Tekniği kullanılmıştır⁵⁸. Kaplamaların her biri, bir diğerine içlerine giren kenetlerin kalınlığındaki kavelalar ile tutturulmuştur.

⁵² Bass 1996, s. 29.

⁵³ Bass 1989, s. 25.

⁵⁴ Pulak 2011, s. 326.

⁵⁵ Casson 2002, s. 27.

⁵⁶ Johnstone 1974, s. 39.

⁵⁷ Johnstone 1974, s. 40.

⁵⁸ Pomey 2004, s. 30.

M.Ö. 2. binden başlayıp antikçağ boyunca sürekli kullanılan Yığma Tekniği ile Armuz Kaplama Tekniği arasında bir takım farklar bulunmaktadır⁵⁹. En önemli fark ahşapların birleştirilme biçimleriyle ilgilidir. Yığma Tekniğinde latalar birbirlerine armuzlara yakın kısımlarda açılan deliklerden geçirilen iplerle birleştirilmiştir (Lev. 9, Res. 20). Diğerinde ise latalar birbirlerine kenet ve kavelalarla tutturulmuştur (Lev. 9, Res. 21). Armuz Kaplama Tekniğinde geçmeler ağaç damarı boyunca; kalaslar ise damara dik olarak kesilmektedir. Geçmelerin kalınlıkları kalasların kalınlığının 1/3 ile 1/2'si kadar olup, zıvana genişlikleri ise geminin büyüklüğüne ve aralarındaki mesafeye bağlı olarak değişmektedir⁶⁰.

Yığma Tekniği ile Armuz Kaplama Tekniği arasındaki diğer önemli fark form oluşumuyla ilgilidir⁶¹. Yığma Tekniğinde geminin formunu oluşturan öge postalar; Armuz Kaplama Tekniğinde ise kaplamalardır. Dolayısıyla ilk teknikte inşa edilmiş gemilerde iskele ve sancak tarafları, diğer yöntemle oluşturulan gemilere oranla tam simetrik değildir.

Yığma Tekniğinde geminin dış yüzeyinde ahşapların üst üste binmesinden kaynaklanan büyük bir sürtünme alanı meydana gelmektedir (Lev. 8, Res. 15). Bu nedenle teknik daha çok küçük gemilerde kullanılmıştır⁶². Armuz Kaplama Tekniği ise yan kabuğu oluşturan tahtaların uç uca birleştirilmesiyle inşa edildiği için dış cephede daha düz ve yumuşak yüzey oluşmasını sağlamaktadır⁶³ (Lev. 9, Res. 18). Bu teknik de daha çok büyük boyutlu savaş gemilerinde kullanılmıştır⁶⁴.

M.Ö. 6. yy.'dan sonra Yığma ve Armuz Kaplama Tekniğinin bir karışımı olan "Karma Teknik" ortaya çıkmıştır⁶⁵. Hellenistik Devir sonuna kadar kullanılan tekniğin en erken örneği M.Ö. 6. yy.'a tarihlenen Bodrum açıklarındaki Pabuç Burnu batığında görülmektedir⁶⁶. Batıktan ele geçirilen kaplama tahtaları birbirlerine hem kavela ve zıvanalarla hem de sicimlerle tutturulmuştur. Buluntu sayısının azlığı, Karma Teknik'in antik dönemde çok az kullanıldığını düşündürmektedir.

⁵⁹ Casson 2002, s. 27.

⁶⁰ Landels 1998, s.150.

⁶¹ Bass 1989, s. 25.

⁶² Dear-Kemp 2002. s. 33.

⁶³ Dear-Kemp 2002. s. 21.

⁶⁴ Casson 2002, s. 27.

⁶⁵ Pomey 2010, s. 16

⁶⁶ Polzer 2004, s. 9.

Batıklarda yapılan çalışmalar, direk ıskaçasının ve sintine suyunu toplamak için kullanılan bir kuyunun da varlığını ortaya koymuştur. Direk ıskaçası, direk dibini kavrayan bir yuvaya sahip, masif ve uzun bir kalastır. Bu kalas, gemi omurgasının büyük bir kısmını kaplamaktadır. Direk kullanıldığı zaman açığa çıkan gerilimi eşit miktarda omurgaya dağıtmak için kullanılmaktadır⁶⁷.

Kutu şeklinde bir haznedan oluşan ve sintine suyunu biriktirmek için kullanılan kuyu ise teknenin en dibinde yer almaktadır. Çevresine yerleştirilen kurşun borular, sintine kuyusuna toplanan suyu, pompa vazifesi görerek dışarı atmak için kullanılmıştır⁶⁸. Genellikle su hattının altına yerleştirilen kurşun borular, ağırlıklarından dolayı savaş gemilerinde kullanılmamıştır⁶⁹.

Homeros'un metinlerine göre antikçağda gemilerin renkleri siyah⁷⁰, kırmızı, mavi veya laciverttir⁷¹. Bu özellik antikçağ boyunca değişmeden devam etmiştir.

Ele geçen batık kalıntılara göre M.Ö. 5. yy.'dan, M.S. 12. yy.'a kadar gemi yapım tekniklerinde, boyutlarında ve boyama özelliklerinde büyük değişiklikler olmamıştır. Arkeolojik araştırmalara göre gemiler; küçük, orta ve büyük olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır⁷². Küçük Gemiler; 75 tona kadar kargo veya 1500 amphora taşımaktadır. Bu gruptaki gemiler M.Ö. 5. yy. ile M.S. 12. yy. arasında yoğun olarak kullanılmıştır. Orta Boy Gemiler: 75 ton ile 200 ton arasında değişen ağırlıkta kargo veya 2000–3000 adet amphora taşımaktadır. M.Ö. 1. yy. ile M.S. 3. yy. arasında kullanılmıştır⁷³. Büyük Boy Gemiler: 250 ton ve üzerinde kargo veya 6000'den fazla amphora taşımaktadır. Bu gruptaki gemiler ise çoğunlukla Roma Cumhuriyeti'nin geç dönemlerinde kullanılmıştır⁷⁴.

2.1.2. Kullanılan Malzemeler

Antikçağda savaş ve ticaret gemilerinin yapımı için kullanılan ağaç çeşitlerinin hammadde yakınlığına bağlı olarak bölgeden bölgeye farklılık

⁶⁷ Casson 2002, s. 119.

⁶⁸ Greenhill 1976, s.165.

⁶⁹ Greenhill 1976, s.166.

⁷⁰ Homeros 1998, 1/141.

⁷¹ Homeros 2001, 9/482. Ayrıca bk. Johnstone 1974, s. 40.

⁷² Parker 1992, s. 26.

⁷³ Parker 1992, s. 26.

⁷⁴ Parker 1992, s. 26.

göstermektedir. Akdeniz'de araştırması yapılan 189 batık geminin ağaçları çevresindeki 59 farklı bölgeden getirilmiştir⁷⁵.

Antikçağda en kaliteli gemi keresteleri Girit, Afrika ve Suriye'de; Anadolu'da ise Sinope, İda Dağı ve Kilikia'da yetişmektedir⁷⁶.

Mısır, Nil Vadisi'nde ormana sahip olmadığı için ihtiyaç duyduğu keresteyi özellikle Suriye'den ithal etmiştir. Lübnan Sediri olarak bilinen ağaç Kineret batığında ve Mısır teknelerinde kullanılmıştır⁷⁷.

Fenike gemilerinde bölgedeki hammadde yakınlığından dolayı çoğunlukla kaliteli Suriye sediri kullanılmıştır⁷⁸. Fenike gemilerinin direkleri sedir ağacından, tekne gövdesi köknar veya ardıçtan, güverte döşemesi ise sedir veya selvi ağacından yapılmıştır⁷⁹.

Kıbrıs'taki Kyrenia gemisinin kaplamalarında Halep Çamı, kavelalarında ise yine Kıbrıs'ta yetişen Anadolu Meşesi kullanılmıştır⁸⁰.

Fransa, Madrague de Giens'ta bulunan ve M.Ö. 1.yy.'a tarihlenen Madrague de Giens gemisinin omurga, tavan, posta ve iç kaplamalarında karaçam; dış kaplamalarında köknar; ıskacasında ise meşe kullanılmıştır. Antikçağ Akdeniz gemilerinin tersine bu gemide pek çok kısımda sert ağaç kullanılmıştır⁸¹.

Anadolu'da Armuz Kaplama Tekniği ile yapılmış antikçağ gemileri için en çok kullanılan ağaç Türkiye Meşesi olarak bilinen meşe türüdür. Bu ağaç, kavelaların, ağaç çivilerin, yalancı omurganın ve bu tür işleri yerine getirecek parçaların yapımında kullanılmıştır⁸².

Antik Yunan'da gemi yapımında, postalarda meşe veya karaağaç; kaplamalarda genellikle çam veya köknar; omurgada ise sağlamlığı için meşe kullanılmıştır⁸³.

Homeros'un metinlerinden o dönemde kullanılan gemi direklerinin çam ağacından yapıldığını öğrenmekteyiz⁸⁴. Çam ağacı günümüzde de hala hem kolay

⁷⁵ Parker 1992, s. 26.

⁷⁶ Johnson 1927, s. 201.

⁷⁷ Steffy 1994, s. 256.

⁷⁸ Johnson 1927, s. 200.

⁷⁹ McGrail 2001, s. 133.

⁸⁰ Johnstone 1974, s. 39.

⁸¹ Steffy 1994, s. 65.

⁸² Steffy 1994, s. 258.

⁸³ Parker 1992, s. 26.

⁸⁴ Landels 1998, s. 171.

bulunur olmasından hem de esnek bir ağaç olmasından dolayı direk yapımında sıkça kullanılmaktadır. Antikçağda özellikle mahmuza bağlı olan omurga ve kaplamalar çam ağacından yapılırken, mahmuz ve iç kısmı sedir ağacından; gövde kaplamalarını tutan kavelalar ise meşeden yapılmıştır⁸⁵.

Trireme gibi büyük boyutlu savaş gemilerinin postalarında hafifliği dayanıklılıkla birleştirmek için çoğunlukla çam ve köknar gibi ağaçlar kullanılmıştır⁸⁶. Ancak bu ağaçlar Yunanistan'da fazla olmadığı için Trakya ve Makedonya'dan ithal edilmiştir⁸⁷.

Antik kaynaklarda gövdede, esnek ve güçlü olması gereken yerlerde kavak ağaçlarının; iç kısımlarda ise dut, karaağaç ve çınar ağaçlarının kullanıldığı geçmektedir⁸⁸. Ancak kavak, yumuşak ve esnek olmasına karşın güçlü bir ağaç değildir. Antik yazar Plinius'a göre gemi ustaları, melez kuzey çamı gibi bazı yumuşak ağaçları deniz kurtları tarafından kolay delinebileceğini düşündükleri için gövdede kullanmaktan kaçınmışlardır⁸⁹. Kavak ağacı da yapısal olarak melez kuzey çamı gibi yumuşak bir ağaçtır ve gövdede kullanımı uygun değildir.

Gemi yapımında kullanılan aletler hakkında Homeros *Odysseia*'sında balta, keser ve delgilerden bahsetmektedir⁹⁰. Odysseus, teknesini inşa etmek için balta ve keserle ağaçları yontmuş, Kalypso'nun verdiği delgilerle kavela ve zıvanalar yapmıştır. Bu bağlamda gemi yapımında kullanılan aletlerin Homeros döneminden Hellenistik dönem sonuna kadar fazla bir değişikliğe uğramadığı görülmektedir.

Antikçağda bazı gemilerin tekne kısımları denizin aşındırıcı etkisinden korumak için katranlanıp, üzeri büyük başlı bakır çivilerle tutturulmuş ince kurşun levhalarla kaplanmıştı⁹¹. Akdeniz çevresinde 57 bölgeden gelen batık raporlarında kurşun plakaların kullanıldığı görülmektedir. En erken kullanım ise M.Ö. 4. yy.'ın ortalarına tarihlendirilen El Sec'tedir⁹². Uygulama, M.Ö. 1. yy.'a tarihlenen Madrague de Giens batığının omurgasında da görülmektedir⁹³ (Lev. 10, Res. 22).

⁸⁵ Steffy 1994, s. 59.

⁸⁶ Landels 1998, s. 162.

⁸⁷ Landels 1998, s. 162.

⁸⁸ Greenhill 1976, s. 168.

⁸⁹ Plinius 1982, s. 16.

⁹⁰ Homeros 1998, 5/240-255.

⁹¹ Casson 2002, s. 31.

⁹² Parker 1992, s. 27.

⁹³ Casson 2002, s. 32.

Batığın omurgasına iki kat kalas döşenip üzeri ziftlenmiş kumaşla sarılarak bakır levhalarla kaplanmıştır.

Bakır çiviler ve kurşun kaplamalar pahalı bir malzeme olduğu için Geç İmparatorluk döneminin ortalarında bırakılmıştır. Ancak M.Ö. 6. yy. ile M.S. 5. yy. arasına tarihlenen bütün batıklarda yoğun olarak bronz çivilere rastlanmıştır⁹⁴. Demir çivi kullanımı ise en erken M.Ö. 1. yy.'da görülmektedir⁹⁵.

2.1.3. Gemi Donanımları

Antikçağda gemiler; kürek, dümen, arma, yelken, mahmuz ve çapa gibi donanımlardan oluşmaktadır.

2.1.3.1. Kürek

Antikçağ gemilerinin pupa kısmında halatlarla bağlanarak sabitlenen ve yön vermek için kullanılan bir dümen küreği ile gemiyi yözürmeye yarayan yan kürekler olmak üzere iki ayrı amaçla kullanılan kürek takımı bulunmaktadır. Kürek takımlarının gemiye bağlanma şekilleri ve küreklerin biçimleri de aynıdır. Bu bağlamda bu iki donanım aynı başlık altında yön ve hareket kürekleri olarak ele alınmıştır.

Yön ve hareket küreklerinin sayıları ve boyutları geminin büyüklüğüne göre değişmektedir. Hem savaş hem de ticaret gemilerinin pupa kısmında çift dümen küreği kullanımı M.Ö. 9. yy.'dan itibaren görülmektedir⁹⁶. M.Ö. 9. yy.'ın ortalarına tarihlenen kaplar üzerinde çift dümen kürekli gemiler betimlenmiştir (Lev. 10, Res. 23). Bu kullanım gemilerin daha seri hareket etmesini sağladığı için antikçağ boyunca büyük boyutlu gemilerde sıkça görülmektedir. Tekneye yön veren dümen küreklerinin hareket şekli, antik kaynaklarla ve arkeolojik kalıntılarla tam olarak belirlenememiştir. Ayrıca iki dümen küreğinin beraber mi yoksa birbirinden bağımsız mı hareket ettiği de henüz bilinmemektedir⁹⁷.

Savaş gemileri ile ticaret gemilerinin dümen düzenekleri birbirinden farklıdır. Savaş gemilerinin gövdesi daha uzun ve dar olduğundan geminin yönünü değiştirmek için gereken itme gücü daha büyük olmaktadır. İkinci neden ise geminin

⁹⁴ Parker 1992, s. 27.

⁹⁵ Parker 1992, s. 27.

⁹⁶ McGrail 2001, s. 132.

⁹⁷ Morrison-Williams 1968, s. 53.

bazen düşman gemilerine şiddetle çarpması amacıyla çok dar bir çember içinde dönmesi gerekmektedir. Bu iki nedenden dolayı bir savaş gemisinin dümen düzeneği ticaret gemisine oranla daha güçlü yapılmıştır⁹⁸.

Dümen yelpazelerinin gövdeye bağlanma yöntemi konusunda farklı görüşler vardır. Savaş gemilerinde, uygun noktalara bağlanmış kalın halatlar olduğu ve dümen küreklerinin buralara bağlandığı anlaşılmaktadır⁹⁹. Bu halatlar gemi suya indirildiğinde, gövdenin dışındaki dikey ağaç kaveladan sarkıtılmaktadır. Karaya yanaşmadan önce kürekler pimlerinden çıkartılıp havada yatay olarak tutulmaktadır.

Büyük ticaret gemilerinde ise dümen kürekleri, merkezde bulunan bir milin çevresinde simetrik olarak dönmektedir¹⁰⁰. Bu miller yatağın içinde, üst uçlarına yerleştiriliş dümen yekeleri yardımıyla hareket etmektedir. Suyun itme gücü her küreğe eşit miktarda ve ters yönde etki ettiği için dümen yükü hafifletilmiştir.

Homerostestanlarında gemilerin, rüzgar çıktığında yelkenle, rüzgar kesilince de kürekle yol aldığı geçmektedir¹⁰¹. Yazılı kaynaklarda, hareket küreklerinin, bir deri kayışla ıskarmozlara bağlanarak çekildiği geçmektedir¹⁰². Antik yazarlar, küreğin hareketini bir kaldıracın hareketine benzeterek, ıskarmozlardan destek noktası olarak söz etmektedir. İskarmozlara bağlı olan kürek, dairesel bir milin çevresinde dönmektedir. Bu bağlamda antik kaynaklarda kösele olarak geçen deri kayışlar, küpeştenin aşınmasını ve küreklerin suya düşmesini önlemek için kullanılmıştır. Ayrıca küreklerin ve kayışların, kürekçilerin alet listelerinde ayrı birer parça olarak ele alınması, kayışın küreğe sabitlenmediğini de göstermektedir¹⁰³.

Çok katlı gemilerde, alt sıradaki kürekçiler küpeştede; üst sıra ise güverte hizasında bulunmaktadır¹⁰⁴ (Lev. 11, Res. 24). Kürekçilerin korunması için geminin kenarı baş hizasına kadar yükseltilmiştir. Bunlar Homeros döneminde bir çeşit parmaklık iken, daha sonra tamamen kapanmış, kürekçiler açılan köşeli pencereler sayesinde kürek çekmeye başlamıştır¹⁰⁵. Kürekçilerin, alanı ekonomik kullanması için üst kattaki kürek, alttaki iki küreğin arasına gelecek şekilde

⁹⁸ Landels 1998, s. 152.

⁹⁹ Landels 1998, s. 152.

¹⁰⁰ Landels 1998, s. 152.

¹⁰¹ Homeros 2001, 12/168–172.

¹⁰² Homeros 2001, 4/783–8/53.

¹⁰³ Landels 1998, s. 154.

¹⁰⁴ Casson 2002, s. 60.

¹⁰⁵ Casson 2002, s. 55.

konumlandırılmıştır¹⁰⁶. Özellikle M.Ö. 5. ve 4. yy.'larda gemilerin kürek düzenleri bu sisteme göre yapılmıştır¹⁰⁷ (Lev. 11, Res. 25). Üst kattaki kürekler alt kattakilere göre daha uzundur (Lev. 11, Res. 26)–(Lev. 12, Res. 27).

2.1.3.2. Yelken

Bilinen ilk yelkenler, M.Ö. 3. binde Mısırlılar tarafından sazlardan örülüp, teknelerin burunlarında yer alan direklerde kullanılmıştır¹⁰⁸. Yelkenin icadı ile birlikte deniz ticareti kavramı da gelişmiştir. M.Ö. 2. binden itibaren ise seren bağlantılı kare yelkenler, uzun yolculukların gerçekleştirilmesini sağlamıştır¹⁰⁹.

Homeros'un Odyssea'sında antikçağda kullanılan gemilerin yelken basma detayları anlatılmaktadır: >*Kaldırdılar çam direği, diktiler oyuk yuvasına, çarmıhları gerip çektiler sağlam kayışlarla ak yelkeni*¹¹⁰ ... *Bir direk yaptı, sereni taktı ona*¹¹¹ ... *Kopardı kasırga geminin her iki çarmık halatını*¹¹² ...< Bu anlatımda, yelken direklerinin çam ağacından yapıldıkları, sabit olmayıp elle ıskaçaya oturtulduğu, seren ile basılan parçalı yelkeni basmadan önce direği sabitlemek için iki adet çarmığı gerdikleri ve deri kayışlarla beyaz renkte olan yelkeni bastıkları görülmektedir. Yapılan arkeolojik araştırmalarda bu uygulamanın antikçağ boyunca yelkenli gemilerde değişmeden kullanıldığı görülmektedir.

Homeros dönemine ait gemilerde tek yelken bulunmaktadır¹¹³. Odysseus'un Sirenlerin yanından geçişini anlatan M.Ö. 6. yy. sonu ile M.Ö. 5. yy. başına tarihlenen kap üzerindeki resminde de tek direkli yelken görülmektedir (Lev. 12, Res. 28). Çift yelkenli gemiler ise en erken M.Ö. 5. yy.'a tarihlenmektedir¹¹⁴. M.Ö. 5. yy.'a tarihlenen Etrüsk mezar resmindeki gemi iki direklidir (Lev. 13, Res. 29). Mayistra yelkenin küçük bir kopyası olan trinketa yelkeni, öne doğru meyillidir ve ön güverteye dikilmiştir. Yunanlıların artemon olarak adlandırdığı bu yelken, M.Ö. 5. yy.'dan sonra ticaret gemilerinin standart donanımı olmuştur¹¹⁵.

¹⁰⁶ Casson 1971, s. 57.

¹⁰⁷ Bass 1972, s. 44.

¹⁰⁸ Casson 2002, s. 9.

¹⁰⁹ Wachsmann-Bass 1998, s. 42.

¹¹⁰ Homeros 2001, 2/424-425.

¹¹¹ Homeros 2001, 5/254.

¹¹² Homeros 2001, 12/409.

¹¹³ Morrison-Williams 1968, s. 54.

¹¹⁴ Casson 2002, s. 42.

¹¹⁵ Casson 2002, s. 45.

Antikçağ gemileri hakkındaki detaylı bilgiler daha çok arkeolojik eserler üzerindeki betimlerden öğrenilmektedir. Betimlere göre Atina gemileri, gövdeye enlemesine yerleştirilmiş kare biçimli bir yelken takımına sahiptir. Gemi direği, gemiyle aynı yönde esen güçlü bir rüzgara karşı seren direğine bağlanan prasyalar tarafından desteklenmektedir. Genel olarak gemi direğinin alt ucu omurgadaki bir çeşit yuvanın içinde durmaktadır. Direk, yerine yerleştirildiğinde ve halatlar gerildiğinde, yelkenin asıldığı yatay seren, üzerinde yelken sarılı olarak orta noktasından yukarı kaldırılmaktadır. Makara sistemi en erken M.Ö. 5. yy.'da kullanılmış olmalıdır ancak günümüze ulaşan makara düzeneği kalıntıları çok sonraki dönemlere aittir. Yelkeni açmak ya da toplamak için istinga halatları kullanılmıştır.

2.1.3.3. Mahmuz

Antikçağ savaş gemilerinin en önemli silahı mahmuzdur. Bu donanım, savaş gemilerinin pruva kısmında ileri doğru uzantılı olup su kesimi altında bulunmaktadır. Amacı düşman gemisinin tekne kısmında delikler açarak su almasını sağlamak ve batırmaktır.

Greenhill, mahmuzun en erken kullanımını antik yazar Herodotos'un anlatımlarına dayandırmaktadır¹¹⁶. Herodotos, mahmuzlu gemileri anlatırken; >...gemilerin kırk tanesi batmış, kalan yirmisinin de mahmuzları kırılmıştı...< şeklinde bahsetmektedir¹¹⁷. Mahmuzlu savaş gemisi betimi en erken olarak, Atina'da bulunan ve M.Ö. 8. yy.'ın ortalarına tarihlenen bronz bir fibula parçası üzerinde görülmektedir¹¹⁸ (Lev. 2, Res. 5).

Gemi mahmuzunun ortaya çıkışı, deniz savaşlarında ve gemi yapımında çok önemli bir değişime yol açmıştır. Bu döneme kadar gemiler, savaşlarda yalnız asker sevkiyatı için kullanılmıştır¹¹⁹. Mahmuzlar, düşman gemilerini tahrip etmek için bir tür şahmerdan gibi kullanılmıştır. Mahmuzun kullanımıyla birlikte gemilerin tekne formlarında da değişimler meydana gelmiş, ticaret ve savaş gemilerinin yapıları birbirinden ayrılmıştır.

¹¹⁶ Greenhill 1976, s. 157.

¹¹⁷ Herodotos 1991, 1/166.

¹¹⁸ Morrison-Williams 1968, s. 78.

¹¹⁹ Casson 2002, s. 52.

Arkeolojik küçük eserler üzerindeki betimlere ve ele geçen batık kalıntlarına göre mahmuzlar genel olarak üç grupta incelenmektedir¹²⁰. Birinci tip, en erken mahmuz tipi olup bronzdan yapılmış, yalın pruva uzantısı şeklindedir. Mahmuz, masif bir şekilde pruvadan çıkmaktadır. Böylece gövde bilinçli bir çarpışma için sağlamlaştırılmıştır. İkinci tip bezemeli, domuz protomu biçiminde olanlardır. Üçüncü tip ise tek parça bronzdan dökülmüş kare biçimli ve yüzgeçli olanlardır.

M.Ö. 6. yy.'da pentekonterlerin mahmuzları, kare biçiminde küt bir şekilde son bulmaktadır¹²¹. Bu tip mahmuz örnekleri özellikle Phaselis sikkelerinin erken varyasyonlarında görülmektedir¹²². Mahmuz, yatay olarak ortasından geçen üç yatay yüzgeçten oluşmaktadır. Sağlam olması bakımından mahmuzlar tek parça halinde dökülmektedir.

M.Ö. 2. yy.'ın ilk yarısına tarihlenen ve İsrail'in Athlit açıklarında bulunan bronz Athlit Mahmuzu, Hellenistik Devir savaş gemilerinde uygulanan mahmuz yapım tekniğini anlatmaktadır (Lev. 13, Res. 30). Mahmuza bağlı olan omurga ve kaplamalar çam ağacından, mahmuz ise tek parça bronz dökümden yapılmıştır¹²³. Mahmuz, 465 kg ağırlığında olup, 2,26 cm uzunluğunda, 76 cm genişliğinde ve 96 cm yüksekliğindedir¹²⁴. Mahmuzun, triremeden daha büyük boyutlu bir savaş gemisine ait olduğu düşünülmektedir.

Gemilerdeki bu önemli gelişim, deniz savaşı taktiklerinde de değişimlere yol açmıştır. Deniz savaşına "Mahmuzlama Taktiği" adında yeni bir terim girmiştir¹²⁵. Mahmuzlama ve manevra taktiği, bazen savaşlarda en çok kullanılan yöntemler olmuştur¹²⁶. Mahmuzlama; gemiyi düşman gemisine hedefleyip uygun hıza çıkarttıktan sonra vurma taktiğidir. Gemi komutanı, hedefi seçtikten sonra, maksimum hız için emir vermekte ve bu hız, gemi uygun vuruş pozisyonu alana kadar korunmaktadır¹²⁷. Gemi düşman gemisine vurmadan önce hız, mahmuzlama hızına düşürülmektedir. Etkili bir mahmuzlamadan sonra, geminin düşman gemisiyle birlikte batmaması için hızla geri kürek çekmek gerekmektedir. Çarpışmadan hemen

¹²⁰ Casson 2002, s. 55.

¹²¹ Casson 2002, s. 78.

¹²² SNG v. Aul. Lykien, No. 4389.

¹²³ Steffy 1994, s. 59.

¹²⁴ Casson 2002, s. 76.

¹²⁵ Greenhill 1976, s. 167.

¹²⁶ Starr 2000, s. 50.

¹²⁷ Casson 2002, s. 79.

önceki zaman ile çarpışmadan hemen sonraki geri manevra mahmuzlamanın başarısını belirlemektedir. Mahmuzlama taktiğinin gelişmesiyle, iyi manevra kabiliyeti ve kürek gücünün önemi anlaşılmış ve kürekçi sayıları arttırılmıştır.

2.1.3.4. Çapa

Çapa, geminin denizde belirli bir noktada durmasını ve sabitlenmesini sağlamaktır. Arkeolojik eserler arsında oldukça önemli bir yere sahiptir¹²⁸.

Homeros, gemilerden denize çapa görevi gören delikli taşlar indirildiğini anlatmaktadır¹²⁹. Homerik çapalar olarak adlandırılan ve Bizans dönemine kadar kullanılan bazı taş çapalar, Homeros döneminden itibaren benzer tip çapaların da kullanıldığını göstermektedir¹³⁰ (Lev. 14, Res. 31).

Çapanın ağırlığı metalden yapılmış beden ve kollardadır. Antikçağda, birçok çapanın bedeni ve kolları ahşaptan; çiposu (yatay kol metali) ise başlangıçta taş, M.Ö. 6. yy.'dan ise sonra çoğunlukla kurşundan yapılmıştır¹³¹. Her iki malzeme de dayanıklı olduğundan batıklarda çok sayıda ele geçmiştir. Ayrıca nadir olarak demir çapalar da kullanılmıştır. Ele geçen bazı çapaların gövde ve kolları ahşap kaplı olup çıkartılabilir çipo bulunmaktadır¹³² (Lev. 14, Res. 32).

Çapalar, pruva veya pupa kısmında yer almaktadır. Homeros'un İlyada'daki anlatımlarına bakılarak bugünkü gibi her gemide birkaç çapa bulunmaktadır¹³³. İçerisinde birçok kültürün özelliklerini barındıran ve M.Ö. 14.yy.da battığı bilinen Uluburun Batığı'ndan değişik ağırlıkta çok sayıda taş çapa ele geçmiştir¹³⁴. Aynı şekilde M.Ö. 6. yy.'dan sonraya tarihlenen Malta açıklarında ortaya çıkan batıktaki çapa ise 2,20 m uzunluğunda ve 1850 kg ağırlığındadır. Diğer bir örnek de, Tunus'un doğu kıyısındaki Mahdia açıklarında ortaya çıkan ve M.Ö.1.yy.'a tarihlenen Mahdia Batığı'dır. 5 çapası olan batık ve 230 ton ağırlığındadır¹³⁵. Çapalardan en büyüğünün çiposu 2,35 m uzunluğunda, 695 kg ağırlığındadır. Malta açıklarında ortaya çıkan batıktaki çapa, M.S. 17. yy.'da denize indirilen İngiltere'nin "Sovering of the Seas"

¹²⁸ Wachsmann 2000, s. 806.

¹²⁹ Homeros 1998, 1/436.

¹³⁰ Alpözen 1975, s. 37.

¹³¹ Casson 2002, s. 129.

¹³² Casson 2002, s. 130.

¹³³ Homeros 1998, 1/436.

¹³⁴ Pulak 2011, s. 322.

¹³⁵ Casson 2002, s. 129.

adlı geminin çapası kadardır¹³⁶. Bu bilgiler, çapaların tipolojik özelliklerinin, pek fazla değişmeden daha sonraki yıllarda da kullanıldığını göstermektedir.

Çeşitli tiplere sahip olan çapalar aynı zamanda ait oldukları bölgeler hakkında ipucu vermektedir. Bu nedenle, kökenleri bilinen çapaların ait oldukları bölge dışında bir coğrafyada bulunmaları, birebir deniz bağlantılarına işaret etmeleri bakımından önem taşımaktadır. Mısır, Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de kullanılan çapalar bir ya da daha çok deliğe sahip olan taşlardan yapılmıştır¹³⁷.

2.2. Tipleri

Antikçağda kullanılan gemilerde iki temel gövde çeşidi bulunmaktadır. Bunlar için “oval gemi” ve “uzun gemi” terimleri kullanılmıştır. Oval Gemi kürekle ya da yelkenle hareket eden ticaret gemisidir. Uzun Gemi ise yüksek hızda hareket etmesi için tasarlanmış bir savaş ya da korsan gemisidir.

2.2.1. Ticari

Boyu, eninin yaklaşık dört katı olan ve “oval gemi” olarak da adlandırılan gemi tipidir¹³⁸. Bu tip ticaret gemilerinin yuvarlak gemi olarak adlandırılmasının nedeni; gövdelerinin dairesel bir yapıya sahip olmasıdır. Genellikle rüzgar gücü kullanıldığından kürekçi kat sıraları az tutulmuş; savaş manevralarına katılmadığı için de mahmuzsuz yapılmıştır¹³⁹. Taşıma kapasitesini arttırmak amacıyla pruva ve pupa kısmı geniş ve yuvarlak; karinası ise düze yakındır¹⁴⁰. Su üzerinde böylesine bir gövde üzerine etki eden direnç, uzun savaş gemilerine göre daha fazla olduğu için yük taşıma kapasitesi de fazladır. Ancak oldukça yavaş ilerlemektedir.

Ticari gemilerin şekilleri, Akdeniz'de Tunç Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne kadar çok önemli değişiklikler geçirmemiştir¹⁴¹. M.Ö. 5. ve 4. yy.'larda yük gemileri “Ploion Strongulon” (yuvarlak gemi), “Holkadion Ploiori” ya da “Holkas” (çekilen gemi-mavna) olarak isimlendirilmiştir. Grekçe harf yazılışlarına bakıldığında, bu isimlerin Roma Döneminde de kullanıldığı görülmektedir¹⁴².

¹³⁶ Casson 2002, s. 129.

¹³⁷ Wachsmann 2000, s. 818.

¹³⁸ Landels 1998, s. 151.

¹³⁹ Landels 1998, s. 151.

¹⁴⁰ Landels 1998, s. 151.

¹⁴¹ Greenhill 1976, s. 167.

¹⁴² Greenhill 1976, s. 165.

Demosthenes, 20 kürekli bir ticari geminin 3000 amphora taşıdığından bahsetmektedir¹⁴³. Bu tür gemiler, kürekli savaş gemilerinde olduğu gibi limana girip çıkarken çekilmeye ihtiyaç duyan kargo gemilerine göre daha fazla hareket özgürlüğüne sahiptir¹⁴⁴. Ayrıca büyük gemiler tarafından taşınan ve “Epaktrokeles” adı verilen kayıklarda kullanılmıştır¹⁴⁵.

M.Ö. 4. yy.’a tarihlenen ve Hellenistik Devrin en karakteristik yük gemisi olan Kyrenia Batığı da, hem yapım teknikleri hem de donanım özellikleri bakımından Demosthenes’in aktarımındaki 20 kürekli gemiyle özdeştir¹⁴⁶. Bu bağlamda Akdeniz’de, Tunç Çağ’dan başlayarak Hellenistik Devir sonuna kadar, Antikçağ boyunca, ticari gemi tasarımının pek değişmediği görülmektedir.

2.2.2. Askeri

2.2.2.1. Triakonter

Antikçağın deniz savaşlarında sıkça görülen en önemli gemi tiplerinden birisi triakonterdir¹⁴⁷ (Lev. 7, Res. 15). Bunlar, her iki kenarında da 15’er kürekçisi bulunan toplamda 30 kürekli olan gemilerdir. Triakonterlerin pruva kısmı sivriltilmiş, mahmuzu metalle kaplanmıştır. Uzunluğu yaklaşık 23 m olan geminin eni boyuna 10/1 oranındadır. Antikçağda çok sık kullanılan bu gemi tipinin bütün örnekleri uzun ve dardır¹⁴⁸. Bu denli uzun ve dar bir gemi savaşlarda daha seri hareket etmeyi sağlamaktadır. Hafif bir gemi olduğu için mahmuzlama hızı da düşüktür. Bu nedenle daha çok asker sevkiyatında ve hafif şiddetteki deniz savaşlarında kullanılmıştır.

Triakonterlerden daha büyük, Antikçağın deniz savaşlarında çokça kullanılan ikinci gemi tipi pentekonterler olmuştur.

2.2.2.2. Pentekonter

Geminin, tek sıra halinde bir tarafında 25 olmak üzere toplamda 50 kürekçisi bulunmaktadır (Lev. 15, Res. 33, 34). Antik yazarların bu gemilere verdikleri isim,

¹⁴³ Demosthenes 1976, s. 35.

¹⁴⁴ Greenhill 1976, s. 165.

¹⁴⁵ Morrison-Williams 1968, s. 244.

¹⁴⁶ Johnstone 1974, s. 39.

¹⁴⁷ Casson 2002, s. 57.

¹⁴⁸ Casson 1971, s. 44.

ellili anlamına gelen pentekonterdir¹⁴⁹. İlyada¹⁵⁰ ve Odyssea'da genellikle yirmi ve elli kürekli gemilerden bahsedilmektedir¹⁵¹. Savaş gemisinde ne kadar kürekçi varsa, savaşlarda mahmuzun yarattığı çarpışmada o kadar şiddetli olmaktadır. Kürekçiler gemiye hem hız hem de ağırlık kazandırmaktadır. Bu nedenle antikçağın deniz savaşlarında en çok kullanılan gemi tipi olmuştur¹⁵².

Pentekonter, yaklaşık 38 m (±3) X 8 m boyutlarındadır¹⁵³. Her kürekçinin serbestçe hareket etmesi için 90 cm alan bırakıldığı düşünülürse 25 kürekçi için yaklaşık 23 metre gerekmektedir. Ayrıca ön ve arka güverte ile mahmuz için de yaklaşık 12-15 metre ayrılmıştır. Buna göre bir pentekonter yaklaşık olarak 35-38 metre uzunluğundadır¹⁵⁴.

Bir pentekonterin en yüksek itiş gücü 11,7 beygirdir¹⁵⁵. Teknelerde hız için önemli öğelerden biri olan ıslak sathı ise 57,5 metrekaredir¹⁵⁶. Islak sath ne kadar küçük olursa sürtünme o denli azalacağı için hızlanma açısından önemlidir.

Kürekçilerin, kürek çekmeleri için açılan lombarlar su hattına 45 cm kadar bir mesafe bulunmaktadır. Suyun içeri girmesini önlemek için kürekle lombarın kenarları derilerle kapatılmıştır¹⁵⁷.

Pentekonterlerin kargo taşımak için yalnızca bir bölümleri bulunmaktadır¹⁵⁸. Odysseus'un, Kral Alkinoos'tan aldığı bütün içkiyi yerleştiği ve "zyga" adını verdiği bu bölüm geminin sintine bölümüdür¹⁵⁹.

Bu gemi tipi, çok katlı triremelerin ortaya çıkışıyla birlikte denizlerdeki hakimiyetini kaybetmiştir¹⁶⁰.

Gemilerin boyu uzadıkça mahmuzlama için gerekli olan manevra kabiliyeti düşmektedir. Ayrıca gereğinden uzun olan gövde, gelebilecek darbelere karşı savunmasız kalacaktır. Antikçağ geminin, gövdesini uzatmadan dolayısıyla onu

¹⁴⁹ Casson 2002, s. 56.

¹⁵⁰ Homeros 1998, 2/718-720.

¹⁵¹ Landels 1998, s. 185.

¹⁵² Casson 2002, s. 55.

¹⁵³ Casson 1971, s. 56.

¹⁵⁴ Starr 2000, s. 18.

¹⁵⁵ Landels 1998, s. 185.

¹⁵⁶ Landels 1998, s. 185.

¹⁵⁷ Starr 2000, s. 20.

¹⁵⁸ Morrison 1993, s. 13.

¹⁵⁹ Homeros 2001, 13/70.

¹⁶⁰ Casson 2002, s. 61.

zayıflatmadan daha çok kürekçinin yerleştirilebileceği çok katlı gemilere ihtiyaç duyulmuştur. Bu sayede gemiler hem daha küçük hem de daha ağır olmaktadır.

2.2.2.3. Biremis

Arkaik Devrin sonlarında kürek sayısı katlarına göre değişiklik gösteren 2 katlı biremisler ortaya çıkmıştır¹⁶¹ (Lev. 16, Res. 35). Toplamda 78 kürekçisi olan geminin her katında 19'ar olmak üzere tek tarafında 38 kürekçi betimlenmiştir.

Antikçağ boyunca savaşlarda sıklıkla kullanılan bu gemi tipi hem boy kısalığı bakımından hem de daha fazla mürettebat taşımamasından dolayı daha avantajlıdır. Mahmuzlama için gerekli olan hız ve ağırlık sorunu bu gemilerde çözülmüştür.

Tek katlı olan pentekonterin, yaklaşık olarak 38 m (± 3) X 8 m boyutlarında olduğu bilinmektedir¹⁶². Pentekonterin bir tarafında 25'erden toplamda 50 kürekçi; çift katlı biremisin ise tek tarafının ilk katında 19 ya da 20'şerden toplamda 76-80 kürekçi vardır. Bu bağlamda standart bir biremis 38 m den daha kısadır. Ancak çok katlı olmasından dolayı pentekonterden daha geniş olmalıdır. Aynı şekilde pentekonterin en yüksek itiş gücü 11,7 beygir; teknenin ıslak sathı ise, 57,5 m'dir¹⁶³. Biremis'in ıslak sathının ve mürettebata bağlı beygir gücünün de pentekonterden fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda biremisin mahmuzlama hızı, gücü ve manevra kabiliyeti daha fazladır.

2.2.2.4. Trireme

M.Ö. 6. yy.'dan sonra kürek sayıları 120 ile 170 arasında değişen 3 katlı triremeler ortaya çıkmıştır¹⁶⁴ (Lev. 17, Res. 37, 38). Herodotos'un aktarımlarına göre trireme kelimesini ilk kullanan, şair Hipponax ve Firavun Nekos olmuştur¹⁶⁵. Ancak Greenhill, triremelerin M.Ö. 7. yy.'da Korinth ve Korkyra arasında geçen savaşlarda da kullanıldığını belirtmektedir¹⁶⁶. Starr'a göre pentekonterlerdeki kürekçi sayılarının arttırılmasıyla Klasik Devrin temel gemisi olan triremeler doğmuştur¹⁶⁷. Ortaya çıkışı

¹⁶¹ Morrison 1980, s. 19.

¹⁶² Casson 1971, s. 56.

¹⁶³ Landels 1998, s. 185.

¹⁶⁴ Morrison 1980, s. 19.

¹⁶⁵ Herodotos 1991, 1/158.

¹⁶⁶ Greenhill 1976, s. 167.

¹⁶⁷ Starr 2000, s. 19.

hakkında farklı görüşler olsa da M.Ö. 4. yy.'ın sonlarına kadar deniz savaşlarında en çok kullanılan gemi olmuştur¹⁶⁸.

Trireme “üç sıralı” anlamına gelmektedir¹⁶⁹. Triakonter ve pentekonterden farklı bir temele göre adlandırıldığı görülmektedir. Çünkü gemi için kullanılan bu terim, kürekçi sırasıyla doğrudan ilişkilidir.

Antik kaynaklarda sıkça bahsedilen bir gemi tipidir. Dolayısıyla hakkında daha önce inşa edilmiş gemilerden daha fazla bilgi bulunmaktadır. Yazıtlar, geminin çeşitli özellikleri; kürekçiler, mürettebat, performans, savaş için yapılan düzenlemeler ve benzeri konular hakkında bilgiler vermektedir. Özellikle Atina donanmasındaki triremeler hakkında oldukça fazla bilgi vardır.

Atina triremelerin özellikleri, 1885'te, Pire'de M.Ö. 4. yy.'a tarihlenen gemi hangarının ortaya çıkartılmasından sonra aydınlanmıştır¹⁷⁰. Hangarlardan her birinin ana kayaya oyulmuş kızağı bulunmaktadır ve her biri diğerinden çatıyı taşıyan sütunlarla ayrılmaktadır. Kızakların suyla buluştukları noktaya kadar olan uzaklıkları 37 m, sütunların arasındaki genişlik ise yaklaşık 6 m'dir¹⁷¹ (Lev. 18, Res. 39). Yazılı kaynaklarda da, bir tiriremenin tek katının en uzun sırasında 31 kürekçi olduğu geçmektedir¹⁷². Buna göre geminin boyu yaklaşık 30-40 m civarında olmalıdır.

Pire'de yapılan arkeolojik araştırmalarda donanma kayıtları da ele geçirilmiştir. Bu sayede Hellenistik Devre tarihlenen bir tiriremenin mürettebatı hakkında da bilgilere sahip olmaktadır. Donanma kayıtlarında her kattaki kürekçilerin sayısının farklı olduğu görülmektedir. En üstteki katın bir yanında 31, alttaki diğer ikisinde 27 olmak üzere toplam 170 kürekçi bulunmaktadır. Bunun yanında 5 subay, 14 deniz eri, çeşitli rütbelerde görevliler ve yelkenlerle ilgilenen denizcilerin oluşturduğu 11 kişi ile birlikte toplam mürettebat sayısı 200'ü bulmaktadır¹⁷³.

Bir tiriremede kürekler; thalamioi, zygioi ve thranitai olarak üç kategoride isimlendirilmiştir¹⁷⁴. En alttaki kürekçilerin oturduğu yer thalamioi olarak

¹⁶⁸ Casson 2002, s. 62.

¹⁶⁹ Morrison 1993, s. 11.

¹⁷⁰ Casson 2002, s. 67.

¹⁷¹ Casson 2002, s. 67.

¹⁷² Morrison 1993, s. 13.

¹⁷³ Casson 2002, s. 67.

¹⁷⁴ Greenhill 1976, s. 171.

adlandırılmaktadır¹⁷⁵. Thalamosdan türeyen thalamioi kelimesi, anlam olarak hücre demektir. Thalamioilerde oturan kürekçiler localara açılmış deliklerden kürek çekmektedir. Bu loca su hattına çok yakın olduğu için lomber ile küreklerin etrafı, su geçirmezliği sağlamak için deriyle kapatılmıştır¹⁷⁶. İkinci kat, buradaki kürekçilerin zyga adındaki sekilerde oturmalarından dolayı zygioi olarak adlandırılmaktadır¹⁷⁷. Thranitai ise geminin eğimine uyararak baştan pupaya kadar giden, cumba benzeri bir çıkıntıdan oluşan üçüncü kürek sırasıdır¹⁷⁸. Standart bir triremede; iki tarafın toplamı thalamioi ve zygioide 54'er, thranitaide de 62 olmak üzere toplamda 170 kürekçi bulunmaktadır¹⁷⁹. Triremelerin kürekleri, alttaki küreğin arasına gelecek şekilde konumlandırılmıştır (Lev. 16, Res. 36). Üst kattaki küreklerin hepsi 4.30 m; pruva ve pupa kısmındaki bir kaç kürek ise 4 m uzunluğundadır¹⁸⁰.

Triremeler işlevlerine göre; hızlı, stratioitis, hippagogos ve hoplitagogos olmak üzere dört bölümde toplanmaktadır¹⁸¹. Hızlı triremelerin en önemli özellikleri sürekli olarak hazır durumda beklemeleridir. Stratioitisler; öncü görevi olan ve 85 kadar asker taşıyan triremelerdir. Hippagogoslar; at taşımacılığında kullanılan gemilerdir. En üst sıradaki kürekçiler sabit tutularak diğer iki sıra iptal ediliyor ve bu boşluğa atlar yerleştirilmektedir. Hoplitagogoslar ise hoplit taşımacılığında kullanılan triremelerdir¹⁸².

Triremeden sonraki gemilerin arkeolojik buluntuları ve antik kaynaklardaki bahsi oldukça azdır. Dolayısıyla elimizde, triremeden sonraki büyük gemilerin teknik özellikleri hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır¹⁸³.

2.2.2.5. Tetreres

Gemiye daha fazla kürekçi eklemek için antikçağlardan, yakın çağa kadar pek çok yöntem uygulanmıştır. Amaç, gemi teknesini uzatıp darbelere karşı savunmasını düşürmeden, daha fazla kürekçi yerleştirmektir. Bu sorun antikçağın önemli savaş gemileri, biremis ve triremede kısmen çözülmüştür. Ancak Hellenistik Devirle

¹⁷⁵ Greenhill 1976, s. 171.

¹⁷⁶ Morrison 1993, s. 17.

¹⁷⁷ Casson 2002, s. 67.

¹⁷⁸ Casson 2002, s. 68.

¹⁷⁹ Morrison 1993, s. 17.

¹⁸⁰ Casson 2002, s. 68.

¹⁸¹ Morrison-Williams 1968, s. 246.

¹⁸² Morrison-Williams 1968, s. 247.

¹⁸³ Casson 2002, s. 88.

birlikte dönemin getirmiş olduğu siyasal ve kültürel canlanma sonucunda gemicilikte de büyük gelişmeler görülmektedir. M.Ö. 4. yy. içerisinde dörtlü kürekçi sırası olan tetreres (quadrireme) ve beşli kürekçi sırası olan penteresler (quinquereme) gelişmiştir¹⁸⁴.

Plinius, M.Ö. 4. yy.'ın başlarında Syrakusai tiranı I. Dionysios'un donanmasında triremelerin yanında daha büyük tetrereslerin ve pentereslerin olduğu belirtmektedir¹⁸⁵. Bu gemilerde uzunca bir kürek, yan yana sıralanmış dört kişilik bir grup tarafından çekilmektedir¹⁸⁶. M.Ö. 3. yy.'ın ortalarında Atina'da 400 triremenin yanında 18 adet tetreres de bulunmaktadır. M.Ö. 3. yy.'ın ortalarından sonra bu sayı 50'ye çıkmıştır¹⁸⁷ (Lev. 18, Res. 40).

2.2.2.6. Penteres

M.Ö. 4. yy. içerisinde gelişim gösteren diğer bir savaş gemisi penterestir. Pentereslerin, Syrakusai Tyranı I. Dionysios'un icadı olduğu düşünülmektedir¹⁸⁸.

Tetreres ve pentereslerin de yapım teknikleri, kürekçi sıraları ve donanım özellikleri triremelere benzemektedir. Bir triremenin her thranitai küreğine iki adam koyulacak şekilde modifiye edilmiş hali bir tetrereye; zygioi küreğine iki adam daha eklenmiş hali ise penterese dönüşebilmektedir¹⁸⁹ (Lev. 19, Res. 41). Çizimde dörtlü, beşli ve altılıdaki kürekçi düzenlemeleri görülmektedir. İlk üç resimde 1, 2 ve 3 katlı dörtlüler; diğer iki resimde ise 3 katlı bir beşli ve 3 katlı bir altılı yer almaktadır. Antikçağda trireme kat sayısı ile ilişkili olarak isimlendirilmiştir. Ancak tetreres ve sonrakiler farklı bir temele göre adlandırıldığı görülmektedir.

Hellenistik Devirde savaş gemilerinin boyutlarını büyüten Antigonos ve Demetrios, içinde “yedililer”, “sekizliler”, “dokuzlular” ve “onlular” olan donanmalar oluşturmuşlardır. 4. Ptolemaios ise bir “kırklı” yaptırmıştır¹⁹⁰. Bu gemi, bir tarafında 20 kürekçili gruplar alan bir tür gezinti teknesidir¹⁹¹.

¹⁸⁴ Casson 2002, s. 64.

¹⁸⁵ Plinius 1982, s. 16.

¹⁸⁶ Starr 2000, s. 48.

¹⁸⁷ Casson 1971, s. 97.

¹⁸⁸ Starr 2000, s. 48.

¹⁸⁹ Casson 2002, s. 89.

¹⁹⁰ Casson 2002, s. 66.

¹⁹¹ Starr 2000, s. 48.

Triremeden sonraki gemilerin arkeolojik verilerde ve antik kaynaklarda kanıtları bulunmamaktadır. Dolayısıyla triremeden sonraki büyük gemilerin teknik özellikleri tahminlerden ibarettir¹⁹².

Trireme, üst üste sıralanmış üç katlı olduğu için bu isimle anılmıştır¹⁹³. Tetreres ve sonraki gemiler için de aynı mantık yürütüldüğünde; tetreres üst üste dört kattan, penteres de beş kattan oluşacaktır. Buna göre altılı; altı kattan, onlu; on kattan ve dolayısıyla 4. Ptolemaios'un kırklısı da kırk kattan oluşacaktır. Casson'a göre bu terimlerin anlamları beşli için yan yana sıralanmış beş kürekçi, altılı için yine yan yana sıralanmış altı kürekçiden gelmektedir¹⁹⁴ (Lev. 19, Res. 42). Çizimde üç katlı bir on ikili ve iki katlı on altılı görülmektedir. Casson, bu teoriyi, M.S. 16. ve 18. yy.'a kadar savaş gemilerinde kullanılan yöntemle dayandırmaktadır¹⁹⁵. Çizimde M.S. 16. yy.'a tarihlenen ve üçlü gruplar halinde düzenlenmiş, her kürekte bir kürekçisi olan bir gemi görülmektedir (Lev. 20, Res. 43). Cassos'un görüşünü destekler nitelikte yine bu çizimde de M.S. 18. yy.'a tarihlenen ve her kürekte beş kürekçisi olan bir gemi görülmektedir (Lev. 20, Res. 44). Yan yana yerleştirilen kürekçi sayılarına bağlı olarak kürekler daha uzundur. Casson, bu iki örneğe dayanarak, triremeden sonraki gemilerin tek katlı olduğunu, 4. Ptolemaios'un kırklısı da aynı şekilde tek katlı olup yalnız tek tarafının kırk kürekçiden oluştuğunu söylemektedir.

Casson'un bu görüşü doğru kabul edilebilir, çünkü antik dönem deniz savaşlarında kullanılan mahmuzlama taktiği bu denli çok katlı gemilerde tehlike arz etmektedir. Dengeyi sağlamak için kat sayısına bağlı olarak geminin gövdesini de uzatmak gerekecektir. Savaşlarda uzun gövdeli gemiler mahmuzlama taktiği için açık hedef durumuna gelecektir. Bu bağlamda triremeye kadar olan gemiler antik kaynaklar ve arkeolojik veriler yardımıyla, kat sayısına bağlı olarak; triremeden sonraki gemiler ise kürekçilerin yan yana dizilmesine bağlı olarak isimlendirilmiştir.

¹⁹² Casson 2002, s. 88.

¹⁹³ Morrison 1980, s. 19.

¹⁹⁴ Casson 2002, s. 88.

¹⁹⁵ Casson 2002, s. 89.

3. GEMİ BETİMLİ SİKKE BASAN ANADOLU KENTLERİ

3.1. Knidos

Antikçağda Karia Bölgesi'nin önemli bir kenti olan Knidos, günümüzde Muğla'nın Datça İlçesi sınırlarındaki Tekir burnunda yer almaktadır¹⁹⁶. Herodotos, kentin kuzeyinde Kerameikos körfezi, güneyinde Syme ve Rhodos'un bulunduğunu söylemektedir¹⁹⁷. Strabon, Knidos hakkında, çifte limanı olan bir kent olarak bahsetmektedir, ancak 1984–1987 yıllarında yapılan yüzey araştırmalarında kentin dört limanı olduğu tespit edilmiştir¹⁹⁸.

Yapılan arkeolojik kazılar, kentin tarihini M.Ö. 13. yy.'a kadar indirmektedir¹⁹⁹. Ancak antik kaynaklara göre M.Ö. 8. yy.'da Spartalılar tarafından kurulmuştur²⁰⁰. Herodotos'a göre kenti, Peloponnesos'dan gelen Dorlar kurmuştur²⁰¹. Dor Hexapolis'i için önemli bir yeri olan Apollon tapınağının Knidos'ta bulunması da bu bilgiyi doğrulamaktadır²⁰². Kent, bugünkü yerine M.Ö. 4. yy.'ın ortalarında taşınmıştır²⁰³.

Knidos'un M.Ö. 6. ve 5. yy. sikkeleri üzerinde çalışan Cahn, buluntuların dağılımlarına bakarak, Knidos'un bir kent olmadığını, küçük küçük birden çok yerleşimden oluştuğunu ve bunların tümüne Knidos adı verildiğini savunmaktadır²⁰⁴.

Mitolojik aktarımlara göre kent, Aiolos, Poseidon, Helios tanrılarıyla ya da Rhodos'un oğlu Argoslu Triopas tarafından kurulmuştur²⁰⁵. Ancak kazılarda çıkan yazıtlara göre kentin adı Anadolu kökenlidir²⁰⁶.

Kent, M.Ö. 7. yy. ortalarında gümüş sikke basmıştır²⁰⁷. Aegina sisteminde basılan bu staterlerinin ön yüzlerinde Aphrodite başı; arka yüzlerinde ise quadratum incusumlar vardır.

Yunanistan'ın ilk taş yapısı, Delphi hazine binasını yaptıran kent, en erken M.Ö. 6. yy.'da kendi adına sikke bastırmıştır²⁰⁸. M.Ö. 6. yy. ortalarından M.Ö. 5. yy.

¹⁹⁶ Bean 1987, s. 161.

¹⁹⁷ Herodotos 1991, s. 71.

¹⁹⁸ Tuna 1987, s. 313.

¹⁹⁹ Mellink 1978, s. 321.

²⁰⁰ Gezgin 1995, s. 71.

²⁰¹ Herodotos 1991, s. 68.

²⁰² Akurgal 1997, s. 409. Ayrıca bk. Herodotos 1991, s. 68; Bean 1987, s. 13; Mansel 1999, s. 96.

²⁰³ Tırpan 1990, s. 438.

²⁰⁴ Cahn 1970, s. 10.

²⁰⁵ Bean 1987, s. 161.

²⁰⁶ Önen 1989, s. 116.

²⁰⁷ BMC Caria 1964, s. 84, Lev. 13, No. 7.

sonlarına kadar basılan gümüş drahmi ve diobollerin ön yüzlerinde aslan protomu görülmektedir²⁰⁹. Aegina sisteminde basılan sikkelerin arka yüzlerinde incus içinde Aphrodite başı görülmektedir.

M.Ö. 5. yy. sonu ile M.Ö. 4. yy. başlarında Rhodos sisteminde gümüş sikkeler basılmıştır²¹⁰. Drahmi ve tetradrahmi olarak basılan bu sikkelerin ön yüzlerinde aslan protomu ve arka yüzlerinde incus içinde Aphrodite başı görülmektedir.

M.Ö. 4. yy. sonlarında Rhodos sisteminde basılan gümüş sikkelerin ön yüzlerine Aphrodite başı; arka yüzlerine ise aslan protomları geçmiştir²¹¹.

Atina'nın vergi topladığı devirlerde diğer başka kentlerde olduğu gibi Knidos'un sikke miktarında da bir azalma olmuştur. M.Ö. 4. yy.'da Atina egemenliği sona erince federal sikke basımı başlamıştır²¹². M.Ö. 4. yy.'ın ilk yarısından itibaren sikkeler üzerinde Praxiteles'in Aphrodite heykeli betimlenmiştir²¹³.

Kentin gemi pruvalı sikke darbı ise M.Ö. 4. yy.'ın sonlarında başlamıştır²¹⁴. M.Ö. 4. yy. sonu ile M.Ö. 2. yy. arasına tarihlenen bronz drahmi ve didrahmilerin üzerinde koruyucu gözlü gemi pruvası ya da koçbaşları görülmektedir²¹⁵. Pruvalı sikkelerin ön yüzlerinde Aphrodite, Demokrasi personifikasyonu ya da Apollon başı; arka yüzlerinde ise gemi pruvası ve magistrat isimleri bulunmaktadır²¹⁶.

M.Ö. 3. yy.'dan İmparatorluk Dönemi'ne kadar Rhodos sisteminde gümüş ve bronz darbı devam etmiştir²¹⁷. Sikkelerin ön yüzlerinde görülen belli başlı tipler; Aphrodite, Artemis, Helios ya da Apollon başları; arka yüzlerde ise cepheden boğa başı, üçayaklı kazanlar ya da aslan protomları vardır²¹⁸.

3.2. Kyzikos

Kent, antikçağda Mysia Bölgesi içerisinde, günümüzde Balıkesir'in Erdek ilçesi sınırlarında, Erdek-Bandırma karayolunun 9. kilometresindeki Düzler

²⁰⁸ Özgan 2002, s. 9.

²⁰⁹ BMC Caria 1964, s. 84-86.

²¹⁰ BMC Caria 1964, s. 88.

²¹¹ BMC Caria 1964, s. 88.

²¹² BMC Caria 1964, s. 49.

²¹³ Tırpan 1990, s. 438.

²¹⁴ SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 305.

²¹⁵ Tuna-Empereur 1989, s. 558.

²¹⁶ SNG Finland 1, Lev. 7, No. 209; SNG Nachträge 3, Lev. 280, No. 8108.

²¹⁷ BMC Caria 1964, s. 96-97.

²¹⁸ Morkholm 2000, s. 175.

Mevkii'nde yer almaktadır²¹⁹. Antik kente ait kalıntılar; kuzeyde Dindymos (Ayı Dağı), Hamamlı ve Belkıs (Yeniköy) köyleri, batıda Düzler Mahallesi, güneyde Düzler Mahallesi ve Marmara Denizi, doğuda Aşağıyapıcı Köyü ve Bandırma Körfezi ile çevrili olan alanda bulunmaktadır.

Antik kent, M.Ö. 7. yy.'ın ilk yarısında kurulmuştur²²⁰. Kyzikos'un tarihi, araştırmacılar tarafından Miletos kolonisi olmasıyla başlatılmaktadır. Miletos'un Kyzikos'u kolonize etmesi yaklaşık olarak bu tarihlere denk gelmekte; bu da Akurgal'ın yukarıdaki görüşünü doğrulamaktadır. Antik kaynaklar da kentin kuruluşunu bu kolonizasyon girişimine bağlamaktadır. Strabon, Kyzikos'u Miletoslular'ın kolonize ettiğini bildirmektedir²²¹. Eusebios'un kroniğinde de Miletos'un, Kyzikos'u ilk olarak M.Ö. 8. yy.'ın ortalarında, ikinci olarak da M.Ö. 7. yy.'ın başlarında kolonize ettiği geçmektedir²²². Meyer kentin, Sinope gibi M.Ö. 7. yy.'da Miletoslu kolonistlerin bölgeye gelmelerinden sonra kurulduğunu söylemektedir²²³.

Kyzikos, Mysia bölgesinin en erken sikke darp eden kentidir²²⁴. İlk olarak M.Ö. 6. yy.'da basılan ve yaklaşık 200'den fazla çeşidi olan Arkaik ve Klasik Devir elektron staterleri, Kyzikos Staterleri olarak adlandırılmaktadır²²⁵. Bunlar, 17,2 gramlık değerleriyle Attika ağırlık sistemine uygun basılmıştır. M.Ö. 6. yy.'ın ortalarına tarihlenen örneklerin, ön yüzünde Athena başı, arka yüzde ise kare İncus ya da ton balıkları yer almaktadır²²⁶. Bu staterler, Atina'da ele geçen yazıtlardan anlaşıldığına göre Yunanistan ile Karadeniz arasındaki ticarete önemli bir rol oynamaktadır²²⁷. Ayrıca Ksenophon'un Anabasis'inde askerlere denize açılmaları karşılığında verilecek ücret olarak bu staterler taahhüt edilmiştir²²⁸.

²¹⁹ Koçhan 2008, s. 163.

²²⁰ Akurgal 1989, s. 238.

²²¹ Strabon 1993, 14/1, 6.

²²² Roebuck 1959, s. 113.

²²³ Meyer 1937, s. 95.

²²⁴ Akurgal 1989, s. 238.

²²⁵ Tulay 2001, s. 125.

²²⁶ Tekin 1994, No. 68.

²²⁷ Carradice–Price 2001, s. 83.

²²⁸ Ksenophon 1984, 5/6,23, s. 168.

Üzerlerinde herhangi bir ethnikon olmamasına rağmen ton balığının bulunması, bunların Kyzikos'a ait olduklarını düşündürmektedir²²⁹. Uzunca bir süre basılan elektron stater darbi²³⁰ M.Ö. 4. yy.'ın ortalarında ortadan kalkmıştır²³¹.

Lydia krallığının yıkılması üzerine, onların egemenliğindeki topraklar ve Miletos idaresindeki Mysia bölgesi, Perslerin eline geçmiştir. Kyzikos da Perslerin Daskyleion satraplığına ve buranın yöneticisi Metrobates'in yönetimine bağlanmıştır²³². Bu olaydan sonra gerçekleşen ve İon İsyanını bitiren Lade Savaşı'ndan sonra, yaklaşık M.Ö. 5. yy.'ın başlarında Persler, kente altın sikke basma hakkını vermişlerdir²³³.

Kyzikos sikkelerindeki Pers satraplarının ilk portreleri M.Ö. 5. yy. sonu ile 4. yy.'ın başlarında görülmektedir²³⁴. Bu dönemde basılan bazı gümüş tetradrahmilerin ön yüzünde profilden Daskyleion satrapı Pharnabazos başı, arka yüzlerinde ise mahmuzlu savaş gemisi pruvası ve pruvanın etrafında yunus ya da ton balığı yer almaktadır²³⁵. Dönemin en önemli özelliği M.Ö. 5. yy. sonlarındaki satrap sikkeleriyle bazı Kyzikos staterlerinde başlamış olan portre sanatındaki gelişmeler olmuştur²³⁶.

Kent, M.Ö. 4. yy.'ın başlarında aralarında Rhodos, Knidos, Iasos, Samos, Byzantion ve Ephesos'un da bulunduğu bir birliğe girmiştir. Bu birliğin bastığı sikkelerin üzerinde yılanlarla boğuşan çocuk Herakles tipi ve müttefiklerin sikkesi anlamına gelen ΣΥΝΜΑΧΙΚΟΝ kelimesinin kısaltması ΣΥΝ harfleri bulunmaktadır²³⁷.

M.Ö. 4. yy.'ın başlarından sonra Kyzikos sikkelerinde tarihsel bazı olaylara da yer verilmiştir. Demetrios Polierketes'in M.Ö. 306'da Salamis mevkiinde Ptolemaioslar'a karşı kazandığı zaferin anısına basılan tetradrahmilerde, ön yüzde gemi pruvası ve trompet çalan Nike, arka yüzde ise Poseidon yer almaktadır²³⁸.

²²⁹ Carradice–Price 2001, s. 111.

²³⁰ Howgego 1998, s. 10.

²³¹ Greenwell 1887, s. 7.

²³² Bakır 1988, s. 7.

²³³ Mansel 1999, s. 259.

²³⁴ BMC Ionia 1892, s. 325, Lev. 31, No. 12.

²³⁵ Carradice–Price 2001, s. 95.

²³⁶ Atlan 1993, s. 50.

²³⁷ Tekin 1997, s. 85-87. Ayrıca bk. Carradice–Price 2001, s. 57.

²³⁸ Atlan 1993, s. 48.

Hellenistik Devirde bölgedeki kentler arasında, büyük birimde gümüş sikke basan tek kent, Kyzikos'tur²³⁹. Kent, M.Ö. 4.yy.'ın ortalarında elektron sikke darbını bıraktıktan sonra²⁴⁰, Soteira başı ve omphalosta oturan Apollon tipleriyle gümüş stater basımını sürdürmüştür²⁴¹.

Kent, M.Ö. 2. yy.'ın ilk yarısında kontrmark kullanmaya başlamıştır. Bu dönemde Batı Anadolu'da kistophorlar darp edilirken, kent otonom sikkelerini basmayı sürdürmüştür²⁴².

Kentin, Klasik ve Hellenistik Devir sikkelerine genel olarak bakıldığında gümüş ve bronz ağırlıklı basıldığı görülmektedir. Sikkeler üzerinde yer alan gemi pruvası, kentin deniz egemenliğini göstermektedir.

3.3. Lebedos

Antikçağda İonia Bölgesi sınırlarındaki Lebedos, günümüzde Seferihisar ile Selçuk arasındaki kıyıda, Ürkmez Köyü'nün yanındaki Kısık tepenin üzerinde yer almaktadır²⁴³.

İonia Birliği'nin on iki üyesinden biri²⁴⁴ olmasına karşın komşusu Myus ile birlikte, birliğin diğer kentlerine göre daha sönük kalmıştır. Lebedos'ta arkeolojik kazı yapılmadığından kent hakkında bilgiler oldukça yetersizdir. Weber ve Bean tarafından yapılan kısa süreli araştırmalar dışında gerçek bir çalışma yapılmamıştır²⁴⁵.

Strabon'a göre Kodros'un oğullarından Andraemon, beraberindekilerle Kısık Tepe'ye gelerek Lebedos kolonisini kurmuştur²⁴⁶. Yapılan yüzey araştırmalarında M.Ö. 6. yy.'a tarihlenen Khios ve Kos benzeri çok sayıda amphora parçaları bulunmuştur²⁴⁷. Elde edilen bu bilgilere göre Lebedos'un kuruluş tarihi M.Ö. 7. yy. olarak tahmin edilmektedir.

²³⁹ Mørkholm 2000, s. 105.

²⁴⁰ Greenwell 1887, s. 7.

²⁴¹ Mørkholm 2000, s. 105.

²⁴² Mørkholm 2000, s. 188.

²⁴³ Tuna 1985, s. 210.

²⁴⁴ Herodotos 1991, s. 62.

²⁴⁵ Tuna 1985, s. 210.

²⁴⁶ Strabon 1993, 14/633.

²⁴⁷ Tuna 1985, s. 215.

M.Ö. 7. ve 6. yy.'larda Lydia krallığı, bütün İon, Aiol ve Karia kentlerini ele geçirip vergiye bağlamıştır²⁴⁸. Bu dönemde İonia kentlerinin büyük bölümü, Lydia etkili aynı sikke birimini kullanmaya başlamıştır. Lebedos'un da Lydia etkili ilk sikkeleri bu dönem ortalarında basılmış olmalıdır.

Klasik Devirde sikke basmayan kentin, kendi ethnikonu bulunan gemi pruvalı ilk sikkeleri, M.Ö. 4. yy.'ın sonlarına ve M.Ö. 3. yy.'ın başlarına tarihlenmektedir²⁴⁹. Rhodos sisteminde, gümüşten basılan bu sikkelerin birimleri hemidrahmi ve dioboldür²⁵⁰. Sikkelerin ön yüzlerinde, Korint miğferli Athena başı; arka yüzlerinde ise parampetli, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, baykuş, ΔE ethnikonu ve magistrat isimleri vardır.

M.Ö. 2. yy.'da gemi pruvalı, Attika sistemiyle tetradrahmi ve dioboller basılmıştır²⁵¹. Gümüş ve bronzdan basılan bu sikkelerin ön yüzlerinde, Athena başı; arka yüzlerinde ise gemi pruvası, baykuş, ΔE ethnikonu ve magistrat isimleri vardır²⁵².

Arkeolojik araştırmaların yetersizliğinden dolayı kentle ilgili bilgiler sınırlıdır. Ancak yapılan yüzey araştırmaları, kentin M. Aurelius dönemine kadar sikke bastığını göstermektedir²⁵³.

3.4. Phaselis

Antikçağda Likya Bölgesi'nin doğu sahilinde, günümüzde Tekirova'nın 3,5 km kuzeydoğusunda yer alan liman kentidir.

Kent, M.Ö. 8. yy.'da Rhodos'tan gelen kolonistler tarafından kurulmuştur²⁵⁴. Rhodos kolonisi olduğu için Likya kenti sayılmamış ve Lykia Birliğine alınmamıştır²⁵⁵. Phaselis de, M.Ö. 5. yy.'ın ortalarından Peloponnesos Savaşı başlayana kadar Attika-Delos Deniz Birliği'nin üyesi olmuştur²⁵⁶. Savaştan sonra ise Pers egemenliğine girmiştir.

²⁴⁸ Herodotos 1991, s. 23.

²⁴⁹ SNG v. Aul. Ionien, No. 2029.

²⁵⁰ SNG Turkey 1, No. 388-389.

²⁵¹ BMC Ionia 1892, s. 154.

²⁵² SNG v. Aul. Nachträge 3, No. 7917. Ayrıca bk. SNG v. Aul. Ionien No. 2028.

²⁵³ BMC Ionia 1892, s. 156.

²⁵⁴ Bean 1998, s. 26.

²⁵⁵ Bryce 1983, s. 35.

²⁵⁶ Bryce 1983, s. 35.

M.Ö. 8. yy. ortalarından M.Ö. 6. yy. ortalarına kadar süren Büyük Kolonizasyon'un etkileri, bölgede fazla hissedilmemiştir. Ancak M.Ö. 6. yy.'ın ortalarına tarihlenen Phaselis sikkeleri ve yazıtları üzerinde bu etkinin izleri görülmektedir²⁵⁷. Bu döneme ait yazıtlarda artık Hellence isimler Likçe isimlerle yan yana kullanılmaya başlanmıştır.

Gemi pruvalı en erken sikkeleri M.Ö. 6. yy.'ın ortalarında basılmıştır²⁵⁸. Pers sisteminde basılan bu gümüş staterlerin ön yüzlerinde domuz protomu biçiminde mahmuzlu savaş gemisi pruvası; arka yüzlerinde ise quadratum incusum vardır.

M.Ö. 5. yy.'ın ortalarında, Attika-Delos Deniz Birliği'nin üyesi olduğu tarihlerde Likya'daki diğer birlik üyesi kentler gibi, Birlik tipinde sikke basmıştır²⁵⁹. Ancak Phaselis, Rhodos kolonisi olduğu ve Lykia kenti sayılmadığı için $\Lambda\Upsilon\text{KI}\Omega\text{N}$ ethnikonunu kullanmamıştır²⁶⁰.

M.Ö. 5. yy.'ın ortalarından M.Ö. 4. yy. ortalarına kadar basılan gemi betimli sikkelerin arka yüzlerinde $\Phi\text{A}\Sigma$ yazıları vardır²⁶¹. Pers sistemine göre, gümüş ve bronz olarak basılan staterlerin ön yüzlerinde domuz protomu biçiminde mahmuzlu savaş gemi pruvası; arka yüzlerinde ise quadratum incusum içinde, aphaistonlu gemi pupası bulunmaktadır.

M.Ö. 3. yy.'da da Pers sistemiyle basılan bronz ve gümüş sikkeler kullanılmıştır²⁶². Gemi pruvası ve pupasından oluşan sikke tiplerinde 25'ten fazla magistrat isminin kullanıldığı görülmektedir²⁶³.

M.Ö. 3. yy. ortalarından M.Ö. 2. yy.'ın başlarına kadar basılan pruvalı sikkelerde²⁶⁴, gemilerin pruvalarında koruyucu gözler betimlenmiştir²⁶⁵. Bronz ve gümüşten basılan bu dönem sikkelerinin ön yüzlerinde parampetli, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası ve monogram ya da magistrat adı; arka yüzlerinde ise aphaistonlu gemi pupası ve $\Phi\text{A}\Sigma$ ya da $\Phi\text{A}\Sigma\text{H}$ yazıları vardır²⁶⁶.

²⁵⁷ Jones 1971, s. 99.

²⁵⁸ SNG v. Aul. Lykien, No. 4389-4392.

²⁵⁹ Bryce 1983, s. 35. Ayrıca bk. Jones 1971, s. 103.

²⁶⁰ Jones 1971, s. 103. Ayrıca bk. Jameson 1980, s. 840.

²⁶¹ BMC Lycia 1964, s. 79, Lev. 16, No. 7-8; SNG v. Aul. Lykien, No. 4393; SNG France Delepierre, Lev. 76, No. 2809; SNG Cop. Lycia-Pamphylia, No. 122-123.

²⁶² BMC Lycia 1964, s. 80, Lev. 16.

²⁶³ Mørkholm 2000, s. 176.

²⁶⁴ SNG v. Aul. Lykien, No. 4398-4428.

²⁶⁵ Tuna-Empereur 1989, s. 558.

²⁶⁶ SNG v. Aul. Lykien, No. 4398-4428.

M.Ö. 2. yy.'ın başlarında ve ortalarında gümüş olarak basılan pruvallı sikkelerin ön yüzlerinde defne çelenkli Apollon başı görülmektedir²⁶⁷. Arka yüzünde noktalı bordür içinde, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, magistrat ismi ve monogram vardır.

Kent, M.Ö. 2. yy. ortalarından M.Ö. 1. yy. başlarına kadar Likya Federasyonu sikkesi basmaya başlamıştır²⁶⁸. Gümüş olarak basılan bu staterlerin ön yüzlerinde defne çelenkli Apollon başı; arka yüzlerinde ise incus içinde ΦΑΣΗΛΙ yazısı vardır²⁶⁹.

3.5. Side

Antikçağda Pamphylia Bölgesi sınırlarındaki kent, Antalya'nın 80 km kadar doğusunda, Melas Irmağı'nın 10 km batısında yer almaktadır. Güneyden Akdeniz, kuzeyden ise Pisidia Bölgesi, doğu ve batıdan Toros Dağları ile çevrilidir. Antik Atteleia (Antalya) kuruluncaya kadar bölgenin tek liman kentidir²⁷⁰.

Pamphylia'nın diğer kentlerinde olduğu gibi Side'nin de erken yılları hakkında detaylı bilgi yoktur²⁷¹. Strabon, kentin Aiolis'ten gelen Kymeliler tarafından kurulduğunu söylemektedir²⁷². Bu kolonizasyon hareketi ise yaklaşık olarak M.Ö. 7. yy. tarihlendirilmektedir²⁷³. Ancak Anadolu'nun bereket simgesi olan "nar" anlamına gelen "Side" kelimesinin, eski Anadolu diline ait bir kelime olması, kentin Yunanlılardan önce de var olduğunu göstermektedir²⁷⁴. M.Ö. 4. yy.'a tarihlenen Hellenic yazıtlar ve M.Ö. 2. yy.'a tarihlenen sikkeler üzerindeki yazılar, kentin bir Yunan kolonisi olmadığını kanıtlamaktadır²⁷⁵. M.Ö. 2. yy.'a kadar kentte basılan sikkelerin üzerinde nar betimleri ve kente özgü karakteristik yazı stili görülmektedir²⁷⁶. Ayrıca yer adı olarak ise "Side" kelimesi, Pontos, Thesselia ve Lakonia'da da karşımıza çıkmaktadır²⁷⁷.

²⁶⁷ SNG Cop. Lycia, No. 124.

²⁶⁸ Şahin 2002, s. 18.

²⁶⁹ BMC Lycia 1964, s. 80, Lev. 17, No. 1-2.

²⁷⁰ Mansel 1978, s. 2

²⁷¹ Sevin 2001, s. 171.

²⁷² Bosch 1957, s. 17. Ayrıca bk. Akurgal 1989, s. 545.

²⁷³ Mansel 1956, s. 6.

²⁷⁴ Sevin 2001, s. 171. Ayrıca bk. Mansel 1978, s. 7; Bean 1997, s. 64.

²⁷⁵ Mansel 1967, s. 6. Ayrıca bk. Bean 1997, s. 63; Sevin 2001, s. 163.

²⁷⁶ Bean, 1997, s. 64.

²⁷⁷ Mansel 1963, s. 3.

Kent, M.Ö. 6. yy.'ın ortalarından İskender dönemine kadar Pers egemenliği altında kalmıştır²⁷⁸. Yaklaşık 200 yıl süren bu egemenliğin etkisi, M.Ö. 5. yy. başlarında basılan gümüş sikkeler üzerinde görülmektedir²⁷⁹. Bu sikkelerin üzerinde Athena, Apollon ve şehrin simgesi olan nar betimlenmiştir²⁸⁰.

Side'nin erken sikke darbı konusunda verilen tarihler tartışmalıdır. Atlan ve Head'a göre kent, sikke darp etmeye en erken M.Ö. 5. yy.'ın ilk yarısında başlamıştır²⁸¹. Kraay ve Tekin'e göre ise M.Ö. 5. yy.'ın ortalarından sonra başlamıştır²⁸². Ancak arkeolojik veriler kentin en erken, M.Ö. 5. yy.'ın başlarında sikke bastığını göstermektedir²⁸³.

M.Ö. 5. yy.'ın başlarında Pers sisteminde basılan gümüş sikkeler; stater, tetrobol, triobol ve obollerden oluşmaktadır²⁸⁴.

M.Ö. 5. yy.'ın başlarında basılan gümüş obol ve tetrobollerin ön yüzlerinde nar ve yunus balığı; arka yüzlerinde ise kare incus içinde Korint miğferli Athena başı vardır²⁸⁵. Bu tip uzun süre kullanılmıştır.

Kentin bronz sikke darbı da M.Ö. 5. yy.'ın sonlarına ve M.Ö. 4. yy.'ın başlarına tarihlenmektedir²⁸⁶. M.Ö. 4. yy.'da basılan bronz sikkelerin ön yüzlerinde miğferli Athena başı; arka yüzlerinde ise kare incus içinde nar bulunmaktadır²⁸⁷.

M.Ö. 3. yy.'da basılan bronz sikkelerin ön yüzlerinde Korinth miğferli Athena başı; arka yüzlerinde ise sağ ya da sol elinde nar tutan ayakta duran Nike betimlenmiştir²⁸⁸.

Gemi pruvalı en erken sikkeler ise M.Ö. 1. yy.'da basılmıştır²⁸⁹. Bronz olarak basılan drahmilerin ön yüzlerinde, sağa dönük Korint miğferli Athena başları bulunmaktadır. Arka yüzlerinde ise sola dönük gemi pruvası, üzerinde sola dönük, sağ elinde çelenk tutan Nike ve önünde CIAHTQN yazısı vardır²⁹⁰.

²⁷⁸ Mansel 1963, s. 3.

²⁷⁹ Tekin 1997, s. 103. Ayrıca bk. Mansel 1967, s. 6.

²⁸⁰ Bean 1997, s. 64. Ayrıca bk. Tekin 1997, s. 103; Mansel 1967, s. 6.

²⁸¹ Atlan 1967, s. 11. Ayrıca bk. Head 1911, s. 703.

²⁸² Kraay 1969, s. 19. Ayrıca bk. Tekin 1997, s. 103; Bean 1997, s. 64.

²⁸³ BMC Lycia, s. 144, No. 10.

²⁸⁴ Tekin 1997, s. 103. Ayrıca bk. Mansel 1967, s. 6.

²⁸⁵ BMC Lycia, s. 144, No. 10.

²⁸⁶ SNG France 3, No. 759-767.

²⁸⁷ SNG Cop. Lycia, No. 385-386. Ayrıca Bk. BMC Lycia, s. 150, No. 59; SNG France 3, No. 759.

²⁸⁸ SNG Pfälzer 4, No. 497.

²⁸⁹ Atlan 1976, No. 69-70.

²⁹⁰ Atlan 1976, No. 70.

M.Ö. 1. yy.'da basılan bazı bronz sikkelerin ön yüzlerinde Apollon ya da Korint miğferli Athena başı; arka yüzlerinde ise nar, yazı ve monogram bulunmaktadır²⁹¹.

M.Ö. 5. yy.'dan M.Ö. 2. yy.'ın sonuna kadar Pers sistemiyle basılan gümüş ve bronz sikkelerin birimleri; stater, tetrobol, triobol ve obollerden oluşmaktadır²⁹². M.Ö. 2. yy.'ın sonundan Hellenistik Devir sonuna kadar da Attika sistemiyle drahmi, tetradrahmiler basılmıştır²⁹³.

3.6. Sinope

Antikçağda Paphlagonia Bölgesi sınırlarındaki kentin kuzeyinde Pontus, güneyinde Olgassys Dağları, batısında Byzantion, doğusunda Amisos (Samsun) ve Halys (Kızılırmak) yer almaktadır²⁹⁴. Kent, günümüzdeki Sinop'un antik adı olup, ırmak tanrı Asopos'un Sinope adlı kızından gelmektedir²⁹⁵.

Kentin kuruluş tarihi hakkındaki görüşler tartışmalıdır. Antik yazar Ksenophon ile Hansen ve Nielsen'e göre, Trapezus kenti, Sinope'den gelen kolonistler tarafından, M.Ö. 8. yy.'ın ortalarında kurulmuştur²⁹⁶. Bu bağlamda Sinope, Minss, Bilabel ve Slattery'e göre kolonisi olan Trapezus'dan erken bir tarihte, yaklaşık olarak M.Ö. 8. yy.'ın başlarında kurulmuş olmalıdır²⁹⁷. Ancak bu görüş Akurgal'a göre arkeolojik verilerle kanıtlanmadığı için doğru değildir²⁹⁸. Akurgal'ın görüşünü savunan diğer bazı araştırmacılar kentin kuruluşu için daha geç bir tarih vermektedir. Meyer ve Huxley'e göre, Sinope kolonisi en erken M.Ö. 7. yy. ortalarında; Miletoslu kolonistlerin Pontus ve Propontis'e girmelerinden sonra kurulmuştur²⁹⁹.

Sinope'nin coğrafi durumu ve ticaretinin gelişkin olması, erken dönemlerde sikke darbını da etkilemiştir. Kentte ilk sikke darbu, M.Ö. 6. yy.'ın sonlarında

²⁹¹ BMC Lycia, s. 151, No. 5-7.

²⁹² Mansel 1967, s. 6. Ayrıca bk. BMC Lykia, s. 143-146, Lev. 25, No.7-11. Lev. 26, No.1-11; Tekin 1997, s.103.

²⁹³ BMC Lykia, s.146-150, Lev.26, No.12-14. Lev.27, No.1-8. Lev.28, No.1-7. Ayrıca bk.Atlan 1976, s.42, No.70.

²⁹⁴ Robinson 1905a, s. 130. Ayrıca bk. Strabon 1993, 12/3, 11.

²⁹⁵ Erhat 1998, s. 272. Ayrıca bk. Grimal 1997, s. 737.

²⁹⁶ Ksenophon 1984, 4/8,22, s. 143. Ayrıca bk. Hansen-Nielsen 2004, No. 734.

²⁹⁷ Minss 1913, s. 439. Ayrıca bk. Bilabel 1920, s. 30.

²⁹⁸ Akurgal 1956, s. 47.

²⁹⁹ Meyer 1937, s. 95. Ayrıca Bk. Huxley 1966, s. 66.

başlamıştır³⁰⁰. Bu sikkelerin ön yüzlerinde kartal ve yunus balığı; arka yüzlerinde ise dört parçalı quadratum incusum yer almaktadır³⁰¹. İlk örnekler Aigina ağırlık sistemine göre basılmış gümüş sikkelerdir³⁰².

M.Ö. 5. yy.'ın ortalarında Atinalı devlet Perikles, Karadeniz'de askeri üsler kurup Yunan kolonilerini deniz birliğine almıştır. Bu birliğin bastığı sikkelerin ön yüzlerinde Sinope başı; arka yüzlerinde ise ΣΙΝΩ yazısı ve pençesinde yunus balığı taşıyan deniz kartalı vardır³⁰³. Aigina ağırlık sisteminde basılan bu gümüş drahmilerin ön yüzlerindeki Sinope başları önceleri sade, daha sonraki evrelerde ise daha süslü yapılmıştır³⁰⁴.

Kentin, M.Ö. 4. yy. ortalarına doğru Pers egemenliğine girişi, sikkelerine yansımıştır. Bu tarihlerde basılan sikkelerde kentin adının kalktığı, yerine Grekçe ve Aramice Pers satraplarının isimlerinin geçtiği görülmektedir³⁰⁵. Datames'in M.Ö. 4. yy. ortalarına tarihlenen Grekçe yazıtlı gümüş sikkeleri vardır³⁰⁶. Datames'in oğlu Absasan'ın bastırıldığı sikkeler ise Aramice yazılıdır³⁰⁷.

Kappadokia Kralı 1. Ariarathes'in M.Ö. 4. yy. ortalarından sonra Sinope'de basılı gümüş sikkeleri vardır³⁰⁸. Bu sikkelerde kralın adının Aramice yazıldığı görülmektedir. Sikkelerin ön yüzlerinde Sinope başı; arka yüzlerinde ise yunus balığı ve deniz kartalı vardır³⁰⁹.

M.Ö. 4. yy. ortalarından M.Ö. 3. yy. sonlarına kadar Sinope'de basılan sikkelerin kronolojik ayrımı oldukça güçtür³¹⁰. Genel olarak bu tarihler arasında basılan gümüş drahmilerin ön yüzlerinde tek başlarına Sinope, Hermes ya da Apollon başları yer almaktadır. Arka yüzlerinde ise Zeus başı, Poseidon, deniz kartalı ya da üzüm salkımları ve hemen hepsinde ΣΙΝΩ yazısı vardır³¹¹.

³⁰⁰ Head 1911, s. 507.

³⁰¹ Tekin 1997, s. 121, Res. 135.

³⁰² Atlan 1976, s. 6.

³⁰³ Ebcioğlu 1974, s. 92. Ayrıca bk. Head 1911, s. 508; Tekin 1997, s. 21.

³⁰⁴ Head 1968, s. 21. Ayrıca bk. Head 1911, s. 508.

³⁰⁵ Ebcioğlu 1974, s. 99.

³⁰⁶ Tekin 1997, s. 121.

³⁰⁷ Head 1911, s. 508.

³⁰⁸ Leonhard 1903, s. 10.

³⁰⁹ Leonhard 1903, s. 10.

³¹⁰ Ebcioğlu 1974, s. 92.

³¹¹ Head 1911, s. 508.

M.Ö. 4. yy. sonu ile 3. yy. başlarına tarihlenen bazı gümüş drahmilerin ön yüzlerinde Noktalı bordür içinde sola dönük, stephaneli Sinope başı ve ΣΙΝΩ yazısı; arka yüzlerinde, mahmuzlu, tek katlı savaş gemisi pruvası yer almaktadır³¹².

Aynı döneme tarihlenen bazı gümüş hemidrahmilerin ön yüzlerinde Sinope ya da Apollon başları; arka yüzlerinde ise üzerinde yıldız olan tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası ile monogram vardır³¹³.

Ebcioğlu'na göre M.Ö. 4. yy. ortalarından M.Ö. 3. yy. sonlarına kadar basılan gümüş drahmiler, 5 ve 6 gramlık olmak üzere iki gruba ayrılmakta ve her iki grupta da magistrat isimleri bulunmaktadır³¹⁴.

M.Ö. 3. yy. sonlarından M.Ö. 2. yy. başlarına kadar Attika ağırlık sistemine göre didrahmi ve tetradrahmiler basılmıştır³¹⁵. Bu sikkelerin ön yüzlerinde kule taçlı Sinope başı; arka yüzlerinde ise yunus balığıyla birlikte Apollon ya da Poseidon bulunmaktadır³¹⁶. Bu döneme tarihlenen tetrobol, triobol ve diobollerin ön yüzlerinde Sinope, Apollon ve Hermes başları; arka yüzlerinde ise ΣΙΝΩ yazısı ile kartal ve tripot vardır³¹⁷.

Pontus Krallığı döneminde M.Ö. 2. yy.'ın ilk çeyreğinde başkent olan Sinope'de sikke basımı devam etmiştir³¹⁸. Pontus Krallığının egemen olduğu kentlerde genel olarak bronz sikke basılmıştır³¹⁹. Bu sikkelerin ön yüzlerinde Zeus, Athena, Ares ve Gorgo başı; arka yüzlerinde ise ΣΙΝΩΠΗΣ yazısıyla birlikte Nike, Perseus, tripot, bereket boynuzu ya da yıldırım demeti üzerinde duran kartal betimleri vardır³²⁰.

Pontus Krallığı döneminde az sayıda altın ve gümüş stater darbı da görülmektedir³²¹. Bu sikkelerin ön yüzlerinde 6. Mithridates'in başı; arka yüzlerinde ise ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΜΙΘΡΑΔΑΤΟΥ ΕΥΠΙΑΤΟΡΟΣ yazısı, otlayan bir geyik, hilal, yıldızlar ve sarmaşıktan çelenk bulunmaktadır.

³¹² Bendenoun 1983, s. 33, Lev. 8, No. 125. Ayrıca bk. SNG v. Aul. Pontus 1957, No. 221.

³¹³ SNG Cop. Pontus-Sinope 1944, No. 291-297. Ayrıca bk. SNG BM Black Sea 1 1995, No. 1506-1518; SNG v. Aul. Pontus 1957, No. 221-222.

³¹⁴ Ebcioğlu 1974, s. 92.

³¹⁵ Ebcioğlu 1974, s. 92.

³¹⁶ Head 1911, s. 508.

³¹⁷ Tekin 1997, s. 131.

³¹⁸ Robinson 1905b, s. 253.

³¹⁹ Head 1911, s. 509.

³²⁰ Head 1911, s. 502.

³²¹ Head 1968, s. 107, Lev. 60, No. 1-2. Ayrıca bk. Head 1911, s. 501, fig. 263.

3.7. Tarsos

Kent, antikçağda ovalık Kilikya Bölgesi'nin doğusunda yer almaktadır. Tarsos, İç Anadolu'yla Suriye Ovası'nı birbirine bağlayan tek geçiş noktasıdır³²². Ayrıca güneyinde bulunan ve kenti ikiye bölen Kydnos Nehri ve Rhegma Gölüyle doğal bir liman konumundadır³²³. Böylece kent, hem antikçağda hem de günümüzde denizden ve karadan işlek bir trafiğe sahip olmuştur³²⁴.

Kent, Neolitik Devirden itibaren yerleşim görmüştür³²⁵. Kentin adı ise ilk olarak M.Ö. 2. binin ortalarında, Hurri Kizzuwatna Krallığı'nın başkenti olduğu dönemlerde geçmektedir³²⁶. Kentin adı, Luwi dilindeki "akarsu-ırmak" anlamlarına gelen "arsa" sözcüğünden türemiştir³²⁷.

Tarsos'un erken sikke darbı konusunda farklı tarihler verilmektedir. Az bir ihtimal de olsa Pers savaşları sırasında basılmış olabileceği düşünülmekte; Genç Kyros'un askeri hareketi sırasında kral olan 4. Synnensis ile ilişkilendirilmektedir³²⁸.

M.Ö. 5. yy.'ın ortalarında basılan sikkeler Kilikya krallarına adanmıştır³²⁹. Basılan ilk sikkeler üzerinde, Tarsos'u sembolize eden inek betimleri görülmektedir. Bu tiplerin bazılarında "Y" bazılarında da Fenike karakterli "BAAN" yazıları vardır³³⁰.

M.Ö. 5. yy.'ın sonu ve M.Ö. 4. yy.'ın başlarında basılan, Tarsos'un ilk darplarına örnek olarak gösterilen ancak herhangi birine adanmamış sikkelerin ön yüzlerinde bir at ve önünde binici vardır³³¹. Bu sikke tipi M.Ö. 4. yy.'da çok kısa bir süre devam etmiştir³³².

M.Ö. 4. yy.'ın başlarında ve ortalarında basılan eyalet sikkelerinin üzerlerinde tanrı Baal ve Ahuramazda vardır³³³. Kilikia'da basılan ve aynı döneme tarihlenen Pharnabazos ve Datames sikkelerinin üzerinde ise Ares ve Arethusa başları

³²² Sayar 1999, s. 454-455. Ayrıca bk. Hellenkemper-Hild 1986, s. 96.

³²³ Strabon 1993, 14/5,12.

³²⁴ Ramsay 1907, s. 95.

³²⁵ Goldman 1938, s. 30.

³²⁶ Bing 1969, s. 26.

³²⁷ Umar 2000, s. 109.

³²⁸ BMC Cilicia 1964, s. 72.

³²⁹ Babelon 1893, s. 25. Ayrıca bk. Six 1884, s. 152.

³³⁰ Six 1894, s. 332.

³³¹ Six 1884, s. 153.

³³² Six 1894, s. 329.

³³³ Babelon 1893, s. 29.

görülmektedir³³⁴. Bazılarında Aramice harfler bazılarında da KIAIKION ve ΤΕΡΣΚΟΝ yazıları ile monogramlar vardır³³⁵.

M.Ö. 4. yy.'ın ortalarında basılan sikkelerin ön yüzlerinde mızraklı Athena ya da sakalsız Herakles; arka yüzlerinde ise astragal oynayan kız ile ΤΕΡΣΙΚΟΝ yazısı vardır³³⁶.

M.Ö. 4. yy.'ın ortalarından sonra basılan Mazaeus'un gümüş sikkelerinin yanı sıra, ismini taşıyan bronz sikkeler de basılmıştır³³⁷. Bu sikkelerin üzerlerinde, mücadele eden boğa figürü ve Baaltars tipleri bulunmaktadır.

Büyük İskender dönemine tarihlenen tek sikke grubu Pers sistemiyle basılan Balakros'un sikkeleridir³³⁸. Bunlar, Aramice İskender'in ismini taşıyan Baal tipleri ile Tanrıça Ateh ve boğayı deviren aslan tipli sikkelerdir³³⁹.

Gemi pruvalı en erken sikkeler ise M.Ö. 3. yy.'ın sonlarına tarihlenmektedir³⁴⁰. Sikkelerin ön yüzünde noktalı bordür içinde sola dönük tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası. Pruvanın üzerinde sağ elinde trompet tutan sola dönük Nike betimlenmiştir. Arka yüzde sola dönük, sağ elinde trident, sol elinde pelerin ya da balık ağı tutan Poseidon tipleri görülmektedir. Poseidon'un arkasında ve altında ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ve ΒΑΣΙΛΕΩΣ yazısı; Poseidon'un sağında ve solunda ise monogram vardır³⁴¹.

M.Ö. 2. yy. sonlarında ve M.Ö. 1. yy. boyunca Tarsos'ta basılan tetradrahmi ve drahmelerin üzerlerinde, tip olarak kentlin Tykhe'si, Sandan??, Zeus, Apollon ve bereket boynuzu ile kanatlı bir aslan üzerinde tanrı figürleri bulunmaktadır³⁴².

M.Ö. 2. yy.'dan İmparatorluk Dönemi'ne kadarki Tarsos Sikkeleri, ağırlıklı olarak bronzdan basılmıştır³⁴³. Bu sikkelerin çoğu yöneticilerin ad ve soyadlarının ilk harflerini veya monogramlarını taşımaktadır. Tiplerin çoğunda isimler tam olarak yazılmıştır³⁴⁴.

³³⁴ Six 1884, s. 103. Ayrıca bk. Babelon 1893, s. 39.

³³⁵ Babelon 1893, s. 36-37.

³³⁶ Imhoof-Blumer 1898, s. 366. Ayrıca bk. Six 1884, s. 156.

³³⁷ BMC Cilicia 1964, s. 84.

³³⁸ Ramsay 1907, s. 73.

³³⁹ Head 1897, s. 616.

³⁴⁰ SNG Cop. Caria, No. 1189.

³⁴¹ SNG Dreer/Klagenfurt 3, Lev. 23, No. 575.

³⁴² Imhoof-Blumer 1898, s. 366. Ayrıca bk. BMC Cilicia 1964, s. 86.

³⁴³ BMC Cilicia 1964, s. 86.

³⁴⁴ Imhoof-Blumer 1898, s. 366.

4. HELLENİSTİK DEVİRDE GEMİ BETİMLİ SİKKE DARBİNİN NEDENLERİ

Stratejik konumu, ticari ilişkileri ve kolonizasyon hareketleriyle zenginleşen Knidos, gemi pruvalı ilk sikkelerini M.Ö. 4. yy.'ın sonlarında bastırmıştır³⁴⁵. M.Ö. 4. yy.'da Knidos'un Arkaik ve Klasik Devir yerleşiminin üzerine hippodomik plana uygun yeni bir şehir kurulmuştur³⁴⁶. Thukydides'in aktarımlarına göre M.Ö. 4. yy.'da Kap Krio'nun 2/3'ünü ve ana karanın tümünü kaplayan, kulelerle desteklenmiş güçlü bir şehir suru inşa edilmiştir³⁴⁷. Kent, Hellenistik Devir başlarında güçlendirilmiştir. Gemi pruvalı sikkeler göz önüne alındığında askeri açıdan güçlü bir donanmaya sahip olduğu görülmektedir. Bu da M.Ö. 4. yy.'da yoğun olarak bastırdığı gemi pruvalı sikkelere yansımıştır (Kat. 1–Res. 1,12).

Kent, İskender'in ölümünden sonra M.Ö. 3. yy. başlarında siyasi yönden güçlü olmayan Ptolemaios Krallığına geçmiştir. Bu dönemde ticari ve kültürel faaliyetler önem kazanmıştır³⁴⁸. Deniz rotalarının kesişme noktası haline gelen kent gemi betimli sikkelerini basmaya devam etmiştir. Ancak askeri açıdan oldukça zayıf bir dönem geçiren kentin gemi pruvalı sikke darbı da oldukça azalmıştır. Bir müddet Seleukoslar hakimiyetinde kalan kent, M.Ö. 2. yy.'ın başlarında 3. Antiochos'un Roma'ya yenilmesinden sonra bağımsızlığını kazanmıştır. Ancak bir süre sonra kent, Rhodos hakimiyetine girmiştir. M.Ö. 2. yy.'ın ortalarında kent tekrar bağımsızlığını kazanmış, Delos serbest liman haline gelmiştir. M.Ö. 2. yy.'ın ortalarına doğru gemi pruvalı sikke darbı tedavülden kalkmıştır (Kat. 2–Res. 27, 28, 29).

Mysia Bölgesi'nin en erken sikke darp eden kenti Kyzikos³⁴⁹, gemi pruvalı sikkelerini, Demetrios Polierketes'in M.Ö. 306'da Salamis mevkiinde Ptolemaioslar'a karşı kazandığı zafer anısına bastırmıştır³⁵⁰. Bu sikkelerin ön yüzünde gemi pruvası ve trompet çalan Nike yer almaktadır. Kent, Yunanistan ile Karadeniz Bölgesi arasında ticari ve siyasi bakımdan önemli bir rol oynamaktadır³⁵¹. Bu sikkelerin ön yüzünde savaş gemisi pruvası, arka yüzünde çelenk içinde cepheden

³⁴⁵ SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 305. Ayrıca bk. BMC Caria 1964, s. 84, Lev. 13, No. 7.

³⁴⁶ Gerkan 1924, s. 90.

³⁴⁷ Bean 2000, s. 152.

³⁴⁸ Pritchett 1943, s. 13. Ayrıca bk. Traill 1975, s. 29., Salles 1993, s. 53.

³⁴⁹ Akurgal 1989, s. 238. Ayrıca bk. Tekin 1994, No. 68.

³⁵⁰ Tekin 2008, s. 85. Ayrıca bk., Carradice–Price 2001, s. 57–58.

³⁵¹ Carradice–Price 2001, s. 83.

bukranion görülmektedir³⁵² (Kat. 2–Res. 30, 31, 32). Sikkelerin üzerindeki bu gemi betimleri Kyzikos’un ticari, siyasi ve deniz egemenliğini kanıtlamaktadır.

Lebedos kenti hakkında, Weber ve Bean tarafından yapılan kısa süreli araştırmalar dışında gerçek bir çalışma bulunmamaktadır³⁵³. Kent, kendi ethnikonu bulunan gemi pruvallı ilk sikkelerini, M.Ö. 4. yy.’ın sonlarında basmıştır³⁵⁴. Rhodos sisteminde, gümüşten basılan bu sikkelerin birimleri hemidrahmi ve dioboldür³⁵⁵. Herodotos’un aktarımlarına göre 12 İon devletinden biri olan kentin güçlü bir limanı bulunmaktadır³⁵⁶. Kentin gemi pruvallı sikke basma nedeni, sahip olduğu güçlü limana bağlanmaktadır.

Üç limana ve ticaret yollarına sahip olan Phaselis kenti, gemi pruvallı ilk sikkelerini M.Ö. 6. yy.’ın ortalarında basmıştır³⁵⁷. Önemli deniz güzergahları üzerinde yer alması nedeniyle kuruluşundan itibaren deniz ticaretine eğilim gösteren kent, Mısır’ın ticaret kenti Naukratis’teki Hellenion’un kurulmasına yardım etmiştir³⁵⁸. Herodotos, Hellenion’un kuruluşunda İon ve Aiol kentlerinden oluşan 12 kentin yer aldığını söylemektedir. Naukratis’te Phaselis’e değinen herhangi bir yazıt yoktur ve bölgeden ele geçen küçük buluntular arasında da Phaselis için karakteristik olabilecek herhangi bir parçaya da rastlanmamıştır³⁵⁹. Fakat Naukratis yakınlarında yer alan Damanhur, Benha el Asl, Zagazig’de ve Asyut yerleşimlerinde Phaselis sikkeleri bulunmuştur³⁶⁰.

Phaselis de, diğer kentler gibi, Büyük İskender sikkeleri basmıştır; bunlar ilk etapta gümüş ve bronz sikkelerdir. Kent, deniz ticaretine ve denizdeki hakimiyetine Hellenistik Devir’de de devam etmiştir. Kent, Hellenistik Devir’de gemi pruvallı ilk sikkesini M.Ö. 4. yy.’ın sonunda basmıştır³⁶¹. Bu sikkelerin ön yüzünde mahmuzlu savaş gemisi pruvası; arka yüzünde ise çok dallı aphiastonlu gemi pupası görülmektedir. Bu gemi tipi M.Ö. 2. yy.’ın başına kadar devam etmiştir³⁶². M.Ö. 2.

³⁵² SNG Deutschland 4, No. 2250, 2051.

³⁵³ Tuna 1985, s. 210.

³⁵⁴ SNG v. Aul. Ionien, No. 2029.

³⁵⁵ SNG Turkey 1, No. 388-389.

³⁵⁶ Herodotos 1991, 1/142.

³⁵⁷ SNG v. Aul. Lykien, No. 4389-4392.

³⁵⁸ Herodotos 1991, 2/178.

³⁵⁹ Möller 2000, s. 202.

³⁶⁰ Heipp–Tamer 1993, 31-33.

³⁶¹ Mørkholm 2000, No. 578.

³⁶² SNG v. Aul. Lykien, No. 4429.

yy.'ın başına tarihlenen sikkelerin ön yüzlerinde defne çelenkli Apollon başı, arka yüzlerinde tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası yer almaktadır³⁶³.

M.Ö. 6. yy.'ın ortalarından İskender dönemine kadar Pers egemenliği altında kalan Side hakkında bilgiler oldukça azdır³⁶⁴. Gemi pruvalı sikkesi M.Ö. 1. yy.'da basılmıştır³⁶⁵. Ön yüzünde, sağa dönük Korint miğferli Athena başı, arka yüzünde ise sola dönük gemi pruvası görülmektedir. Ancak gemi pruvalı sikkelerini hangi olaydan sonra bastırdıkları bilinmemektedir.

Paphlagonia Bölgesi'nin en önemli liman şehri Sinope, bölgedeki ticari ve askeri üstünlüğünü Roma Dönemi sonuna kadar sürdürmüştür³⁶⁶. Bu nedenle kentin refah düzeyi belli bir seviyenin üzerinde seyretmiştir. Kent, deniz ürünlerinin rahatlıkla sağlandığı ve deniz aşırı ülkelerin farklı ticari ürünlerinin pazarlandığı bir konumda bulunmaktadır. Hellenistik Devirde bütün Paphlagonia Bölgesi'nin ticari ilişkileri zayıflamasına rağmen Sinope, başta balık ve maden olmak üzere ihracata devam etmiştir³⁶⁷. Ticari faaliyetlerinin ve askeri gücünün de etkisiyle, M.Ö. 5. yy.'ın ortalarında Perikles, Karadeniz'de askeri üsler kurup Yunan kolonilerini deniz birliğine almıştır. Bu birliğin bastığı sikkelerin ön yüzlerinde Sinope başı; arka yüzlerinde ise ΣΙΝΩ yazısı, yunus balığı ve deniz kartalı görülmektedir³⁶⁸.

Kent, ticari yoğunluğun etkisiyle ilk gemi pruvalı sikkelerini M.Ö. 4.yy. başlarında basmıştır³⁶⁹. Kios'la ticari ve askeri faaliyetlerin yoğun olduğu bu dönemde, Kios etkili yıldızlı gemi pruvası sikkeleri görülmektedir. Basılan sikkelerin ön yüzlerinde noktalı bordür içinde, stephaneli Sinope başı ve ΣΙΝΩ ethnikonu; arka yüzlerinde ise mahmuzlu, tek katlı yıldızlı savaş gemisi pruvası ve monogramlar bulunmaktadır³⁷⁰. Bu sikke tipi Hellenistik Devir sonuna kadar değişmeden devam etmiştir³⁷¹.

³⁶³ SNG v. Aul. Lykien, No. 4430-4436.

³⁶⁴ Mansel 1963, s. 3.

³⁶⁵ Atlan 1976, No. 69-70.

³⁶⁶ Anderson 1970, s. 7.

³⁶⁷ Rostovtzeff 1964, s. 586.

³⁶⁸ Tekin 1997, s. 21.

³⁶⁹ Bendenoun 1983, s. 33, Lev. 8, No. 125

³⁷⁰ BMC Cilicia 1964, s.98, pl.XXII, 11-12. Ayrıca bk. Head 1911, s.508., Bendenoun 1983, s.33, Lev. 8, No.125.

³⁷¹ SNG v. Aul. Pontus, No. 291-297. Ayrıca bk. SNG BM Black Sea 1, No. 1506-1508

Bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle zenginleşen Tarsos kenti güneyindeki Kydnos Nehri ve Rhegma Gölüyle doğal bir liman durumundadır³⁷². Kent, antik çağ ticaretinde denizden ve karadan işlek bir trafiğe sahip olmuştur³⁷³. Ayrıca ormanlarındaki sedir ve katran ağaçları hem ticari yönden hem de gemi yapımı için oldukça önemlidir³⁷⁴.

Neolitik dönemden itibaren yerleşim gören kent, en erken sikkelerini Pers savaşları sırasında basılmıştır³⁷⁵. Kentin tarih sahnesindeki önemi Hellenistik Devir’de de devam etmiştir. Hellenistik Devir’de ticaretin gelişmesi ve askeri deniz gücünün öneminin artması gibi sebepler liman mimarisinde ve gemi yapımında gelişmelere neden olmuştur. Büyük İskender M.Ö. 334 yılında karadan ve 180 gemilik donanmayla denizden, hiçbir direnişle karşılaşmadan Anadolu’ya geçmiştir³⁷⁶. İskender, Kappadokia’yı ele geçirdikten sonra Gülek Boğazı’na doğru ilerleyip Tarsos’u savaşmadan almıştır.

Hellenistik Devir’de Aramice İskender’in ismini taşıyan Baal tipleri Tarsos’a atfedilmiştir³⁷⁷. Kent, M.Ö. 3. yy.’ın sonlarına tarihlen gemi pruvalı sikkelerini İskender’den sonraki dönemde basmıştır³⁷⁸. Sikkelerin ön yüzünde tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası ve Nike; arka yüzlerinde ise ayakta Poseidon tipleri görölmektedir. Poseidon’un arkasında ve altında ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ve ΒΑΣΙΛΕΩΣ yazısı; Poseidon’un sağında ve solunda ise monogram vardır³⁷⁹. Sikke tipi Tarsos’un, Büyük İskender’den sonra da güçlü bir limana ve donanmaya sahip olduğu görölmektedir.

³⁷² Strabon 1993, 14/5,12.

³⁷³ Ramsay 1907, s. 95.

³⁷⁴ Goldman 1938, s. 32.

³⁷⁵ BMC Cilicia 1964, s. 72.

³⁷⁶ Mansel 1999, s. 439.

³⁷⁷ Head 1897, s. 616.

³⁷⁸ SNG Cop. Caria, No. 1189.

³⁷⁹ SNG Dreer/Klagenfurt 3, Lev. 23, No. 575.

4. KATALOG

Knidos

M.Ö. 4. yy.'ın başları.

Ö.Y.: Domokrasi başı, sağa. ΔEM(O)KPATI(ΑΣ), önünde Ε monogramı.

A.Y.: Etrafı ağaç dallarıyla çevrili, savaş gemisi pruvası, sağa. Altta Herakles'in sopası, KNI ethnikonu ve magistrat ismi ΤΕΛΕΑΣ.

- 1- AE, 2,37 gr, 8. Seri Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 305.

M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa. ΔEM(O)KPATI(ΑΣ), önünde Ε monogramı.

A.Y.: Savaş gemisi pruvası, sağa. Altta Herakles'in sopası, KNI ethnikonu ve magistrat ismi ΤΕΛΕCΙΦΡΟΝ.

- 2- AE, 2,38 gr, 8. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 182.

M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.

Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa. ΔEM(O)KPATI(ΑΣ), önünde Ε monogramı.

A.Y.: Savaş gemisi pruvası, sağa. Altta Herakles'in sopası, KNI ethnikonu ve magistrat ismi ΤΕΛΕΑΣ.

- 3- AE, 1,99 gr, 8. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 183.

M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.

Ö.Y.: Defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Etrafı ağaç dallarıyla çevrili, savaş gemisi pruvası, sağa. Altta KNI ethnikonu; üstte magistrat ismi ΑΡΙCΤΟΞΑΕ.

- 4- AE, 1,11 gr, Didrahmi.
SNG v. Aul. Nachträge 3, Lev. 280, No. 8108.

M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.

Ö.Y.: Defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Etrafı ağaç dallarıyla çevrili, savaş gemisi pruvası, sağa. Altta KNI ethnikonu; üstte ise magistrat ismi ΑΥΤΟΞΡΑΤΗC.

- 5- AE, 1,07 gr, Didrahmi.
SNG v. Aul. Nachträge 3, Lev. 280, No. 8109.

M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.

Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta KNI ethnikonu; üstte ΑΕ.

- 6- AE, 0,99 gr, Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 304.

M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.

Ö.Y.: Diademli Aphrodite başı, sağa.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız;

- altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi ΕΠΙΛΕΝΗ(Σ).
- 7– AE, 1,64 gr, Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 306.
- M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.
Ö.Y.: Diademli Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız;
altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi (Π)ΕΙΣΙΝΙΚΟΣ.
- 8– AE, 1,57 gr, Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 307.
Imhoof-Blumer 1901, s. 143, No. 5.
- M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.
Ö.Y.: Diademli Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız;
altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi ΠΥΘΩΝ.
- 9– AE, 1,97 gr, Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 308.
- M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.
Ö.Y.: Diademli Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız;
altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi ΣΟΣΙΣΤΡΑΤΟΣ.
- 10– AE, 2,09 gr, Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 309.
- M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.
Ö.Y.: Diademli Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız;
altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi ΦΙΛΟΛΑΟΣ.
- 11– AE, 1,95 gr, Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 310.
- M.Ö. 4. yy.'ın başları, M.Ö. 2. yy.'ın sonları.
Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Altında ΚΛΕ.
- 12– AE, 1,94 gr, Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 311.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu; altta ise
Herakles'in sopası ve magistrat ismi ...ΚΟΥ.
- 13– AE, 2,29 gr, 11. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 200.

- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız; altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi, ancak okunmıyor.
- 14-** AE, 1,72 gr, 11. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 201.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız; altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi, okunmuyor.
- 15-** AE, 1,56 gr, 11. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 202.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız; altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi, okunmuyor.
- 16-** AE, 1,42 gr, 11. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 203.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız; altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi, okunmuyor.
- 17-** AE, 1,41 gr, 11. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 204.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu ve yıldız; altta ise Herakles'in sopası ve magistrat ismi, okunmuyor.
- 18-** AE, 1,37 gr, 11. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 205.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Apollon başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta KNI ethnikonu, solda magistrat ismi AYTOKPA...
- 19-** AE, 1,08 gr, 11. Seri Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 312.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Apollon başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta KNI ethnikonu, solda magistrat ismi, okunmuyor.
- 20-** AE, 1,52 gr, 12. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 206.

- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Apollon başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte denizataı, altta KNI ethnikonu, solda magistrat ismi [ANTI]ΛΟΧΟ[Σ].
- 21– AE, 1,39 gr, 12. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 207.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Apollon başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta KNI ethnikonu, solda magistrat ismi ΚΑΕΙ.
- 22– AE, 1,22 gr, 12. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 208.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Defne çelenkli Apollon başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta KNI ethnikonu, üstte çelenk ve magistrat ismi ΦΙΑΙ.
- 23– AE, 1,05 gr, 12. Seri Drahmi.
SNG Finland 1, Lev. 7, No. 209.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Defne çelenkli Apollon başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta KNI ethnikonu, üstte üzüm salkımı, solda magistrat ismi ...ΛΙΑΑΣ.
- 24– AE, 1,39 gr, 12. Seri Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 313.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Defne çelenkli Apollon başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Solda Herakles'in sopası, altta KNI ethnikonu, üstte magistrat ismi ΠΟ...
- 25– AE, 1,15 gr, 12. Seri Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 314.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları ve sonları.
Ö.Y.: Defne çelenkli Apollon başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta KNI ethnikonu ve yunus.
- 26– AE, 1,42 gr, 12. Seri Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, Lev. 7, No. 315.
- M.Ö. 2. yy.'ın başları.
Ö.Y.: Stephaneli Aphrodite başı, sağa.
A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta Herakles'in sopası ve KNI ethnikonu; solda ise magistrat ismi ΚΑΡΝΕΙΣ[ΚΟΣ].

- 27– AE, 1,40 gr, Drahmi.
BMC Caria 1964, Lev.15, No. 15.

M.Ö. 2. yy.'ın başları.

Ö.Y.: Defne çelenkli Apollon başı, sola.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu; altta ise magistrat ismi [ΛΑ]ΧΑΡΤΟΣ.

- 28– AE, 1,42 gr, Drahmi.
BMC Caria 1964, Lev.15, No. 16.

M.Ö. 2. yy.'ın başları.

Ö.Y.: Defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstte KNI ethnikonu; altta ise magistrat ismi ...OKPAT... [ΦΙΑ “OKPAT” ΙΔΑΣ].

- 29– AE, 1,42 gr, Drahmi.
BMC Caria 1964, Lev.15, No. 17.

Kyzikos

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Mahmuzlu, tek katlı savaş gemisi pruvası, sağa.

A.Y.: Çelenk içinde cepheden bukranon ve etrafında K–Y / I-I

- 30– AE, 12,70 gr.
SNG Deutschland 4, No. 2250.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, mahmuzlu, tek katlı savaş gemisi pruvası, sağa.

A.Y.: Çelenk içinde \overline{M} monogramı ve K–Y / I-I

- 31– AE, 7,87 gr.
SNG Deutschland 4, No. 2251.

M.Ö. 3. yy.'ın başları.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, mahmuzlu, tek katlı savaş gemisi pruvası, sağa.

A.Y.: Çelenk içinde Δ monogramı ve K–Y / I

- 32– AE, 11,91 gr.
SNG v. Aul. Mysien, No. 2231.

Lebedos

M.Ö. 4. yy.'ın ortaları, M.Ö. 3. yy.'ın başları.

Ö.Y.: Korint miğferli Athena başı, sola.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde baykuş, sola.

Λ... (ΛΕ) ethnikonu ve magistrat ismi ΗΓΙΑΣ.

- 33– AR, 1,46 gr, Hemidrahmi.
SNG Turkey 1, No. 388.

- M.Ö. 5. yy. sonu 4. yy.'ın başı
Ö.Y.: Korint miğferli Athena başı, sağa.
A.Y.: Parampetli, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde baykuş, sağa. ΔE ethnikonu ve magistrat ismi ΔOPKΩN.
- 34– AR, 0,71 gr, Diobol.
SNG Turkey 1, No. 389.
SNG v. Aul. Ionien, No. 2029.
- M.Ö. 2. yy.'ın başları.
Ö.Y.: 3/4 oranında sola dönük, başlıklı Athena başı.
A.Y.: Savaş gemisi pupası, sola. ΔE ethnikonu.
- 35– AE, 1,61 gr, Tetradrahmi.
SNG v. Aul Nachträge 3, No. 7917.
- M.Ö. 2. yy.'ın başları.
Ö.Y.: Korint miğferli Athena başı, sağa.
A.Y.: Savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde baykuş, sola. ΔE ethnikonu ve altında magistrat ismi ANAK...
- 36– AR, 6,05 gr, Diobol.
BMC Ionia 1892, s. 154, Lev. 17, No. 8.
- M.Ö. 2. yy.'ın başları.
Ö.Y.: Korint miğferli Athena başı, sağa.
A.Y.: Parampetli, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Parampetin üzerinde, baykuş, sola. ΔE ethnikonu ve altında magistrat ismi ΦΑΡΙΣΤΑ...
- 37– AR, 6,03 gr, Diobol.
BMC Ionia 1892, s. 154, Lev. 17, No. 5.
- M.Ö. 2. yy.'ın başları.
Ö.Y.: 3/2 oranında sola dönük, başlıklı Athena başı.
A.Y.: Parampetli, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Pruvanın üzerinde ΔE ethnikonu.
- 38– AE, 1,77 gr, Diobol.
BMC Ionia 1892, s. 154, Lev. 17, No. 9.
- M.Ö. 2. yy.'ın başları.
Ö.Y.: 3/2 oranında sola dönük, başlıklı Athena başı.
A.Y.: Parampetli, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Pruvanın üzerinde ΔE ethnikonu.
- 39– AE, 1,70 gr, Diobol.
BMC Ionia 1892, s. 154, Lev. 17, No. 7.
- M.Ö. 2. yy.'ın başları.
Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, parampetli, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde Athena, sağa.
A.Y.: Baykuş, sağa. ΕΡΜΙΠΠΙΟΣ ΑΡΤΕΜΩΝ.
- 40– AE, 1,70 gr, Diobol.
BMC Ionia 1892, s. 154, Lev. 17, No. 11.

M.Ö. 2. yy.'ın başları.

Ö.Y.: Korint miğferli Athena başı, sola.

A.Y.: Savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde baykuş, sağa. Λ[E] ethnikonu ve magistrat ismi ΜΑΡΣΥΑΣ.

- 41-** AR, 1,45 gr, Diobol.
SNG v. Aul. Ionien, No. 2028.

Phaselis

M.Ö. 4. yy.'ın sonu.

Ö.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, sol ayağı ileride figür, sağa.

A.Y.: Dört dallı aphiastonlu gemi pupası, sağa. ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΓΕΟ ΝΗΣ.

- 42-** AE, 10,32 gr, Stater.
Mørholm 2000, No. 578.

M.Ö. 4. yy.'ın sonu.

Ö.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta yunus balığı, sağa.

A.Y.: Beş dallı aphiastonlu gemi pupası, sola. Üzerinde Herakles'in sopası ve ΦΑΣ ethnikonu.

- 43-** AE, 10,26 gr, Stater.
BMC Lycia 1964, s. 80, Lev. 16, No. 9.

M.Ö. 4. yy.'ın sonu.

Ö.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa.

A.Y.: Aphiastonlu gemi pupası, sola. Üzerinde ΦΑΣ ethnikonu.

- 44-** AE, 10,19 gr, Stater.
BMC Lycia 1964, s. 80, Lev. 16, No. 10.

M.Ö. 4. yy.'ın sonu.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa.

A.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Altında Α monogramı

- 45-** AE, 10,24 gr, Stater.
BMC Lycia 1964, s. 80, Lev. 16, No. 11.

M.Ö. 4. yy.'ın sonu.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Altta yunus balığı, sola.

A.Y.: İncus içinde, dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Altta yunus balığı, sağa. Üzerinde ΦΑ[Σ] ethnikonu.

- 46-** AR, 10,30 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4397.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Pruvanın solunda **HP** monogramı.

A.Y.: Beş dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Üzerinde yuvarlak kalkan, miğfer ve ΦΑΣΗ ethnikonu.

- 47– AR, 10,37 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4398.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Pruvanın solunda **HP** monogramı.

A.Y.: Beş dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Üzerinde yuvarlak kalkan, miğfer ve ΦΑΣ ethnikonu.

- 48– AR, 10,32 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4399.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde başak demeti.

A.Y.: Beş dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Üzerinde Phryg kalkanı ve ...ΑΣ ethnikonu

- 49– AR, 10,35 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4400.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde magistrat ismi ΠΙΕΙΣΑΝΔΡΟΣ.

A.Y.: Beş dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Pupanın üzerinde frontal duran şua taçlı büst ve ΦΑΣ ethnikonu.

- 50– AR, 10,27 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4401.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde quadriga ve magistrat ismi ΑΡΙΣΤΑΝΔΡΟΣ.

A.Y.: Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Üzerinde ΦΑΣ ethnikonu.

- 51– AR, 10,41 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4402.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde Herme.

A.Y.: Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Sağında kerykaion, üzerinde ΦΑΣ ethnikonu ve magistrat ismi ΝΑΥΣΙΝΙΚΟ[Σ].

- 52– AR, 10,25 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4403.

- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde herme.
A.Y.: Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Sağında herme, üzerinde ...ΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi [ΑΠΟΛ]ΛΟΔΟΡΟΣ.
- 53–** AR, 10,40 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4404.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde yuvarlak bir kalkan.
A.Y.: Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Üzerinde ΦΑΣ ethnikonu ve magistrat ismi ΠΡΑΞΙΝΟΟΣ.
- 54–** AR, 10,33 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4405.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde yuvarlak bir kalkan.
A.Y.: Beş dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Sağında Panathenik Amphora, üzerinde ΦΑΣ ethnikonu ve magistrat ismi ΑΡΙΣΤΑΙΝΕΤΟΣ
- 55–** AR, 10,23 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4406.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde yuvarlak bir kalkan ve üstte yıldız.
A.Y.: Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Sağında Korint miğferi, üzerinde ΦΑΣ ethnikonu ve magistrat ismi ΚΛΕΟΜΒΡΟΤ[ΟΣ]
- 56–** AR, 10,30 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4407.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde yuvarlak bir kalkan ve üstte yıldız.
A.Y.: Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sağa. Üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΝΙΚΑΝΟΡΟΣ
- 57–** AR, 10,37 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4408.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde yuvarlak bir kalkan ve üstte yıldız.
A.Y.: Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sağa. Üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΚΛΕΙΝΙΑ[–Σ]
- 58–** AR, 10,03 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4409.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde yuvarlak bir kalkan ve üstte yıldız.

A.Y.: Dört dallı, ahlastonlu gemi pupası, sağa. Üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΛΙΒΥΚΡΑΤΗΣ

- 59– AR, 10,32 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4410.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde yuvarlak kalkan ve üstte yıldız vardır.

A.Y.: Dört dallı, ahlastonlu gemi pupası, sağa. Üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΧΑΡΜΑΛΑΣ

- 60– AR, 10,18 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4411.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde yuvarlak bir kalkan ve üstte yıldız.

A.Y.: Dört dallı, ahlastonlu gemi pupası, sağa. Üstte ucu kurdele biçimli sopa. ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΑΡΙΣΤΟΝ

- 61– AR, 10,26 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4412.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üzerinde yuvarlak bir kalkan ve yıldız. Pupanın su kesiminde capricorn ya da denizati, sağa.

A.Y.: Dört dallı, ahlastonlu gemi pupası, sağa. Üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΚΟΝΩΝ

- 62– AR, 10,30 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4413.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, üç katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın sağ üst köşesinde arı; altında, su kesiminde capricorn ya da denizati, sağa.

A.Y.: Dört dallı, ahlastonlu gemi pupası, sağa. Üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΚΡΙΤΟΛΑΣ. En üstte çelenk.

- 63– AR, 10,29 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4414.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, üç katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın sağ üst köşesinde arı; altında, su kesiminde capricorn ya da denizati, sağa.

A.Y.: Dört dallı, ahlastonlu gemi pupası, sağa. Sağında tripot, üzerinde ΦΑΣ

- ethnikonu ve magistrat ismi TIMAPXOΣ
- 64– AR, 10,31 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4415.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, üç katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Parampetin üstünde sarılmış yılan; pruvanın altında ise yunus balığı.
A.Y.: Dört dallı, aphlastonlu gemi pupası, sola. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΛΙΒΥΟΣ
- 65– AR, 10,31 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4416.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, üç katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Parampetin üstünde sarılmış yılan; pruvanın altında yunus balığı.
A.Y.: Dört dallı, aphlastonlu gemi pupası, sola. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi TIMΩΝ
- 66– AR, 10,34 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4417.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, iki katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Parampetin üstünde Herakles'in sopası; pruvanın altında ise karides.
A.Y.: Beş dallı, aphlastonlu gemi pupası, sola. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi TIMΩΝ
- 67– AR, 10,33 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4418.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstünde Herakles'in sopası; pruvanın altında ise capricorn, sağa.
A.Y.: Beş dallı, aphlastonlu gemi pupası, sola. Pupanın üzerinde yıldız, ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΑΡΙΣΤΑΡΧΟΣ
- 68– AR, 10,25 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4419.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstünde Herakles'in sopası; pruvanın altında ise capricorn, sağa.
A.Y.: Beş dallı, aphlastonlu gemi pupası, sola. Dalların ucunda üçgen biçimli yelken. Üzerinde yıldız, ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΠΟΛΙΤΑΣ
- 69– AR, 10,35 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4420.
- M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.
Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstünde Herakles'in sopası; pruvanın altında ise capricorn, sağa.

- A.Y.:** Beş dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΜΕΝΗΣ
- 70–** AR, 10,35 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4421.
- M.Ö. 3. yy.'in ortaları.
- Ö.Y.:** Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Üstünde Herakles'in sopası; pruvanın altında ise capricorn, sağa.
- A.Y.:** Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΧΟΡΕΙΟ[Σ]
- 71–** AR, 10,28 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4422.
- M.Ö. 3. yy.'in ortaları.
- Ö.Y.:** Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Parampetin üstünde Herakles'in sopası; pruvanın altında ise capricorn, sağa. Geminin su kesiminde, son beş kürekçi lombarı betimlenmiştir.
- A.Y.:** Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sağa. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΑΡΙΣΤΟΒΙΟΥ
- 72–** AR, 10,28 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4423.
- M.Ö. 3. yy.'in ortaları.
- Ö.Y.:** Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Parampetin üstünde yıldırım demeti; pruvanın altında ise balık. Geminin su kesiminde, son yedi küreği betimlenmiştir.
- A.Y.:** Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sağa. Pupanın üzerinde konmak için alçalan bir kartal, ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΕΥΧΛΕΑΣ
- 73–** AR, 10,28 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4424.
- M.Ö. 3. yy.'in ortaları.
- Ö.Y.:** Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Parampetin üstünde koşan bir erkek figürü, sağa.
- A.Y.:** Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sağa. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi [ΕΥΣ]ΘΕΝΗΣ
- 74–** AR, 10,32 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4425.
- M.Ö. 3. yy.'in ortaları.
- Ö.Y.:** Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Parampetin üstünde koşan bir erkek figürü, sağa.
- A.Y.:** Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΕΥΣΘΕΝΗΣ
- 75–** AR, 10,25 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4426.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Geminin su kesiminde, son altı küreği betimlenmiştir.

A.Y.: Dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Dalların uçları papirüs dalları biçiminde yapılmıştır. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΔΑΜΟΚ[ΛΗΣ]

- 76– AR, 10,02 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4427.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Geminin su kesiminde, son üç küreği betimlenmiştir.

A.Y.: Noktalı bordür içinde dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Dalların uçları papirüs dalları biçiminde yapılmıştır. Pupanın üzerinde ΦΑΣΗ ethnikonu ve magistrat ismi ΔΑΜΟΦΙΛΟΥ

- 77– AR, 10,20 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4428.

M.Ö. 3. yy.'ın ortaları.

Ö.Y.: Parampetli, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Geminin su kesiminde, son dört küreği çok az seçilebilmektedir.

A.Y.: Noktalı bordür içinde dört dallı, aphiastonlu gemi pupası, sola. Dalların uçları papirüs dalları biçiminde yapılmıştır. Pupanın üzerinde ΦΑΣ ethnikonu; altında su kesiminde ise ağaç dalı.

- 78– AE, 4,10 gr, –
SNG v. Aul. Lykien, No. 4429.

M.Ö. 3. yy.'ın sonu, M.Ö. 2. yy.'ın başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın arkasında Phaselis'in ilk harfi Φ; önünde ise başını yukarı kaldırmış bir yılan, sağa. Pruvanın altında su kesiminde magistrat ismi ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ

- 79– AR, 11,27 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4430.

M.Ö. 3. yy.'ın sonu, M.Ö. 2. yy.'ın başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın arkasında Phaselis'in ilk harfi Φ; önünde ise başını yukarı kaldırmış bir yılan, sağa. Pruvanın altında su kesiminde magistrat ismi ΟΝΑΤΩΡ

- 80– AR, 11,10 gr, Stater.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4431.

M.Ö. 3. yy.'in sonu, M.Ö. 2. yy.'in başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın arkasında Phaselis'in ilk harfi Φ; önünde ise başını yukarı kaldırmış bir yılan, sağa. Pruvanın altında su kesiminde magistrat ismi [M]HNOΦIAOΣ

81– AR, 11,13 gr, Stater.

SNG v. Aul. Lykien, No. 4432.

M.Ö. 3. yy.'in sonu, M.Ö. 2. yy.'in başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın arkasında Phaselis'in ilk harfi Φ; önünde ise başını yukarı kaldırmış bir yılan, sağa. Pruvanın altında su kesiminde magistrat ismi [BAΣ]KIPAT[HΣ]

82– AR, 11,00 gr, Stater.

SNG v. Aul. Lykien, No. 4433.

M.Ö. 3. yy.'in sonu, M.Ö. 2. yy.'in başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın arkasında Phaselis'in ilk harfi Φ; önünde ise başını yukarı kaldırmış bir yılan, sağa. Pruvanın altında su kesiminde magistrat ismi ΔIONΥΣΙΟΣ

83– AR, 10,98 gr, Stater.

SNG v. Aul. Lykien, No. 4434.

M.Ö. 3. yy.'in sonu, M.Ö. 2. yy.'in başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın arkasında Phaselis'in ilk harfi Φ; önünde ise başını yukarı kaldırmış bir yılan, sağa. Pruvanın altında su kesiminde magistrat ismi ΚΛΕΩΝΥΜΟΣ

84– AR, 11,03 gr, Stater.

SNG v. Aul. Lykien, No. 4435.

M.Ö. 3. yy.'in sonu, M.Ö. 2. yy.'in başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın arkasında Phaselis'in ilk harfi Φ; önünde ise başını yukarı kaldırmış yılan, sağa. Su kesiminde magistrat ismi ΤΕΛΕΣΩΝ

85– AR, 11,21 gr, Stater.

SNG v. Aul. Lykien, No. 4436.

M.Ö. 2. yy.'ın başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, sağ elinde dal tutan, uçar pozisyonda Nike, sağa. Pruvanın su kesiminde, geminin son dokuz küreği betimlenmiştir.

A.Y.: Noktalı bordür içinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın önünde ve arkasında Phaselis'in ilk iki harfinden oluşan Φ–A monogramı.

- 86–** AE, 4,26 gr, Drahmi.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4439.

M.Ö. 2. yy.'ın başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, uçan Nike, sağa.

A.Y.: Noktalı bordür içinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın önünde ve arkasında Φ–Γ monogramı.

- 87–** AE, 4,02 gr, Drahmi.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4440.

M.Ö. 2. yy.'ın başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, uçan Nike, sağa.

A.Y.: Noktalı bordür içinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın önünde ve arkasında Φ–Γ monogramı.

- 88–** AE, 4,29 gr, Drahmi.
SNG v. Aul. Lykien, No. 4441.

M.Ö. 2. yy.'ın başı ve ortası.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Noktalı bordür içinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın arkasında Φ monogramı. Pruvanın altında, su kesiminde magistrat ismi ΤΙΜΟΣΤΡΑΤΟΣ

- 89–** AR, 10,39 gr, Stater.
SNG Cop. Lycia, No. 124.

M.Ö. 2. yy.'ın başı ve ortası.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, defne çelenkli Apollon başı, sağa.

A.Y.: Noktalı bordür içinde, tek katlı, koruyucu gözlü, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa. Pruvanın üzerinde, öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın arkasında Φ monogramı; önünde ise başı yukarda yılan, sağa. Su kesiminde magistrat ismi ΕΗΝΙΩΝ

- 90–** AR, 9,41 gr, Stater.
BMC Lycia 1964, s. 81, Lev. 16, No. 12.

M.Ö. 2. yy.'ın başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sağa.

Pruvanın üzerinde, baykuş, sağa.

A.Y.: Öne uzattığı sol kolunda pelerin, sağ elinde yıldırım demeti olan aegisli Athena, sağa. Athena'nın önünde ve arkasında magistrat ismi ΘΕΟΧΡΑΣΤΟΣ

- 91-** AR, 5,79 gr, Drahmi.
BMC Lycia 1964, s. 81, Lev. 16, No. 13.

Side

M.Ö. 1. yy.

Ö.Y.: Korint miğferli Athena başı, sağa.

A.Y.: Savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde öne uzattığı sağ elinde çelenk tutan Nike, sola. Nike'nin önünde aşağıdan yukarıya doğru CΙΑΗΤΩΝ

- 92-** AE, 1,43 gr, Drahmi.
Atlan 1976, No. 70.

Sinope

M.Ö. 4. yy. sonu, M.Ö. 3. yy.'ın başı.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, stephaneli Sinope başı, sola. Altında ΣΙΝΩ ethnikonu.

A.Y.: Mahmuzlu, tek katlı savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yıldız, pruvanın solunda **Μ** monogramı.

- 93-** AR, 2,48 gr, Hemidrahmi.
Bendenoun 1983, s. 33, Lev. 8, No. 125.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Kule taçlı Sinope başı, sola.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yıldız ve ΣΙΝ...(Ω) ethnikonu; solda ise **Σ** monogramı.

- 94-** AR, 2,42 gr, Hemidrahmi.
SNG v. Aul. Pontus, No. 221.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Kule taçlı Sinope başı, sola.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yıldız ve ΣΙΝ...(Ω) ethnikonu; solda ise **Μ** monogramı.

- 95-** AR, 2,46 gr, Hemidrahmi.
SNG BM Black Sea 1, No. 1506.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Kule taçlı Sinope başı, sola.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde ΣΙΝ...(Ω) ethnikonu; solda ise **Ε** monogramı ve üzüm salkımı.

- 96-** AR, 2,34 gr, Hemidrahmi.
SNG v. Aul. Pontus, No. 222.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde kule taçlı Sinope başı, sola.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yunus ve ΣINΩ ethnikonu; solda ise Π monogramı.

- 97– AR, 2,44 gr, Hemidrahmi.
SNG BM Black Sea 1, No. 1507.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde kule taçlı küpeli Sinope başı, sola.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde lobut ve ΣI...(NΩ) ethnikonu; solda ise Μ monogramı.

- 98– AR, 2,46 gr, Hemidrahmi.
SNG v. Aul. Pontus, No. 292.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde diademli Apollon başı, sola.

A.Y.: Mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yıldız ve ΣINΩ ethnikonu; solda ise bir lir ve lirin altında Π monogramı

- 99– AR, 1,04 gr, Drahmi.
SNG BM Black Sea 1, No. 1518.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Kule taçlı, küpeli Sinope başı, sola.

A.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yıldız ve ΣIN...(Ω) ethnikonu; solda ise Π monogramı. Geminin su kesiminde ilk üç küreği betimlenmiştir.

- 100– AR, 2,38 gr, Hemidrahmi.
SNG v. Aul. Pontus, No. 291.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde kule taçlı, Sinope başı, sola.

A.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yıldız ve ΣINΩ ethnikonu; Sağda, pruvanın arka kısmında Π monogramı.

- 101– AR, 2,37 gr, Hemidrahmi.
SNG BM Black Sea 1, No. 1508.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde kule taçlı, Sinope başı, sola.

A.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yıldız ve ΣINΩ ethnikonu; Solda ΠA monogramı.

- 102– AR, 2,59 gr, Hemidrahmi.
SNG v. Aul. Pontus, No. 293.

M.Ö. 3. yy.

Ö.Y.: Noktalı bordür içinde kule taçlı, Sinope başı, sola.

A.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yıldız ve ΣIN...(Ω) ethnikonu; solda, pruvanın önünde gül, gülün altında Μ

- monogramı.
- 103-** AR, 2,47 gr, Hemidrahmi.
SNG v. Aul. Pontus, No. 294.
- M.Ö. 3. yy.
Ö.Y.: Kule taçlı, Sinope başı, sola.
A.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde yıldız ve ΣIN...(Ω) ethnikonu; solda, pruvanın önünde üzüm salkımı, üzüm salkımının altında (E) monogramı.
- 104-** AR, 2,43 gr, Hemidrahmi.
SNG v. Aul. Pontus, No. 295.
- M.Ö. 3. yy.
Ö.Y.: Noktalı bordür içerisinde kule taçlı, Sinope başı, sola.
A.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde ΣINΩ ethnikonu; solda (E) monogramı. Mahmuzun önünde kantharos.
- 105-** AR, 2,40 gr, Hemidrahmi.
SNG v. Aul. Pontus, No. 296.
- M.Ö. 3. yy.
Ö.Y.: Sinope başı, sola.
A.Y.: Tek katlı, mahmuzlu savaş gemisi pruvası, sola. Üzerinde ...IN... (ΣINΩ) ethnikonu; solda (E) monogramı.
- 106-** AR, 2,03 gr, Hemidrahmi.
SNG v. Aul. Pontus, No. 297.

Tarsos

- M.Ö. 3. yy.'ın sonu.
Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, tek katlı, koruyucu gözlü mahmuzlu gemi pruvası, sola. Pruvanın üzerinde sağ elinde trompet tutan Nike, sola
A.Y.: Ayakta, sol ayağı öne adım atmış, sağ elinde trident, sol elinde pelerin ya da balık ağı tutan Poseidon, sola. Solda A, sağda A monogramı.
ΔHMHTPIOY, aşağıda ΒΑΣΙ-ΛΕΩΣ.
- 107-** AR, 4,16 gr, Drahmi.
SNG Cop. Caria 1, No. 1189.
- M.Ö. 3. yy.'ın sonu.
Ö.Y.: Noktalı bordür içinde, tek katlı, koruyucu gözlü mahmuzlu gemi pruvası, sola. Üzerinde sağ elinde trompet tutan Nike, sola
A.Y.: Ayakta, sol ayağı öne adım atmış, sağ elinde trident, sol elinde pelerin ya da balık ağı tutan Poseidon, sola. Solda A, sağda A monogramı.
ΔHMHTPIOY, aşağıda ΒΑΣΙ-ΛΕΩΣ-Σ.
- 108-** AR, 4,16 gr, Drahmi.
SNG Dreer/Klagenfurt 3, No. 575.

SONUÇ

Sikke üzerindeki resim alanının darlığından dolayı sikke betimlemelerinden yola çıkılarak savaş gemilerinin biçimsel gelişimini izlemek oldukça zordur. Bu nedenle sikkeler üzerinde gemilerin yalnız pruva ve pupa kısımları betimlenmiştir. Araştırmacılar bu gemileri sınıflandırmada farklı arkeolojik öğelerden, prualarda bulunan mahmuz ve stolos'ların biçimlerinden; pupada ise, pupa bodoslama biçimlerinden yararlanmıştır. Bu bağlamda Hellenistik Devir boyunca gemilerde biçim ve inşa tekniği bakımından büyük bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Göze çarpan en önemli özellik ise, Klasik Devir başlarında ortaya çıkan domuz protomu biçimli mahmuzun, Hellenistik Devir'de Athlit Mahmuzu'yla belli bir sisteme oturması, daha sonra Ortaçağa kadar aynı tipte kullanılmasıdır.

Sikkelerin coğrafi dağılımlarını incelediğimizde doğal olarak gemi tipli olanların deniz kıyısında yoğunlaştığını görmekteyiz.

Gemi betimleri genellikle sikkelerin arka yüzlerde yer almaktadır. Hellenistik Devirde Anadolu'da en çok Phaselis'in gemi betimli sikke bastığı saptanmıştır.

Sikkeler üzerindeki bütün gemiler savaş gemisidir. Bunun en önemli nedeni denizde kazanılan zaferlerin anısını yaşatmak ve ticareti koruyabilecek güce sahip olduğunu kanıtlamaktır. Çünkü deniz savaşlarında başarısız olan bir kentin sikke bastırması da mümkün değildir. Ancak Knidos gibi önemli ticaret şehirlerin dahi sikkelerinde ticari gemilere yansımaması dikkate değer bir özelliktir.

Basılan sikkelerde en belirsiz gemi betimleri Knidos sikkelerine aittir. Bronz drahmi olarak basılan bütün sikkelerinin arka yüzlerinde savaş gemisi pruvası ve lobut vardır. En detaylı betimlere sahip kent ise Phaselis'tir. Çoğunluğu staterden oluşan sikkelerinin ön yüzlerinde mahmuzlu savaş gemisi pruvası, arka yüzlerinde gemi pupası yer almaktadır.

Sikkeler üzerinde gemi tipolojisi ve yapım tekniklerinde büyük farklar görülmemektedir. En küçük gemi tipi olan triakonter betimleri ile dönemin en büyük gemisi penteres betimleri arasında belirgin farklar yoktur.

Yayınlarda gemileri, sahip oldukları kürek sayılarıyla adlandırmada da bir yanlışlığın olduğu görülmektedir. Trireme gemi tipi üst üste sıralanmış üç kattan

oluştugu için bu isimle anılmıştır³⁸⁰. Trireme'den sonraki gemiler için de aynı mantık yürütüldüğünde; tetreres üst üste dört kattan, penteres de beş kattan oluşması gerekmektedir. Buna göre altılı; altı kattan, onlu; on kattan ve dolayısıyla 4. Ptolemaios'un kırklısı da kırk kattan oluşacaktır. Bu mümkün olamayacağından Trireme'den sonraki gemilerin farklı bir temele göre adlandırıldığı düşünülmektedir. Çünkü gemi için kullanılan adlandırma sistemi kürekçi sırasıyla doğrudan ilişkilidir. Gemi adlarının anlamları, beşli için yan yana sıralanmış beş kürekçiden, altılı için yine yan yana sıralanmış altı kürekçiden geldiği düşünülmektedir.

³⁸⁰ Morrison 1993, s. 11.

SÖZLÜK

Sözlüğün hazırlanmasında farklı kaynaklardan yararlanılmıştır³⁸¹.

- Aphlaston** : Pupa kısmının arkasında yer alan ileri doğru kavisli, boynuz şeklindeki çıkıntının süsleri.
- Aplustre** : Gemilerin pupasına takılan ve öne doğru eğilmiş balık kuyruğu biçimindeki süslemedir.
- Arma** : Antikçağda gemilerde yelkenin basılmasını sağlayan, direklerden ve iplerden oluşan sistem.
- Armuz** : Güverte ya da borda kaplama tahtalarının arasındaki çizgi.
- Bodoslama** : Teknelerin dış tarafta ve su kesiminden yukarıda kalan yan tarafları.
- Borda** : Teknelerin dış tarafta ve su kesiminden yukarıda kalan yan tarafları.
- Druokhoi** : Teknelerin gövdelerini oluşturan lataları birleştirmek için, uygun konumda tutmak ve doğru kavisi vermek amacıyla, yapım aşamasında omurganın çevresine eklenen bir dizi kereste kelepçesidir.
- Hypozamata** : Tehlike anında palangalar yardımıyla gerilebilen, puruvadan kış tarafa kadar gövdenin dış kısmı boyunca uzanan ağır halatlardır.
- Iskaçası** : Omurga üzerinde direğin oturması için yapılmış kare şeklindeki oyuk. Direklerin dip kısmı ise bu oyuğa tam olarak oturup, dönmemesi için kare şeklinde kesilmiştir.
- Iskarmoz** : Küreklerin, içinde hareket ettikleri yuva.
- İstinga** : Ani havalarda gerilerek yelkeni küçütmek için kullanılan düzenektir.
- Küpeşte** : Posta başlarını tekne boyunca bağlayan kuşak. Güverte üstündeki borda kaplaması.
- Mahmuz** : Antik savaş gemilerinde su kesimi altında, ileriye doğru uzanan, karşısındaki gemiyi batırabilen uzantıdır.
- Parampet** : Antikçağ savaş gemilerinde pruvada yer alan etrafı kapalı, yüksekçe bir seki.

³⁸¹ Dear–Kemp 2002, Casson 1971, Morrison-Williams 1968, McGrail 2001, Starr 2000.

- Posta** : Üzerine kaplama tahtalarının monte edildiği ağaç eğriler.
- Prasya** : Seren armalı teknelerde yelkenleri rüzgara göre doğru açığa getirebilmek için serenleri çekmede kullanılan halatlardır.
- Pruva** : Teknenin ön kısmı.
- Pupa** : Teknenin arka kısmı.
- Seren** : Bir tekne direğini yatay ya da çapraz olarak kesen ve üzerine yelken gerilen büyük tahta çubuk.
- Sintine** : Tekne tabanının, omurganın iki yanında yer alan neredeyse düz kısmı. Burası tekne tabanı ile teknenin yan kısmındaki eğimli parçaların birleştiği noktadır.
- Trinketa** : Pruva kısmında bulunan en küçük yelken.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Demosthenes 1976** Demosthenes, **Demosthenes**, (Çev. Charles Miner Thompson), New York 1976.
- Herodotos 1991** Herodotos, **Herodot Tarihi**, (Çev. M. Ökmen), İstanbul 1991.
- Homerus 1998** Homeros; **İlyada**, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu-Azra Erhat), İstanbul 1998.
- Homerus 2001** Homeros; **Odyseia**, (Çev. Azra Erhat-A. Kadir), İstanbul 2001.
- Ksenophon 1984** Ksenophon; **Anabasis (Onbinlerin Dönüşü)**, (Çev. Tanju Gökçöl), İstanbul 1984.
- Plinius 1982** Plinius, **Naturalis Historia**, (Çev. Joyce Irene Whalley), London 1982.
- Strabon 1993** Strabon, **Antik Anadolu Coğrafyası**, (Çev. Adnan Pekman), İstanbul 1993.

Modern Kaynaklar

- Akurgal 1956** Akurgal, Ekrem; “Sinop Kazıları-Die Ausgrabungen von Sinope” **TAD 6-1**, Ankara 1956, s. 47-61.
- Akurgal 1989** Akurgal, Ekrem; **Anadolu Uygarlıkları**, Ankara 1989.
- Akurgal 1997** Akurgal, Ekrem; **Eski İzmir 1**, Ankara 1997.
- Alpözen 1975** Alpözen, Oğuz; **Türkiye’de Sualtı Arkeolojisi**, İstanbul 1975.
- Anderson 1939** Anderson, John G. Clark; “Two Anatolian Notes” **AS**, Manchester 1939, s. 1-7.
- Atlan 1967** Atlan, Sebahat; **Side’nin Milattan Önce 5. ve 4. Yüzyıl Sikkeleri Üzerinde Araştırmalar**, Ankara 1967.
- Atlan 1976** Atlan, Sebahat; **1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler**, Ankara 1976.
- Atlan 1993** Atlan, Sebahat; **Grek Sikkeleri**, İstanbul 1993.
- Babelon 1893** Babelon, Ernest; **Catalogue des Monnaies Grecques, Les Perses Achéménides**, Paris 1893.
- Bakır 1988** Bakır, Tomris; “Roma Devri’ne Kadar Kyzikos’un Ön Tarihi”, **Kyzikos Paneli 1**, Balıkesir 1988, s. 3-11,
- Bass 1972** Bass, George Fletcher; **A History of Seafaring, Based on Underwater Archaeology**, London 1972.
- Bass 1989** Bass, George Fletcher-James Weinstein-Cemal Pulak; “The Bronze Age Shipwreck at Uluburun: 1986 Campaign”, **AJA 93**, 1989, s. 1-29.
- Bass 1996** Bass, George Fletcher; **Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi’ndeki Batıklar**, Ankara 1996.
- Bean 1987** Bean, George E.; **Karia**, (Çev. Burak Akgüç), İstanbul 1987.

- Bean 1997** Bean, George E.; **Eskiçağda Güney Kıyıları**, İstanbul 1997.
- Bean 1998** Bean, George E.; **Eskiçağda Likya Bölgesi**, (Çev. H. Kökten), İstanbul 1998.
- Bean 2000** Bean, George E.; **Eskiçağda Menderes'in Ötesi**, (Çev. P. Kurtoğlu), İstanbul 2000.
- Bendenoun 1983** Bendenoun, Dany; **Ancient Coins. Greek, Roman, Byzantine, The Numismatic Auction 2**, New York 1983.
- Bilabel 1920** Bilabel, Friedrich; **Die Ionische Kolonisation**, Leipzig 1920.
- Bing 1969** Bing, John Daniel; **A History of Cilicia During the Assyrian Period**, Michigan 1969.
- BMC Caria 1964** Head, Barclay Vincent; **British Museum Catalogue, Greek Coins of Caria, Cos, Rhodes**, London 1964.
- BMC Cilicia 1964** Hill, George Francis; **British Museum Catalogue, Greek Coins of Lycaonia, Isauria and Cilicia**, London 1964.
- BMC Ionia 1892** Head, Barclay Vincent; **British Museum Catalogue, Greek Coins of Ionia**, London 1892.
- BMC Lycia 1964** Hill, George Francis; **British Museum Catalogue, Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia**, London 1964.
- Bryce 1983** Bryce, Trevor; "Political Unity in Lycia during the 'Dynastic' Period", **JNES 42**, 1983, s. 31-42.
- Bosch 1957** Bosch, Clemens Emin; **Pamphylia Tarihine Dair Tetkikler**, (Çev. S. Atlan), Ankara 1957.
- Cahn 1970** Cahn, Herbert Adolf; **Knidos: Die Münzen des Sechsten und des Fünften Jahrhunderts v. Chr. Antike Münzen und geschnittene Steine 4**, Berlin 1970.

- Casson 1971** Casson, Lionel; **Ships and Seamanship in the Ancient World**, Princeton 1971.
- Casson 1991** Casson, Lionel; **The Ancient Mariners**, New Jersey 1991.
- Casson 2002** Casson, Lionel; **Antik Çağda Denizcilik ve Gemiler**, İstanbul 2002.
- Dear-Kemp 2002** Dear, İan-Peter Kemp; **Denizcilik Terimleri Sözlüğü**, İstanbul 2002.
- Ebcioğlu 1974** Ebcioğlu, İsmet.; “Neşredilmiş Yeni Bir Sinope (Sinop) Şehri Sikkesi ve Onunla İlgili Bazı Sorunlar” **Anatolia 18**, Ankara 1974, s. 91-103.
- Erhat 1998** Erhat, Azra; **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul 1998.
- Gerkan 1924** A. von Gerkan; **Griechische Städteanlagen**, Leipzig 1924.
- Gezgin 1995** Gezgin, İsmail; “Datça-Burgaz Mevki Kazı Sonuçları”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Dergisi 3**, İzmir 1995, s. 71-91.
- Goldman 1938** Goldman, Hetty.; “Excavation at Gözlu Kule, Tarsus 1937” **AJA 42**, 1938, s. 30-54.
- Greenhill 1976** Greenhill, Basil; **Archaeology of The Boat**, London 1976.
- Greenwell 1887** Greenwell, William; **The Electrum Coinage of Cyzicus**, London 1887.
- Grimal 1997** Grimal, Pierre; **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul 1997.
- Güleryüz 2003** Güleryüz, H. Veysel; **Uygulamalı Gemi Modelciliği**, İstanbul 2003.
- Hansen-Nielsen 2004** Hansen, Mogens Herman-Thomas Heine Nielsen; **An Inventory of Archaic and Classical Poleis**, Oxford 2004.
- Hanson 2006** Hanson, Victor Davis; **A War Like No Other**, New York 2006.

- Head 1897** Head, Barclay Vincent; **Caria and the Islands**, London 1897.
- Head 1911** Head, Barclay Vincent; **Historia Numorum, A Manuel of Greek Numismatics**, London 1911.
- Head 1968** Head, Barclay Vincent; **Coins of the Ancient**, Chicago 1968.
- Heipp-Tamer 1993** Heipp-Tamer, Christine; **Die Münzprägung der lykischen Stadt Phaselis in griechischer Zeit**, Saarbrücker Druckerei 1993.
- Hellenkemper–Hild 1986** Hellenkemper, Hansgerd- Friedrich Hild; **Neue Forschungen in Kilikien, Tabula Imperii Byzantini 4**, Wien 1986.
- Howgego 1998** Howgego, Christopher; **Sikkelerin Işığında Eskiçağ Tarihi**, İstanbul 1998.
- Huxley 1966** Huxley, George Leonard; **The Early Ionians**, London 1966.
- Imhoof-Blumer 1898** Imhoof-Blumer, F.; “Coin-types of some Kilikian” **JHS 18**, 1898, 365-370.
- Imhoof-Blumer 1901** Imhoof-Blumer, F.; **Kleinasiatische Münzen 1**, Wien 1901.
- Imhoof-Blumer 1902** Imhoof-Blumer, F.; **Kleinasiatische Münzen 2**, Wien 1902.
- Jacobs 1993** Bruno, Jacobs; “Die Stellung Lykiens innerhalb derachämenidisch-persischen Reichsverwaltung”, **Lykien II/1**, Akten 1993, s. 63–69.
- Jameson 1980** Jameson, Shelagh; “The Lycian League: Some Problems in its Administration”, **ANRW 2-7**, 1980, s. 832-855.
- Johnstone 1974** Johnstone, Paul; **The Archaeology of Ships**, London 1974.
- Jones 1971** Jones, Arnold Hugh Martin; **The Cities of the Eastern Roman Provinces**, Oxford 1971.

- Keen 1993** Antony G., Keen, "Athenian Campaigns in Karia and Lykia during the Peloponnesian War", **JHS** **113**, 1993, s. 152- 157.
- Koçhan 2008** Koçhan, Nurettin; "Kyzikos 2007 Yılı Kazıları" **KST** **30-1**, Ankara 2008, s. 163-176.
- Kraay 1969** Kraay, Colin M.; "Notes on the Mint of Side in the Fifth Century B.C.", **Num. Chron.**, London 1969, s. 15-20.
- Landels 1978** Landels, John Gray; **Engineering in the Ancient World**, Los Angeles 1978.
- Landels 1998** Landels, John Gray; **Eski Yunan ve Roma'da Mühendislik**, Ankara 1998.
- Leonhard 1903** Leonhard, Richard; **Paphlagonische Denkmäler**, Breslan 1903.
- Mansel 1956** Mansel, Arif Müfit; **İlkçağda Antalya Bölgesi**, İstanbul 1956.
- Mansel 1963** Mansel, Arif Müfit; **Die Ruinen Von Side**, Berlin 1963.
- Mansel 1967** Mansel, Arif Müfit; **Side Kılavuzu**, Ankara 1967.
- Mansel 1978** Mansel, Arif Müfit; **Side 1947-1966 Yılları Kazı ve Araştırma Sonuçları**, Ankara 1978.
- Mansel 1999** Mansel, Arif Müfit; **Ege ve Yunan Tarihi**, Ankara 1999.
- Mellink 1978** Mellink, Machteld Johanna; "Archaeology in Asia Minor", **AJA** **82**, 1978, s. 314-338.
- Meyer 1937** Meyer, Eduard; **Geschichte des Altertums**, Stuttgart 1937.
- McGrail 2001** McGrail, Sean; **Boats of the World: From the Stone Age to Medieval Times**, Oxford 2001.
- Minns 1913** Minns, Ellis Hovell; **Scythians and Greeks**, Cambridge 1913.

- Mørkholm 2000** Mørkholm, Otto; **Erken Hellenistik Çağ Sikkeleri**, İstanbul 2000.
- Morrison-Williams 1968** Morrison, John Sinclair-R.T. Williams; **Greek Oared Ships,900-322 B.C**, Cambridge 1968.
- Morrison 1980** Morrison, John Sinclair; **The Ship**, London 1980.
- Morrison 1993** Morrison, John Sinclair; “Triereis: The Evidence from Antiquity”, **The Trireme Project**, London 1993.
- Möller 2000** Möller, Astrid; **Naukratis Trade in Archaic Greece**, Oxford 2000.
- Önen 1989** Önen, Ülgür; **Caria**, İstanbul 1989.
- Özgan 2002** Özgan, Christine; **Knidos Antik Kenti Rehberi**, Konya 2002.
- Parker 1992** Parker, Andrew J.; **Ancient Shipwrecks of the Mediterranean and & the Roman Provinces**, Oxford 1992.
- Pritchett 1943** W. K. Pritchett; **The five Attic after Kleisthenes**, Baltimore 1943.
- Polzer 2004** Polzer, Mark E.; “An Archaic Laced Hull in the Aegean: The 2003 Excavation and Study of the Pabuç Burnu Ship Remains”, **The INA Quarterly** **31-3**, 2004, s. 3-11.
- Polzer 2010** Polzer, Mark E.; “The VI th Century B.C. Shipwreck at Pabuç Burnu ,Turkey. Evidence for Transition from Lacing to Mortise and Tenon Joinery in Late Archaic Greek Shipbuilding”, **Varia Anatolica** **20**, Paris 2010, s. 27-44.
- Pomey 2004** Pomey, Partice; “Pinciples and Methods of Construction in Ancient Naval Architecture”, **The Philosophy of Ship Building**, Texas 2004.
- Pomey 2010** Pomey, Partice; “Transferts Technologiques en Architecture Navale Méditerranéenne de L’Antiquité aux Temps Modernes”, **Varia**

Anatolica 20, Paris 2010, s. 15-26.

- Pulak 2011** Pulak, Cemal; “İhtiyar Akdeniz”, **Tarih Öncesinden Demir Çağı'na, ArkeoAtlas**, İstanbul 2011, s. 318-327.
- Rostovtzeff 1964** Rostovtzeff, Michael Ivanovitch; **The Social and Economic History of the Hellenistic World 1–3**, London 1964.
- Quin 1981** Trevor J., Quin; **Athens and Samos, Lesbos, and Chios, 478-404 B.C**, Manchester 1981.
- Ramsay 1907** Ramsay, William Mitchell; **The Cities of St. Paul**, Cambridge 1907.
- Robinson 1905a** Robinson, David M.; “Ancient Sinope”, **AJP 27-2**, 1905, s. 125-153.
- Robinson 1905b** Robinson, David M.; “Ancient Sinope”, **AJP 27-3**, 1905, s. 245-279.
- Roebuck 1959** Roebuck, Carl; **Ionian Trade and Colonisation**, New York 1959.
- Salles 1993** J. F. Salles; “Les Niveaux Hellenistique, Kition”, **Bamboula 4**, Paris 1993.
- Sayar 1999** Sayar, M. Hamdi; **Antike Straßenverbindungen**, 1999.
- Sevin 2001** Sevin, Veli; **Anadolu Tarihi Coğrafyası 1**, Ankara 2001.
- Six 1884** Six, Jan Pieter; “Le Satrape Mazaios” **Num. Chron. 4**, London 1884, s. 95-156.
- Six 1895** Six, Jan Pieter; “Monnaies Grecques 2” **Num. Chron. 14**, London 1894, s. 297-338.
- SNG BM Black Sea 1** **Sylloge Nummorum Graecorum, The British Museum 1, The Black Sea**, London 1993.
- SNG Cop. Caria 1** **Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Caria 1, Alabanda-Orthosia**, Copenhagen 1947.

SNG Cop. Lycia	Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Lycia-Pamphylia, Copenhagen 1955.
SNG Cop. Pontus	Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Bosporus – Bithynia – Pontus, Copenhagen 1944.
SNG Deutschland 4	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland 4, Mysien-Ionien 2174-3306, Münzsammlung Der Universität Tübingen, München 1989.
SNG Deutschland 5	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland 5, Karien und Lydien 3307-3886, Münzsammlung Der Universität Tübingen, München 1994.
SNG Dreer/Klagenfurt 3	Sylloge Nummorum Graecorum, Sammlung Dreer, Klagenfurt im Landesmuseum für Kärnten 3, Thracien–Macedonien–Päonien, Klagenfurt 1990.
SNG Finland 1	Sylloge Nummorum Graecorum Finland 1, The Erkki Keckman Collection in the Skopbank, Karia 1, Helsinki 1994.
SNG France Delepierre	Sylloge Nummorum Graecorum, France Bibliotheque Nationale, Collection Jean et Marie Delepierre, Paris 1983.
SNG France 3	Sylloge Nummorum Graecorum, France 3, Cabinet des médailles Pamphylie Pisidie lycaonie Galatie, Paris 1994.
SNG Pfälzer 4	Sylloge Nummorum Graecorum, Pfälzer Privatsammlungen, Pamphylie 4, Münih 1993.
SNG Turkey 1	Sylloge Nummorum Graecorum Turkey 1, The Muharrem Kayhan Collection, İstanbul 2002.
SNG v. Aul. Ionien	Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v.Aulock, Ionien 1768–2333, Berlin 1960.
SNG v. Aul. Karien	Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland,

- Sammlung v.Aulock, Karien 2334-2867**, Berlin 1962.
- SNG v. Aul. Lykien** **Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Sammlung v.Aulock, Lykien 4041-4476**, Berlin 1964.
- SNG v. Aul. Mysien** **Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v.Aulock, Mysien 1050-1438**, Berlin 1957.
- SNG v. Aul. Nachträge 3** **Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v.Aulock, Nachträge 3, Ionien, Karien, Lydien**, Berlin 1968.
- SNG v. Aul. Pontus** **Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Sammlung v.Aulock, Pontus-Paplagonien-Bithynien 1-1049**, Berlin 1957.
- Starr 2000** Starr, Chester G.; **Antik Çağ'da Deniz Gücü**, İstanbul 2000.
- Steffy 1994** Steffy, J. Richard; **Wooden Ship Building and Interpretation of Shipwrecks**, Texas 1994.
- Şahin 2002** Şahin, Sencer; "Pamfilya/Likya Sınır Kentleri: Olbia ve Diğerleri" **Likya İncelemeleri 1**, İstanbul 2002, s. 9-32.
- Tekin 1994** Tekin, Oğuz; **Grek ve Roma Sikkeleri**, İstanbul 1994.
- Tekin 1994** Tekin, Oğuz; **Grek ve Roma Sikkeleri**, İstanbul 1994.
- Tırpan 1990** Tırpan, Ahmet Adil; "Knidos Akropol Surları", **AST 8**, Ankara 1990, s. 429-456.
- Traill 1975** John S. Traill; "The Political Organization of Attica", *Hesperia Suppl 14*, Princeton 1975, s. 99-101.
- Tulay 2001** Tulay, Ahmet Semih; **Genel Nümismatik Sözlüğü**, İstanbul 2001.
- Tuna 1985** Tuna, Numan; "Ionia ve Datça Yarımadası

Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 1984”, **AST 3**, Ankara 1985, s. 209-226.

Tuna 1987

Tuna, Numan; “İonia ve Datça Yarımadası Arkeolojik Yüzey Araştırmaları 1985-1986”, **AST 5/1**, Ankara 1987, s. 303-357.

Tuna-Empereur 1989

Tuna, Numan-Jean Yves Empereur; “Datça/Reşadiye Antik Seramik Atölyeleri Kazısı”, **AST 7**, Antalya 1989, s. 555-567.

Turanlı 1999

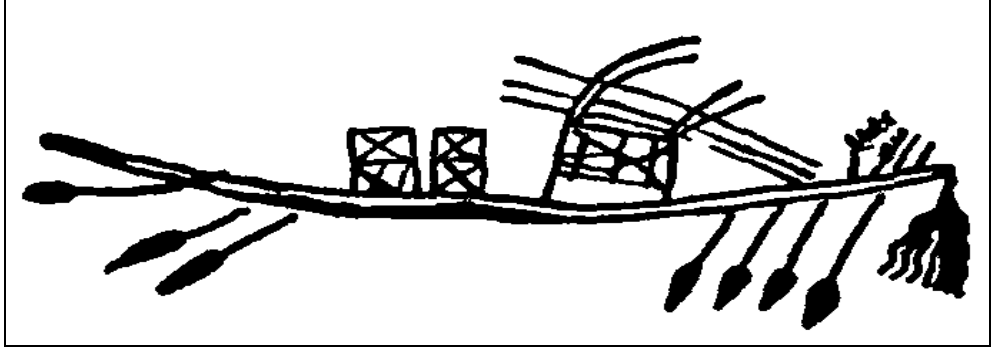
Turanlı, Tufan; **The History in Our Seas Sunken Treasures of Turkey**, İstanbul 1999.

Wachsmann-Bass 1998

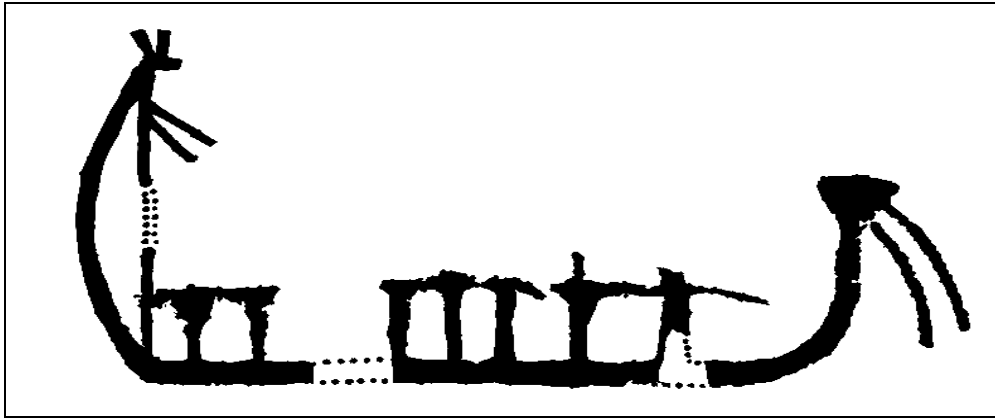
Wachsmann, Shelley-George Fletcher Bass; **Seagoing Ships and Seamanships in the Bronze Age Levant**, London 1998.

Wachsmann 2000

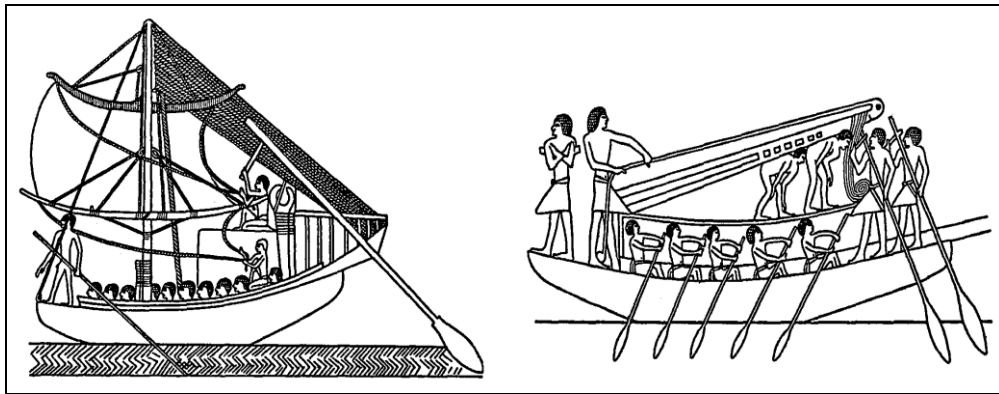
Wachsmann, Shelley; “Some Notes on Mediterranean Seafaring During the Second Millennium B.C.”, **S.Sherratt**, London 2000,s.803-824.

Resim 1: Amratian Kasesi üzerinde betimlenen teknenin çizimi.

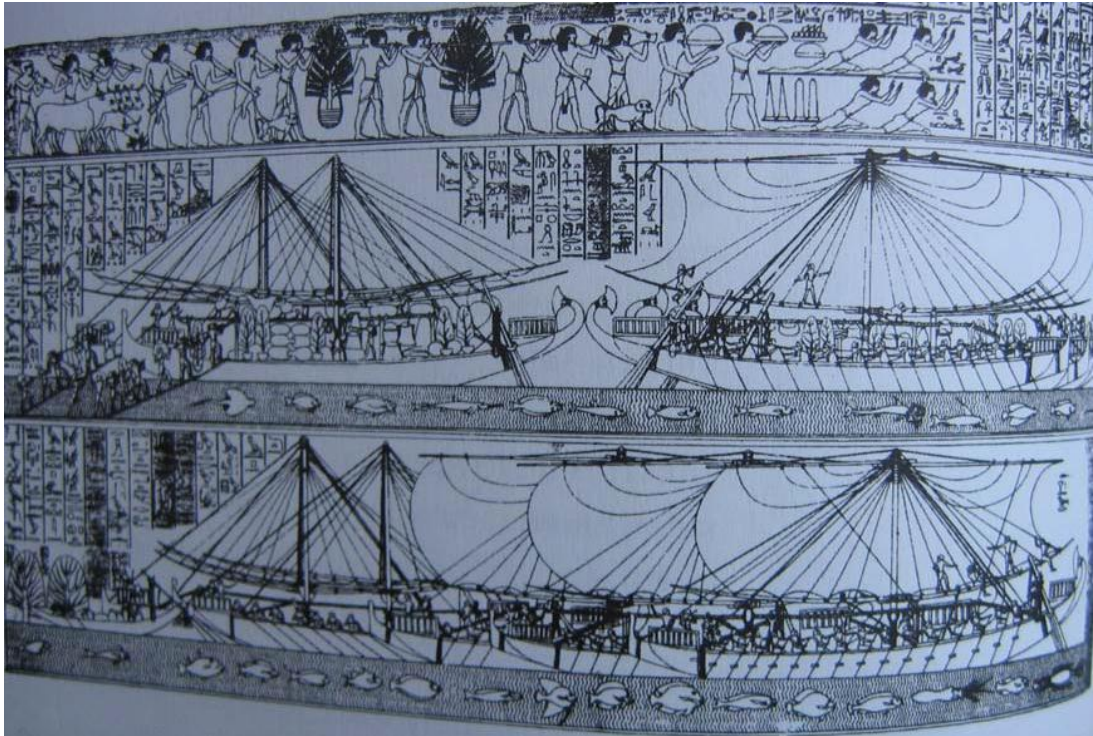
Resim 2: Hamamat Vadisi kaya resmi üzerinde betimlenen teknenin çizimi.

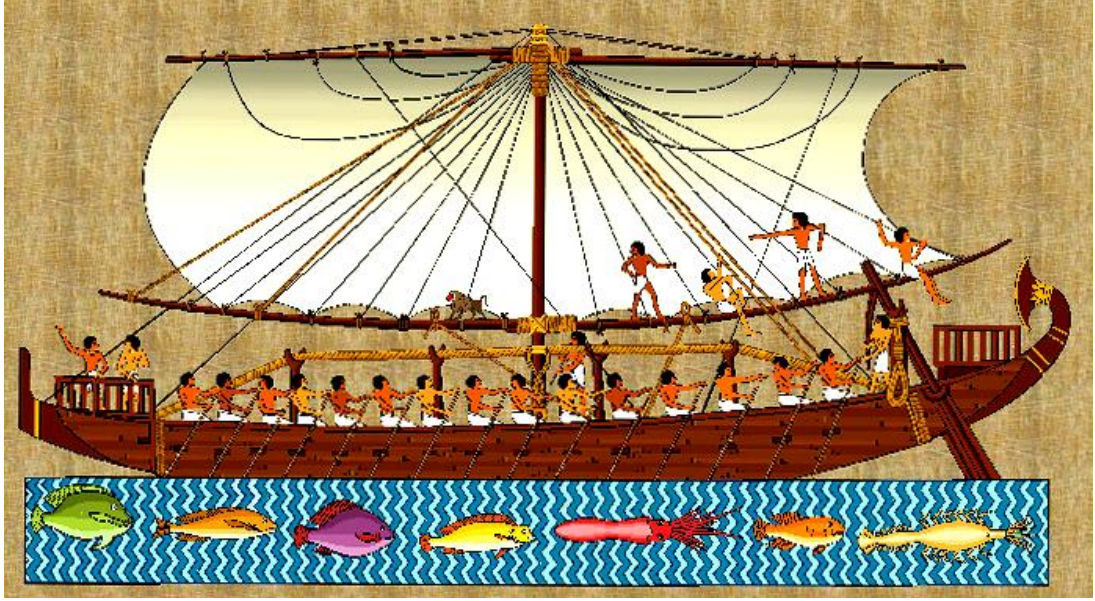
Resim 3, 4: Kral Sahure piramidindeki gemi kabartmaları çizimi.

Resim 5: Fibula üzerinde mahmuzlu gemi çizimi.

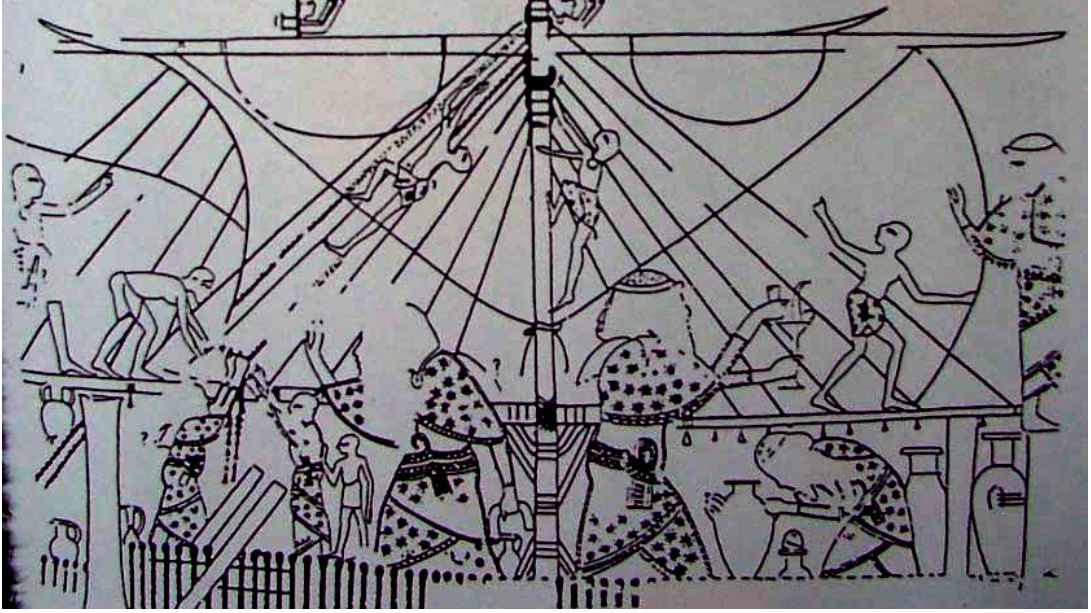
Resim 6: Punt seferine giden filo kabartmasının çizimi.

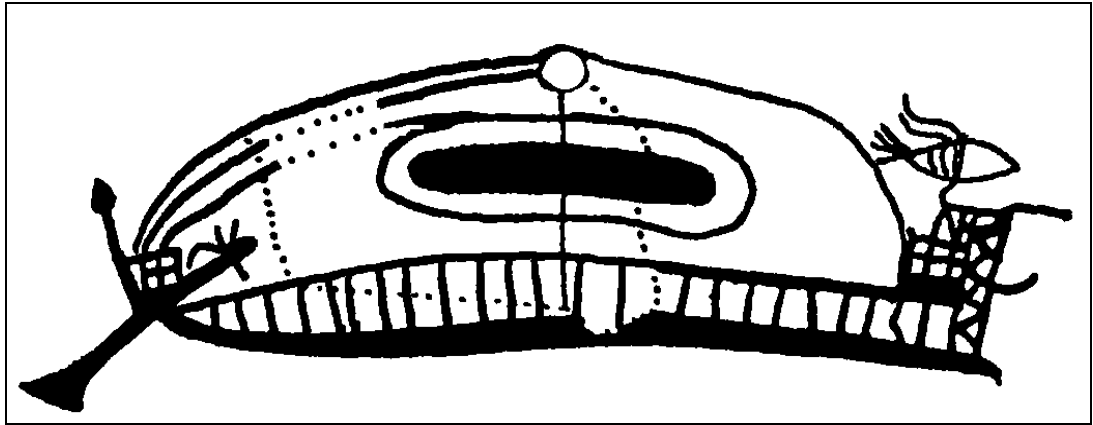
Resim 7: Punt seferine giden filo kabartmasının çizimi ve renklendirme.

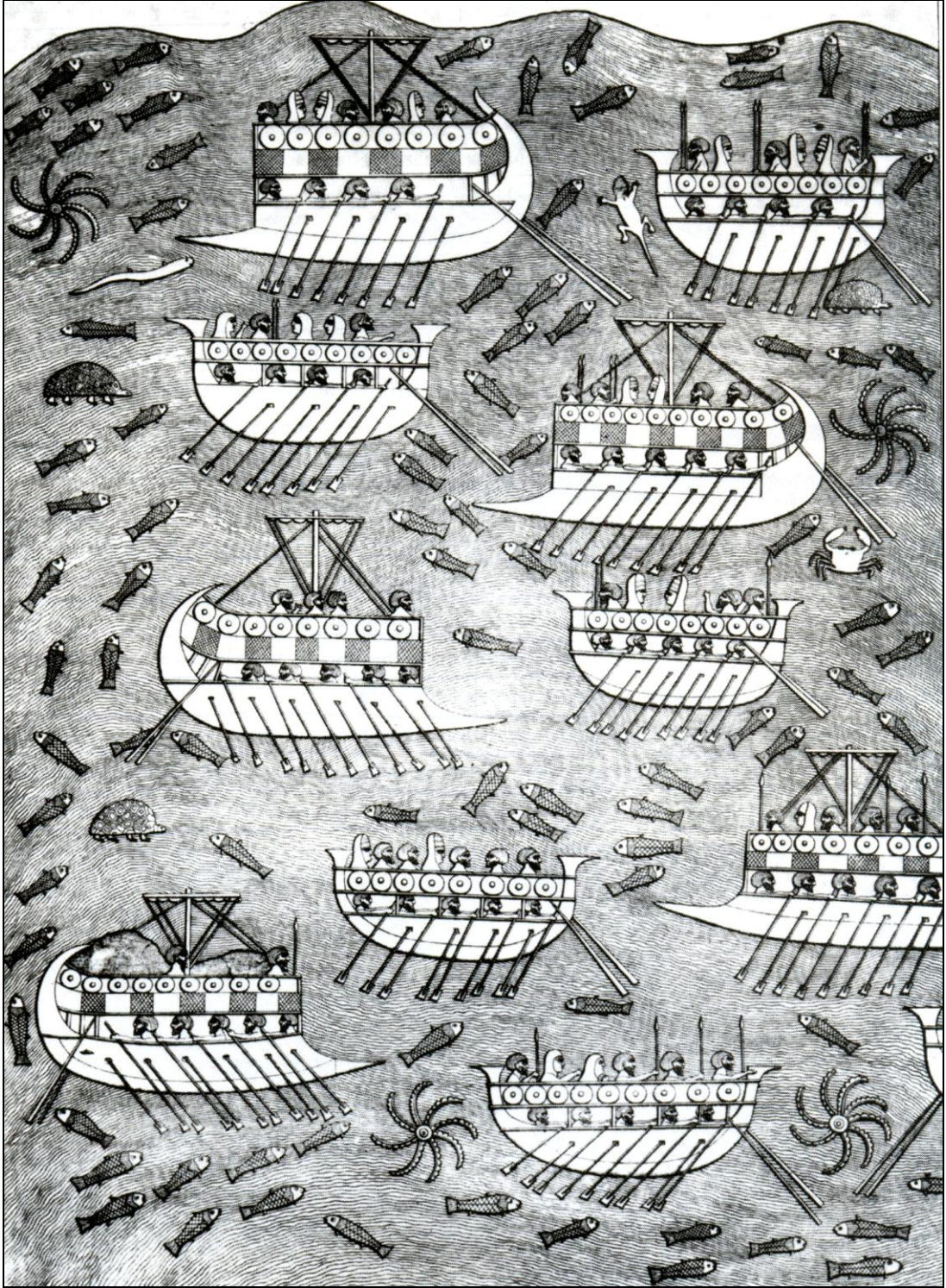
Resim 8: Kenamun Mezarından Kenan gemisi çizimleri.

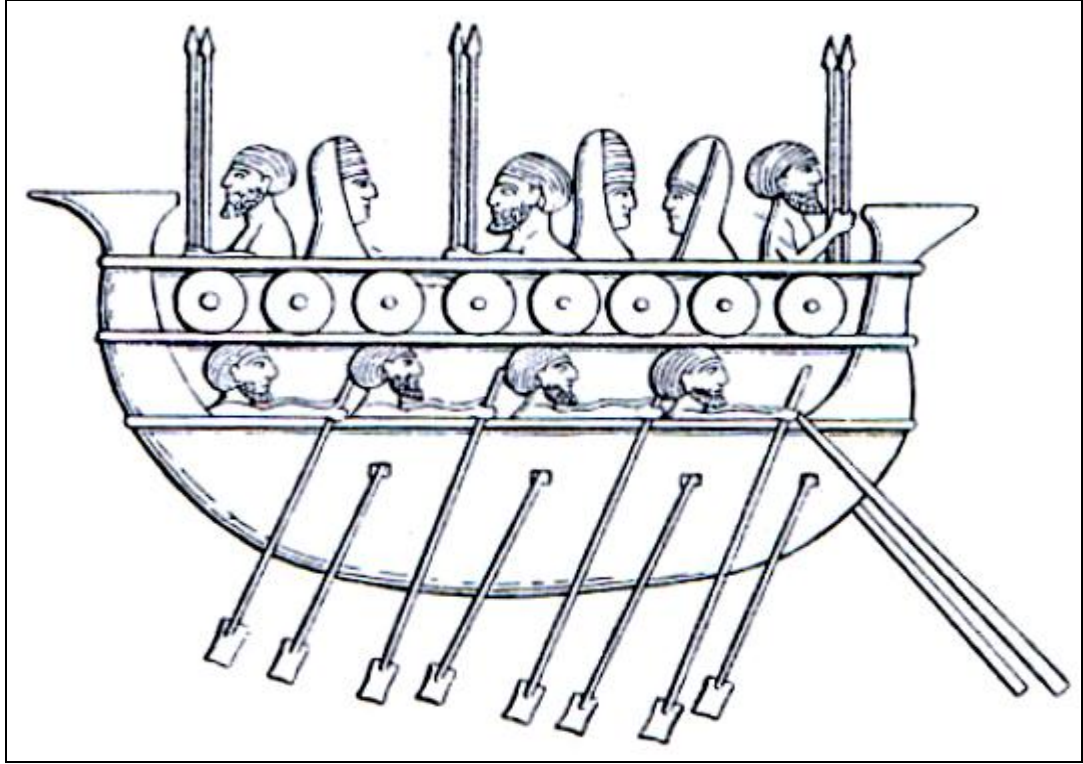
Resim 9: Kenamun Mezarından Kenan gemisi çizimi.

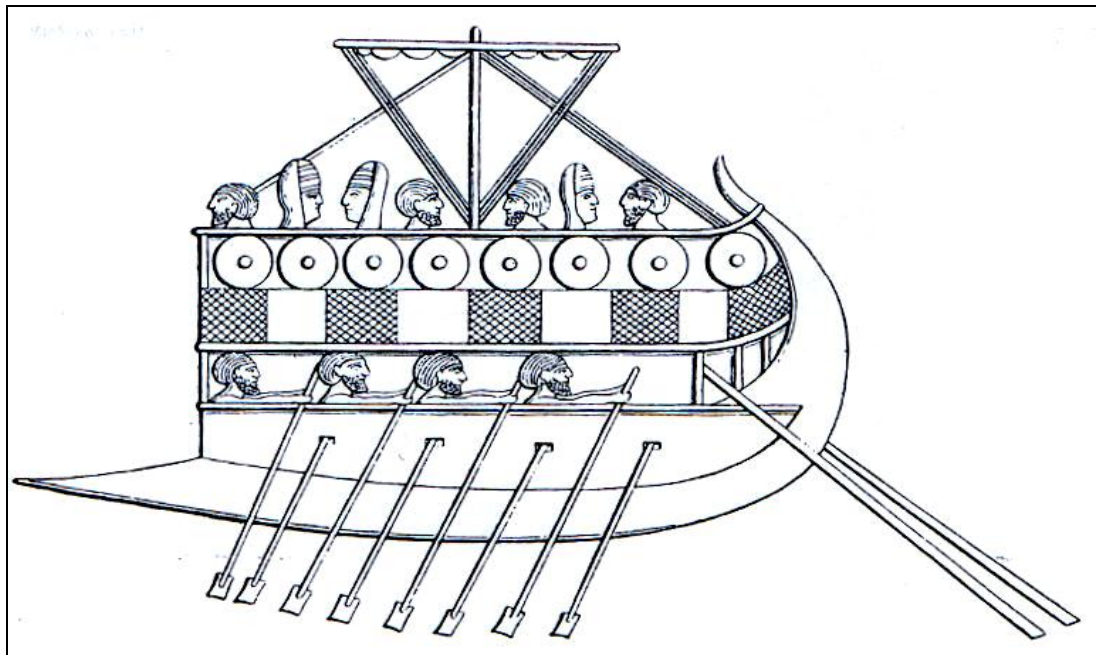
Resim 10: Pylos'daki Tragana mezar kabartması çizimi.

Resim 11: Sennaherib sarayındaki Fenike savaş ve ticaret gemilerinin çizimi.

Resim 12: Sennaherib sarayındaki Fenike ticaret gemilerinin detay çizimi.

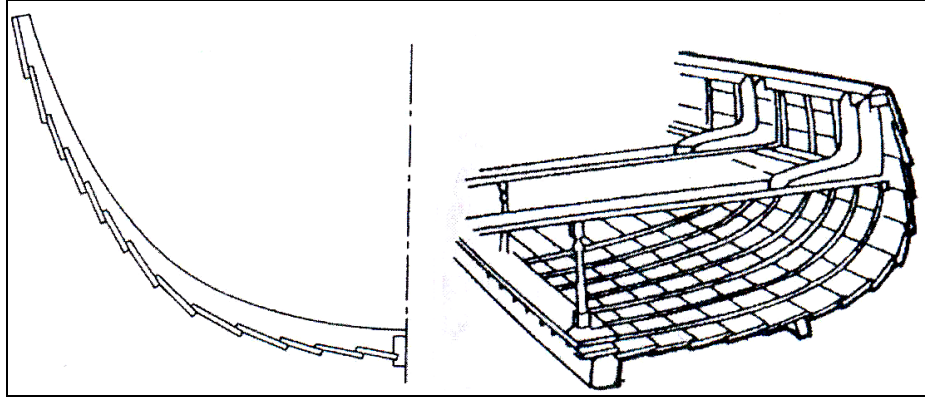
Resim 13: Sennaherib sarayındaki Fenike savaş gemisi biremisin detay çizimi.

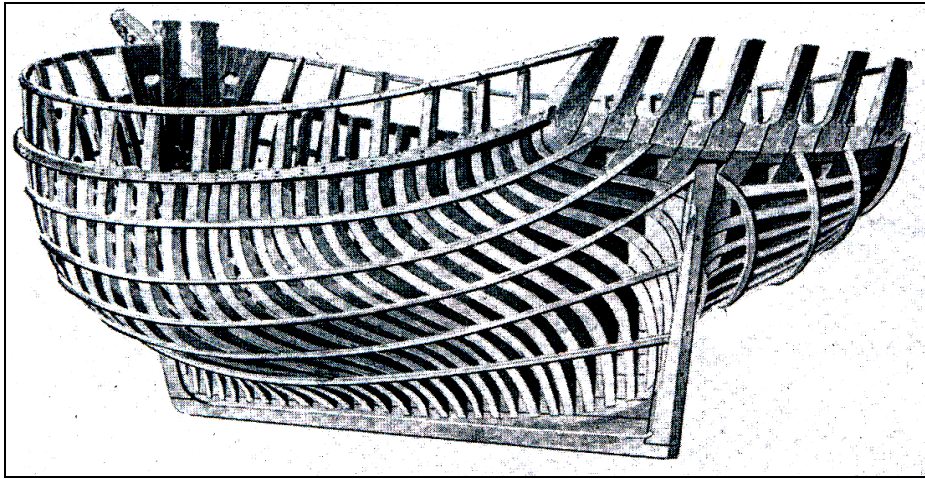
Resim 14: Triakonter betimi.

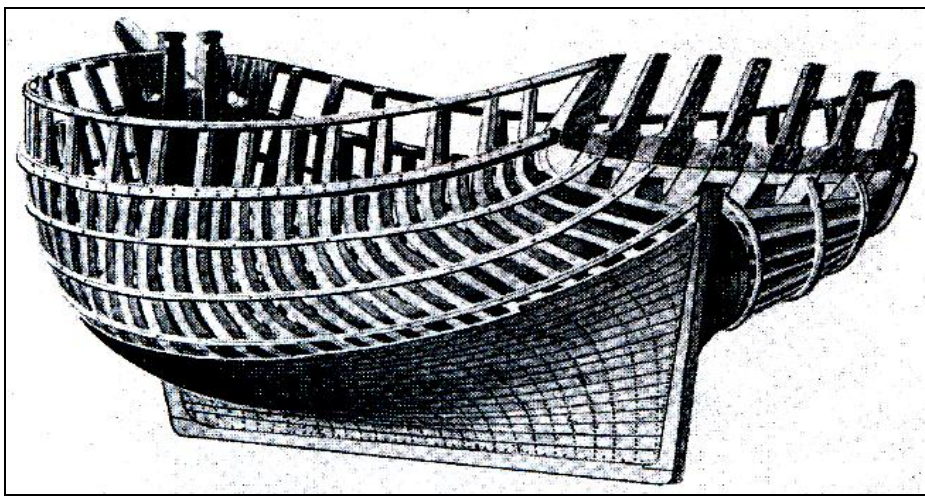
Resim 15: Fransuva Vazosu üzerinde triakonter.

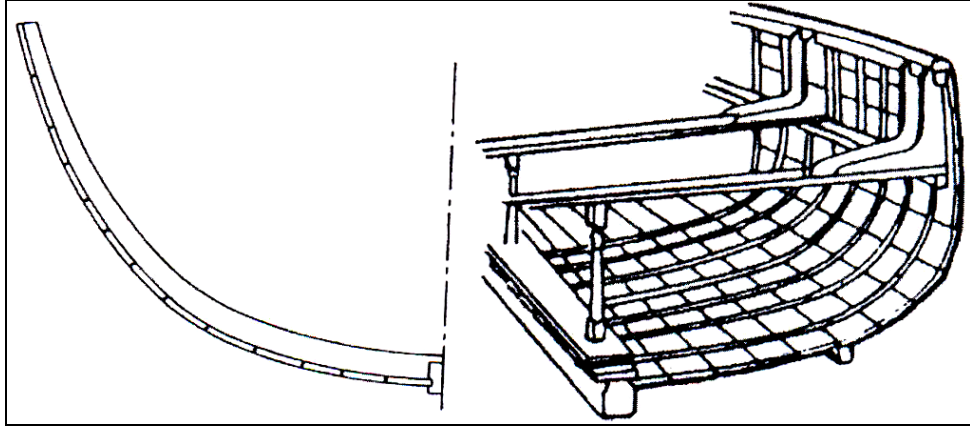
Resim 16: Yığma Tekniği.

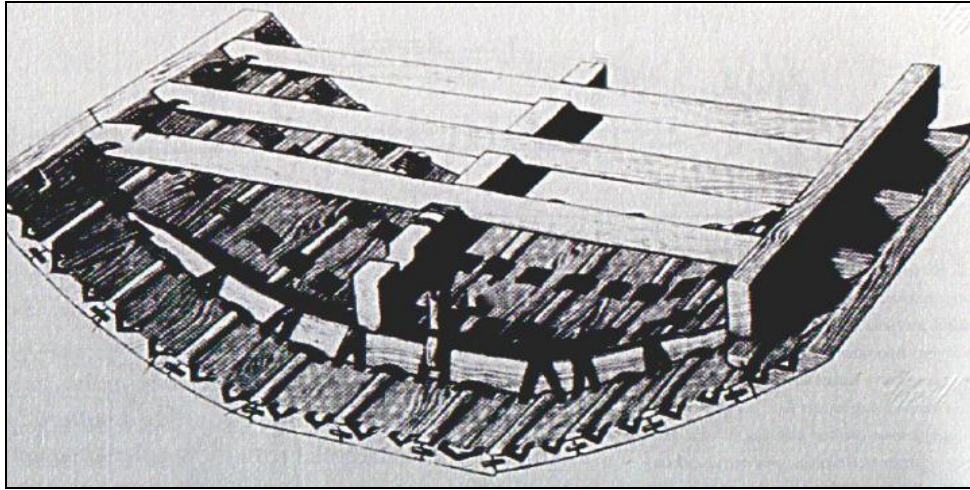
Resim 17: Omurga ve kaburga kısmı.

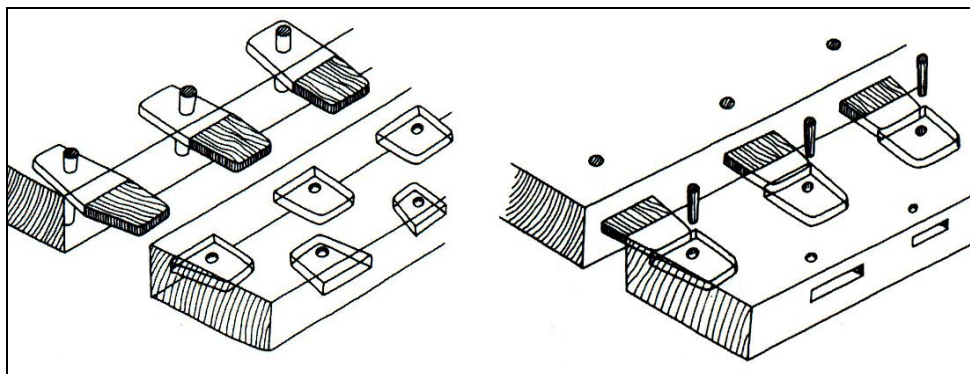
Resim 18: Omurga ve kaburgaya gövdenin giydirilmesi.

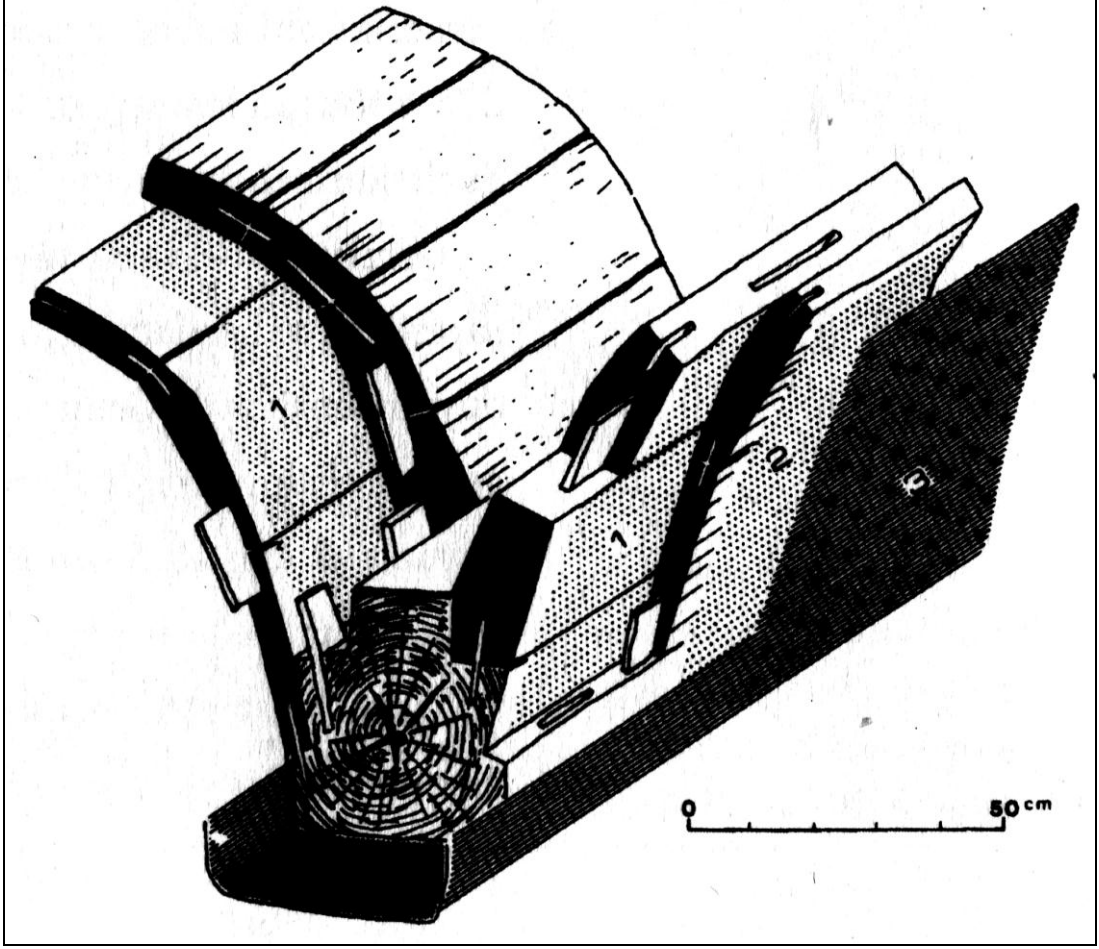
Resim 19: Armuz Kaplama Tekniği.

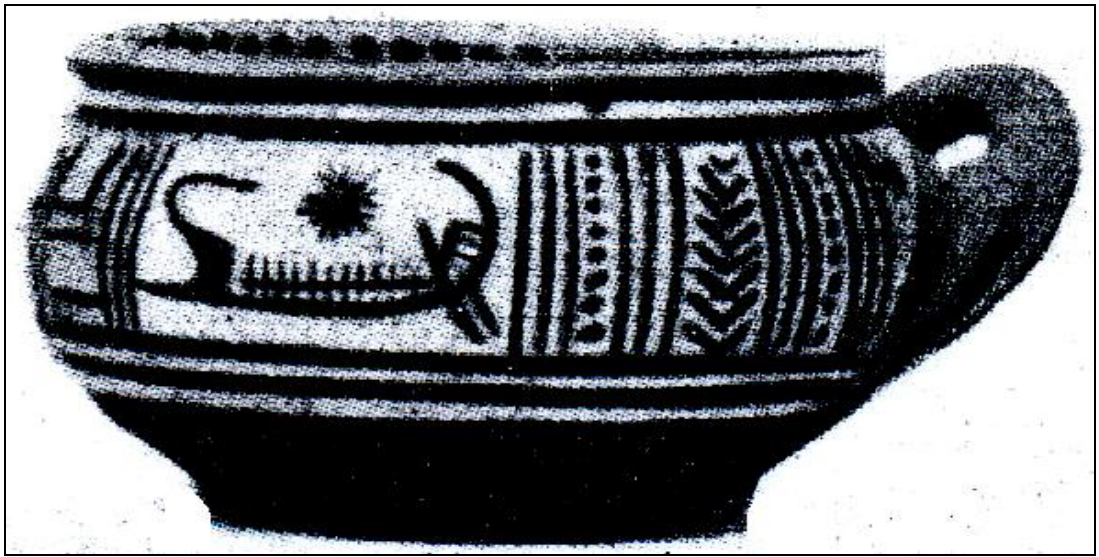
Resim 20: Yığma Tekniğiyle birleştirme ybntemi.

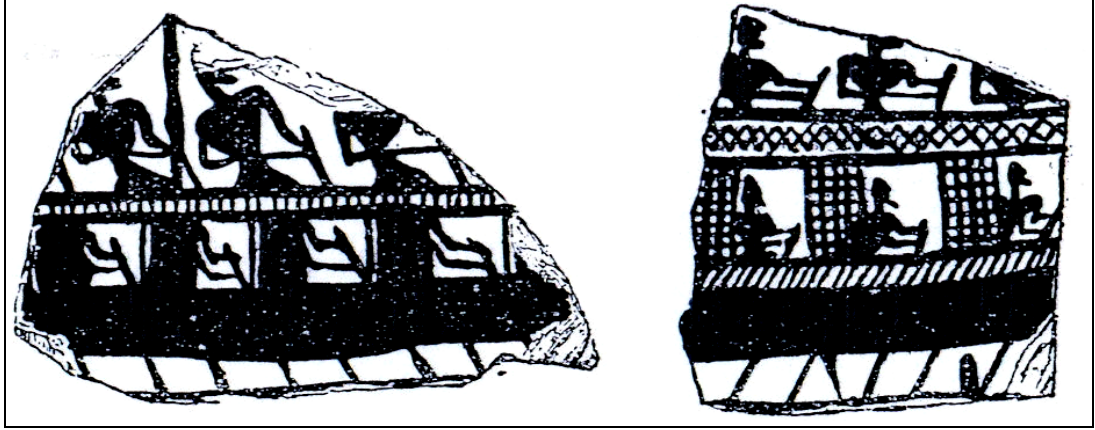
Resim 21: Armuz Kaplama Tekniğiyle birleştirme ybntemi.

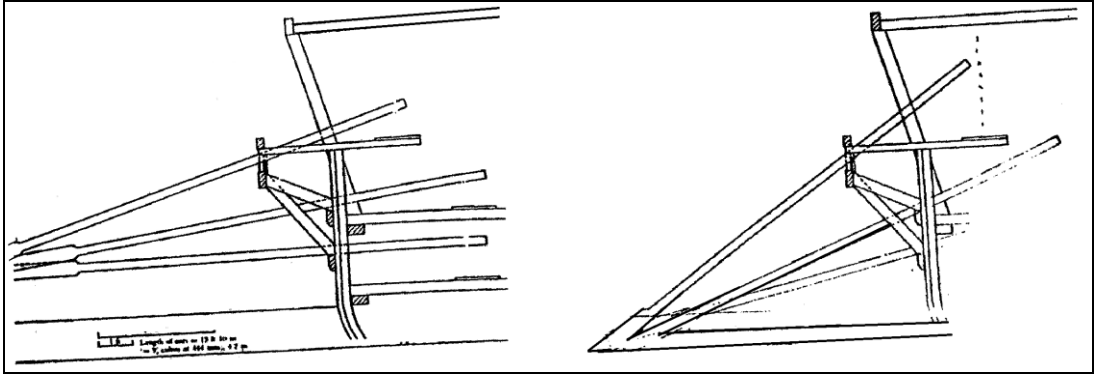
Resim 22: Madrague de Giens batığının omurgası.

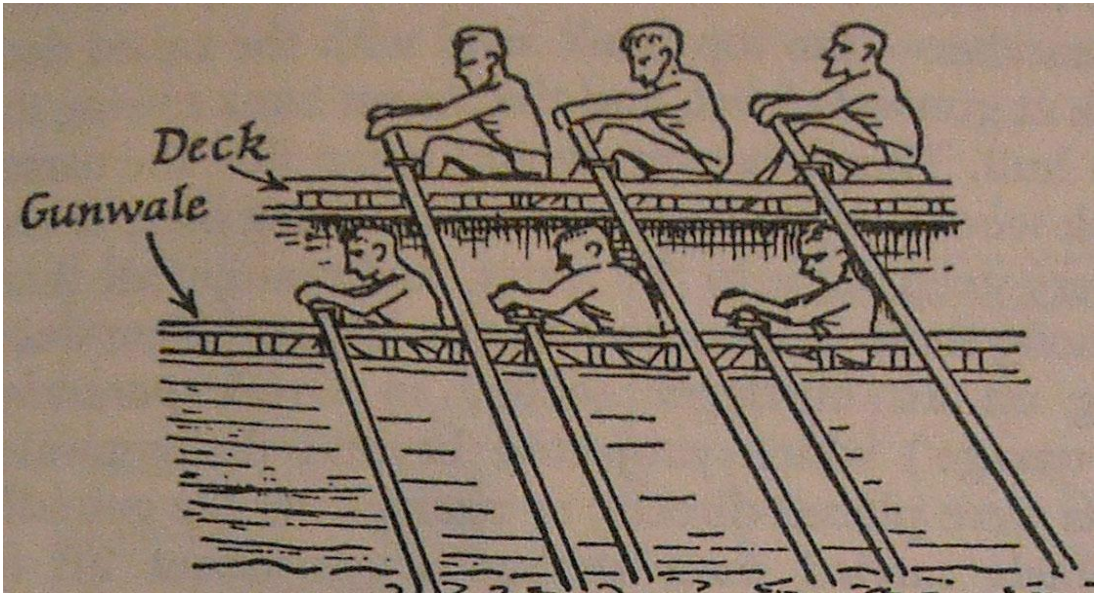
Resim 23: Çift dümen kürekli gemi betimi.

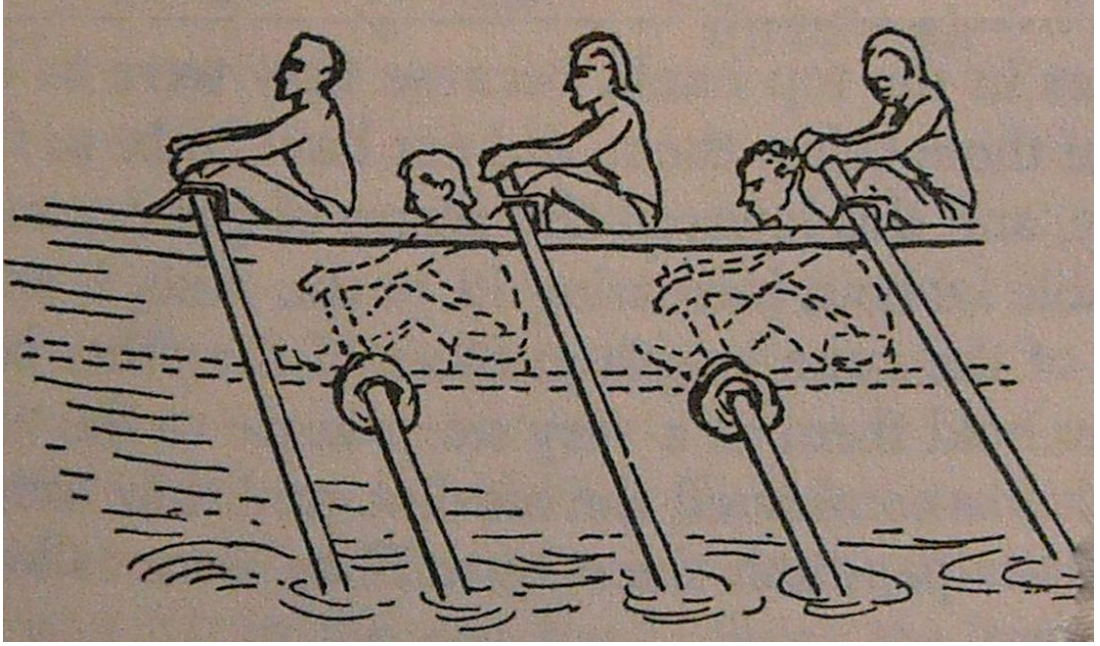
Resim 24: Çok katlı gemilerde kürekçi sıraları.

Resim 25: M.Ö. 5. ve 4. yy.'larda gemilerin kürek düzenleri.

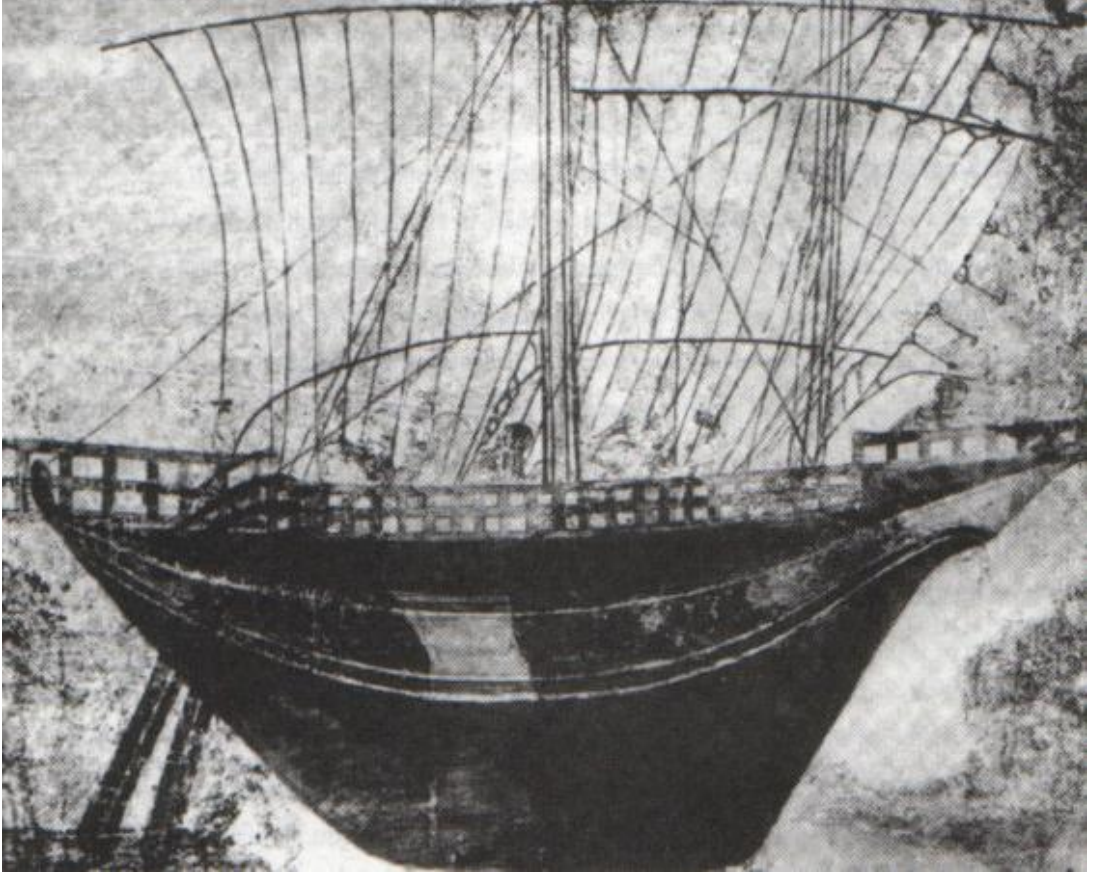
Resim 26: Antikçağ gemilerinin kürekçi sırası.

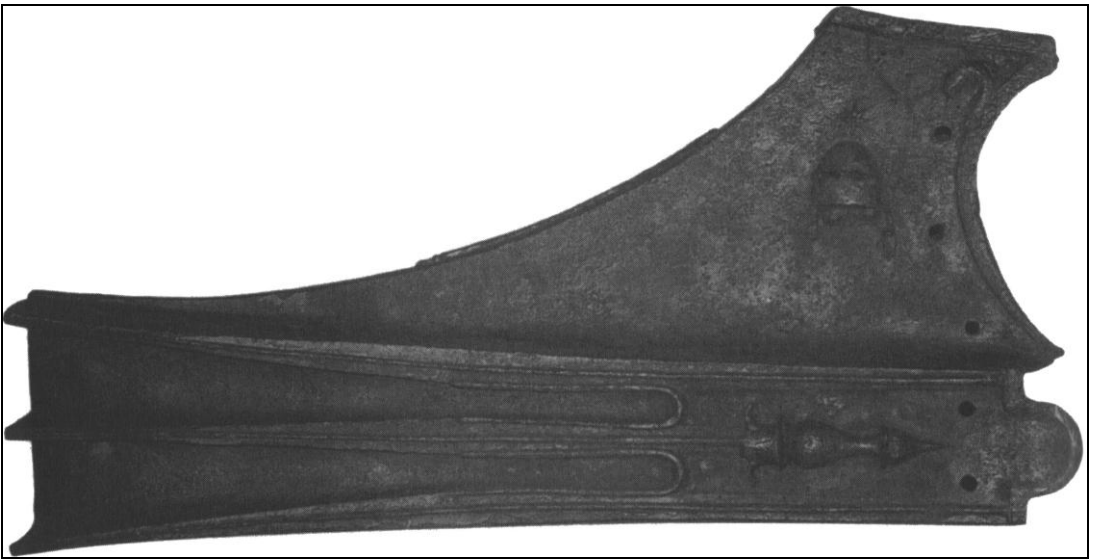
Resim 27: Antikçağ gemilerinin kürekçi sırası.

Resim 28: Kap üzerinde tek yelkenli gemi.

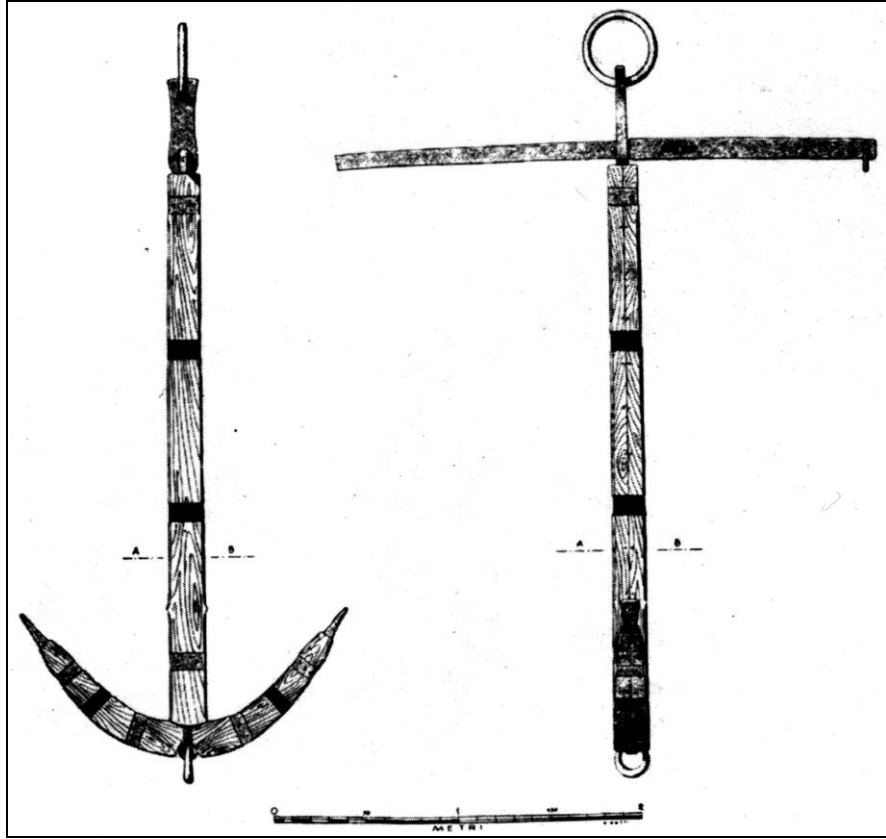
Resim 29: Etrüsk mezarından çift yelkenli gemi betimi.

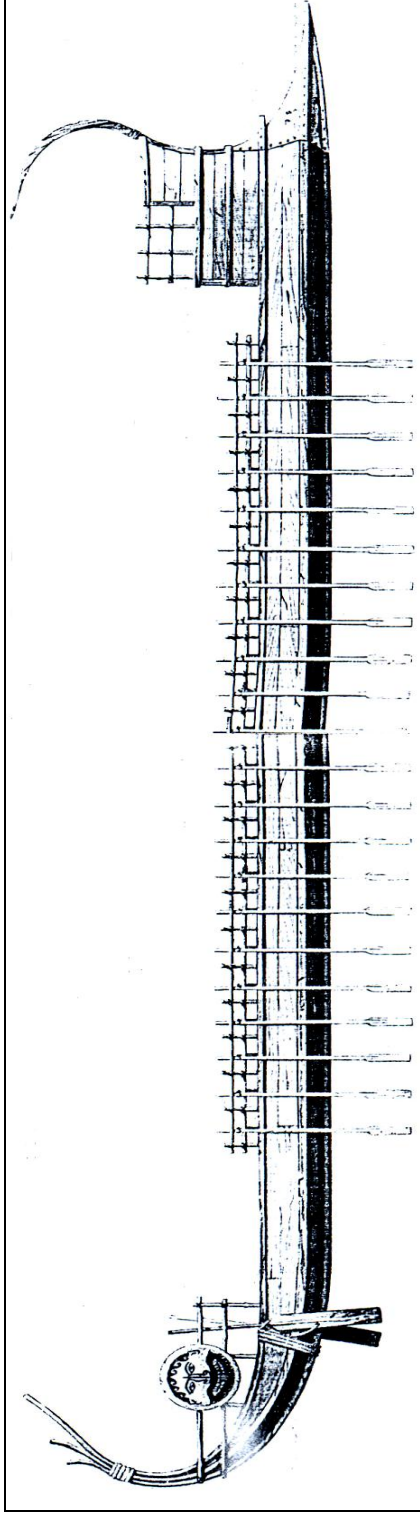
Resim 30: M.Ö. 2.yy.'a tarihlenen Athlit Mahmuzu.

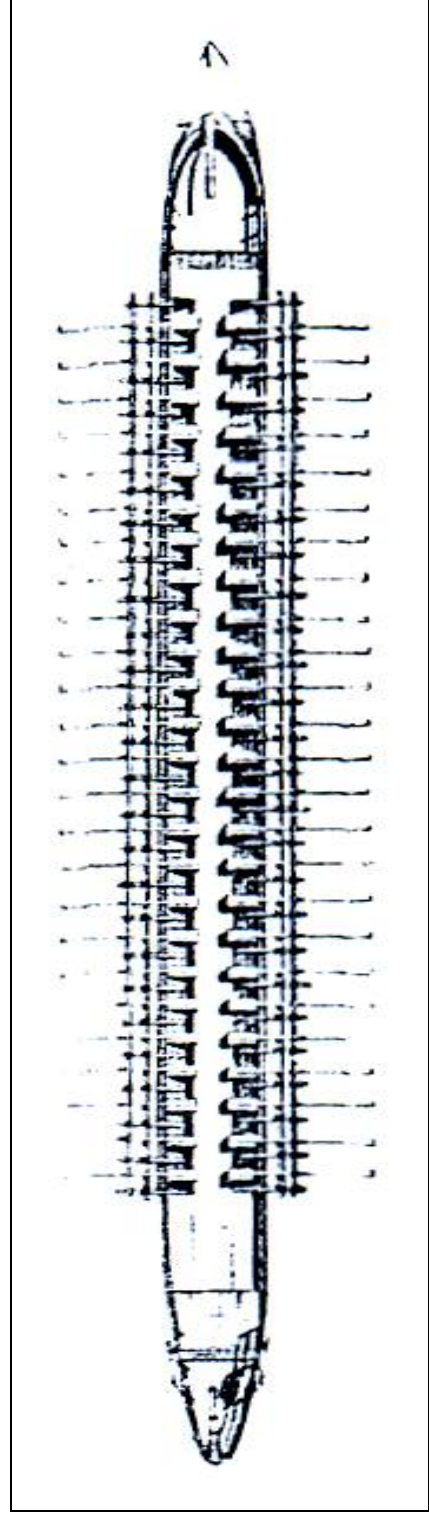
Resim 31: Bizans Dönemine ait Homerik çapa.

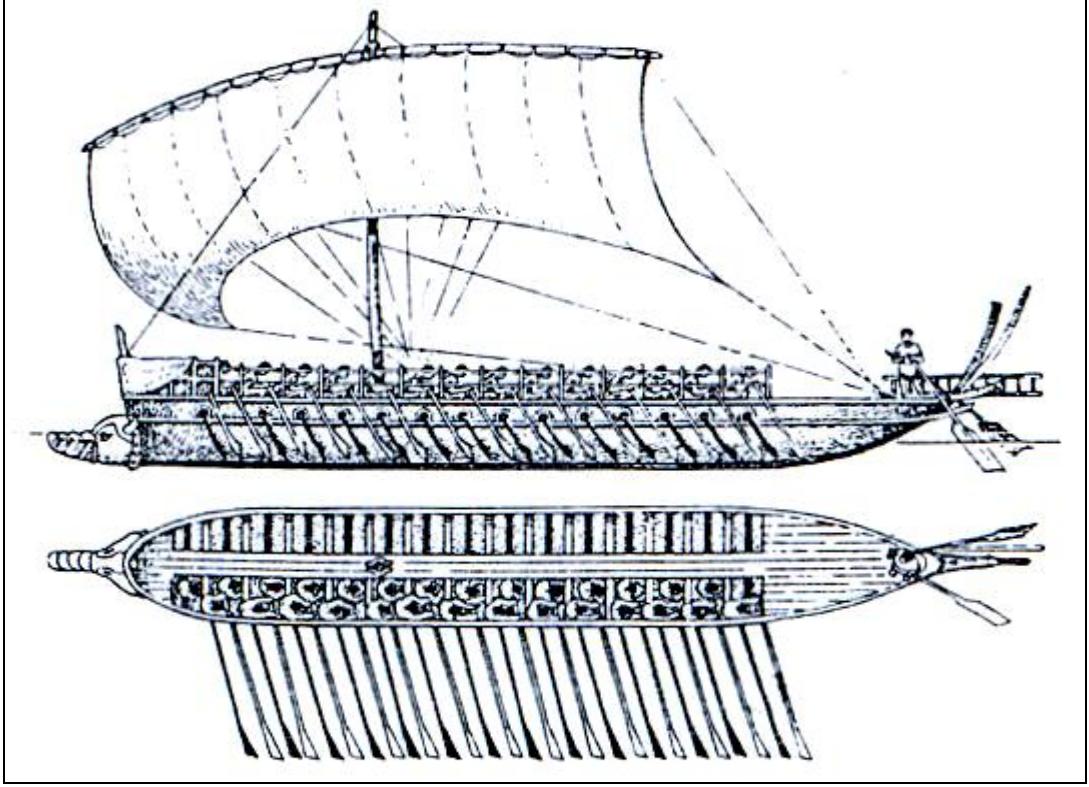
Resim 32: Çıkartılabilir çipolu demir çapa.

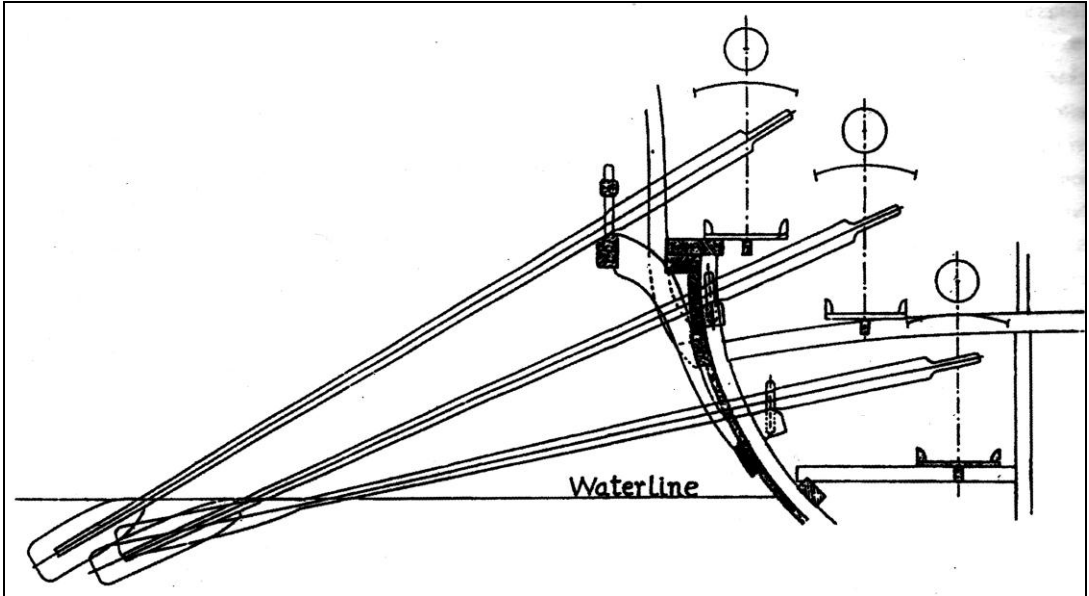
Resim 33: Pentekonter çizimi.

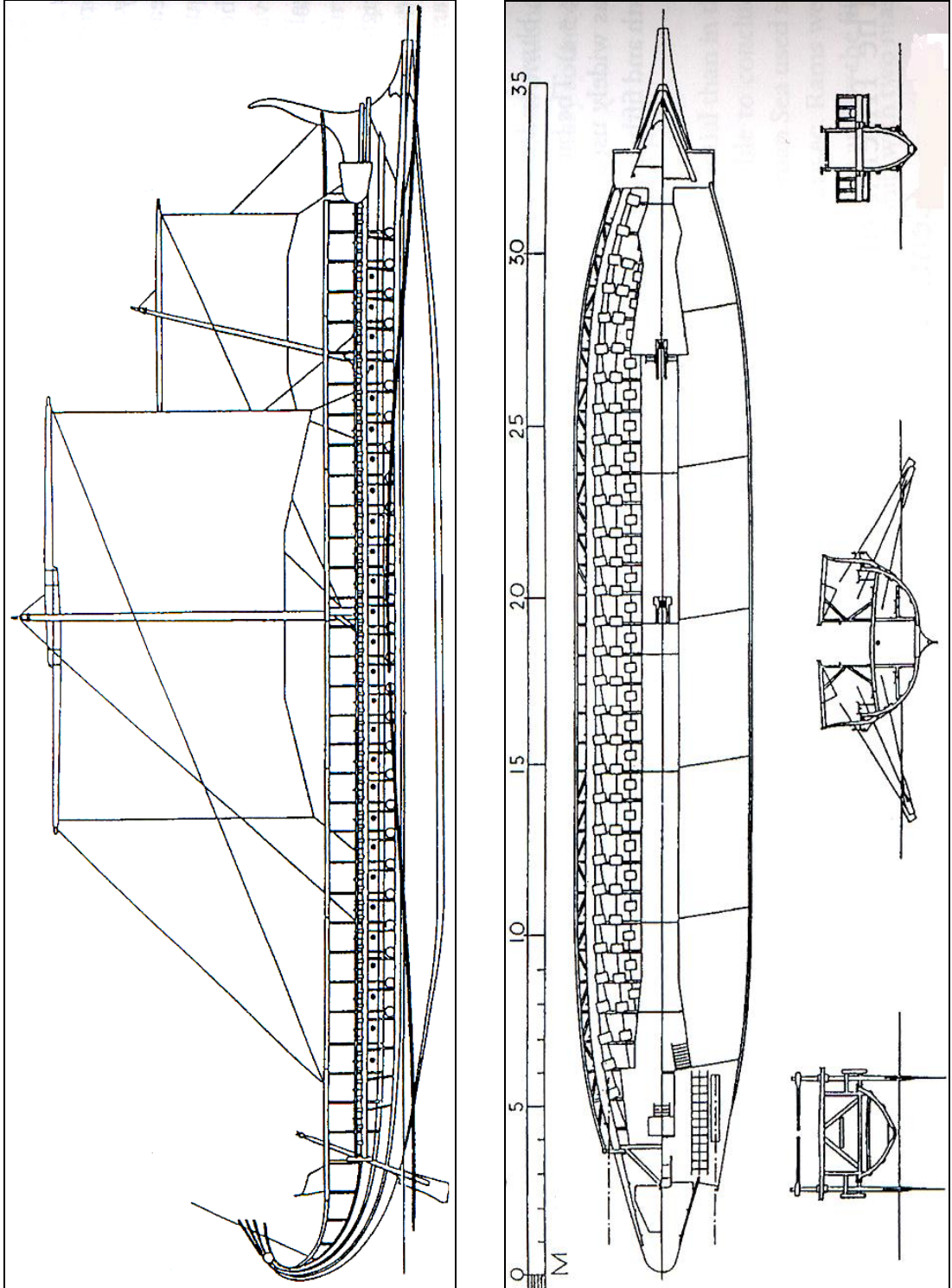
Resim 34: Pentekonter planı.

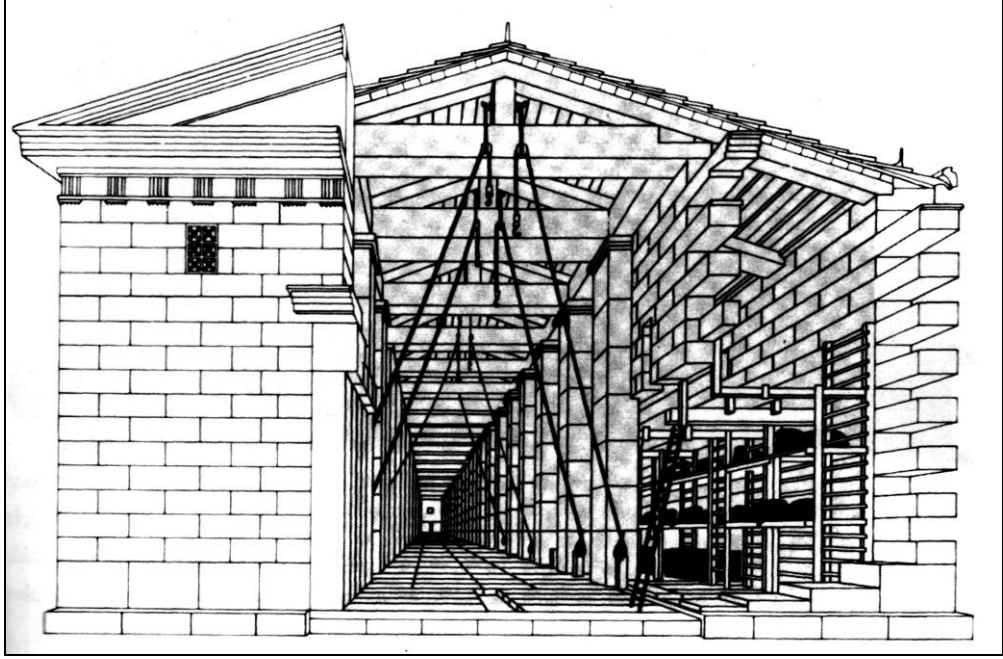
Resim 35: Biremis'in planı.

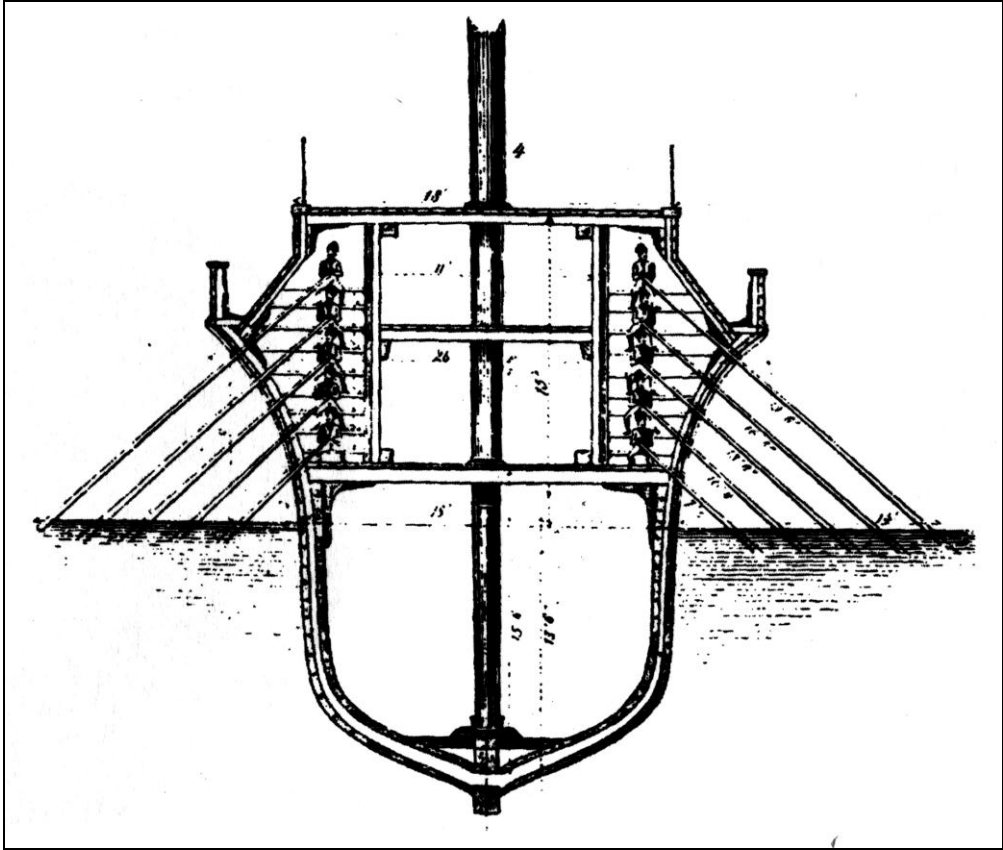
Resim 36: Tirimenin kürek şeması.

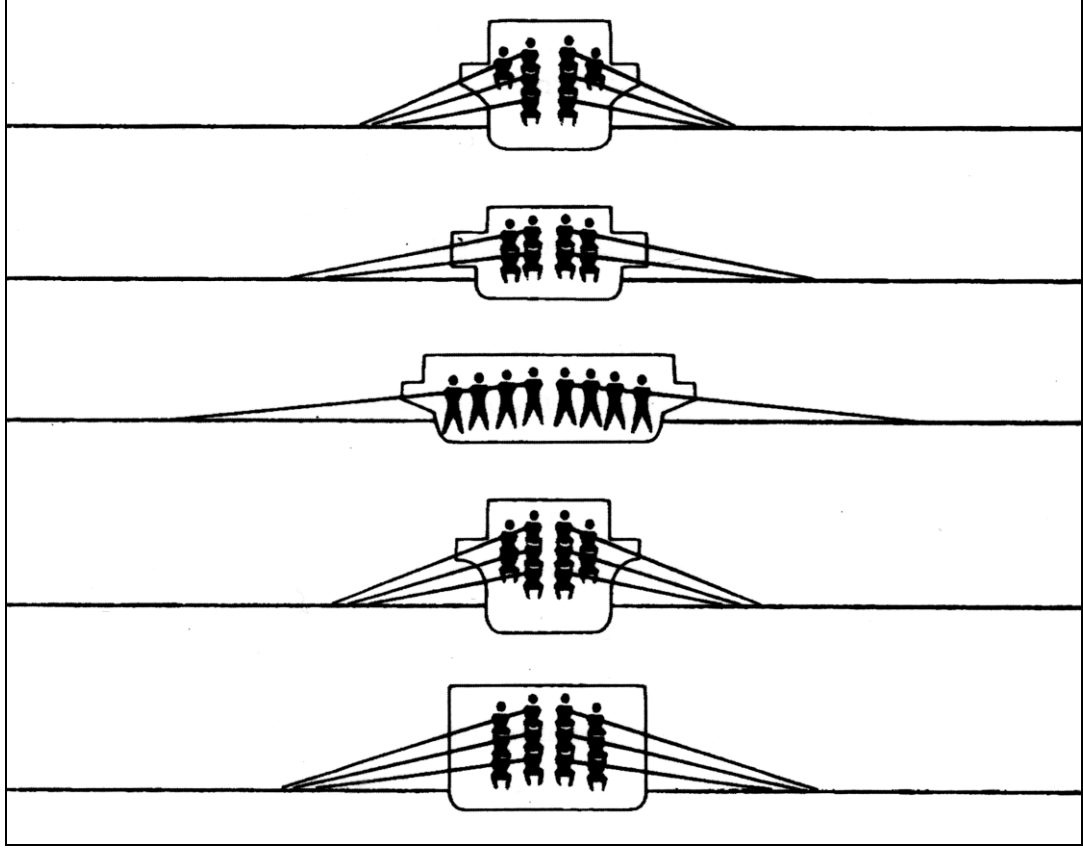
Resim 37, 38: Triremenin profilden ve üstten plan görünümü.

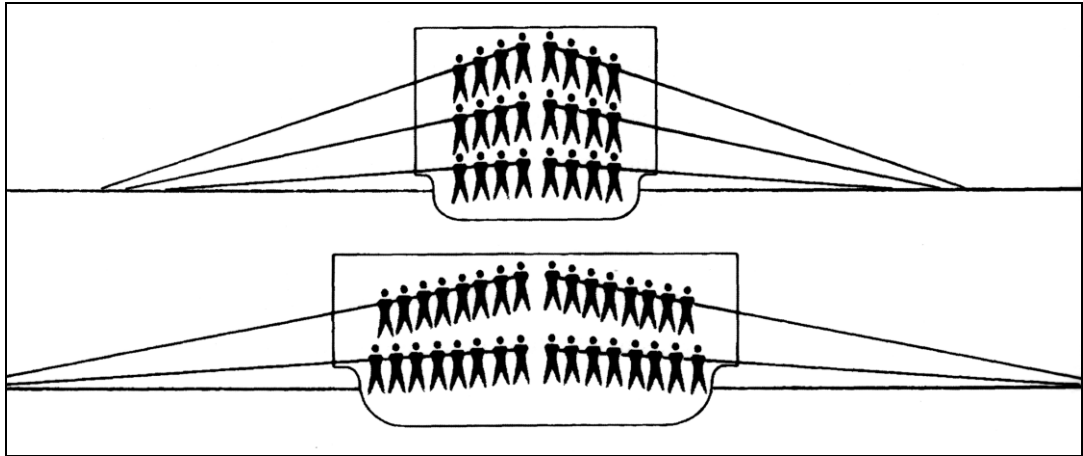
Resim 39: Pire gemi hangarının rekonstrüksiyonu.

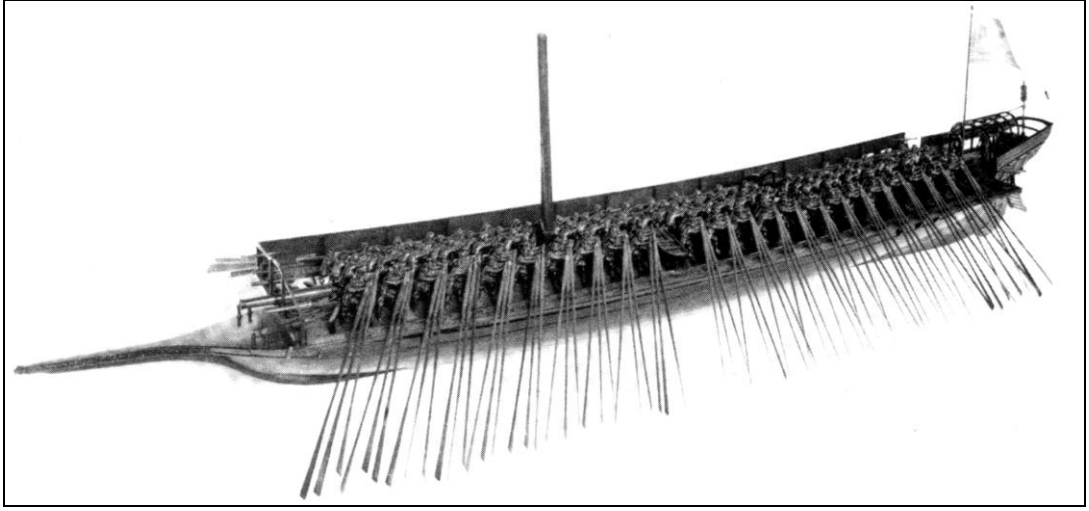
Resim 40: Penteresin kesit çizimi.

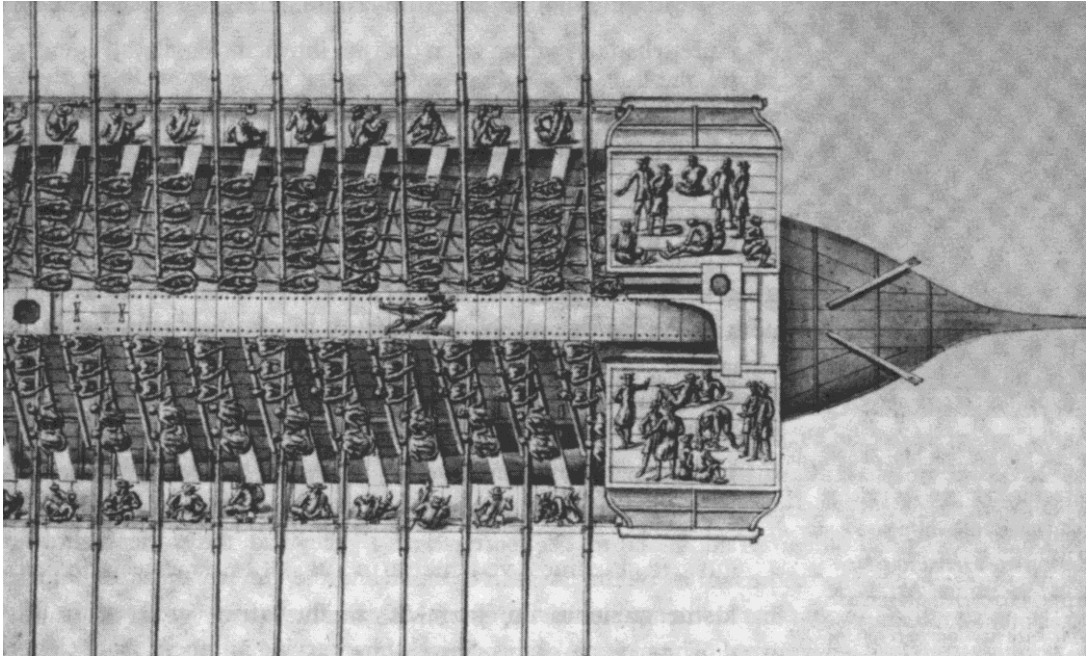
Resim 41: Kürekçi düzenlemeleri.

Resim 42: On ikili ve on altılı.

Resim 43: M.S. 16. yy. üçlü grup halinde düzenlenmiş gemi.

Resim 44: M.S. 18.yy. beşli kürekçisi olan bir gemi.

Katalog 1

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

Katalog 2

22

23

24

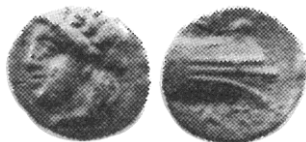
25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

Katalog 3

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

Katalog 4

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

Katalog 5

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

Katalog 6

Katalog 7

103

104

105

106

107

108